

ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรม
การบายศรีสู่ขวัญของชาวจังหวัด
A STUDY OF BUDDHIST PRINCIPLES IN BELIEF AND
RITUAL BAISRISUKWAN OF CHAOWANONNIWAT

พระบุญช่วย โชติวิโส (อัยวงศ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรม
การบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญ

พระบุญช่วย โชติวิโส (อุยวงค์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

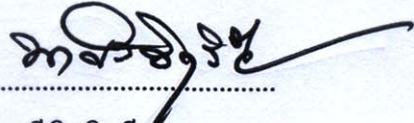
**A STUDY OF BUDDHIST PRINCIPLES IN BELIEF AND
RITUAL BAISRISUKWAN OF CHAOWANONNIWAT**

Phra Boonchuay Chotivongso (Uiwong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

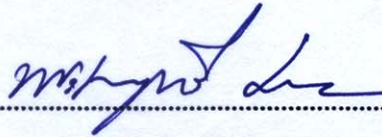
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระศรีสิทธิมนี)

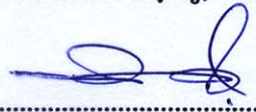
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ.ดร.)

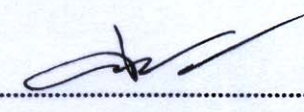
.....กรรมการ

(พระมหาประมวล ฐานทศโต, ดร.)

.....กรรมการ

(รศ.ดร.บุญยงค์ เกศเทศ)

.....กรรมการ

(ผศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาประมวล ฐานทศโต, ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรม
การบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญในจังหวัดกาญจนบุรี
- ผู้วิจัย** : พระบุญช่วย โชติวิโต (อุยวงค์)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหาประมวณ ฐานตฺโต, ป.ธ.๖, ปว.ค., พธ.บ.(ภาษาไทย),
M.A. (Ling), M.A., Ph.D.(Pali & Bud).
- : ผศ.ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, ป.ธ.๗, พ.ม., พธ.บ.(ปรัชญา),
M.A. (Bud), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา).
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๘ กันยายน ๒๕๕๓

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของบายศรีสู่ขวัญ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญในจังหวัดกาญจนบุรี และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญในจังหวัดกาญจนบุรี อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษามีดังนี้

ความเป็นมาของบายศรีสู่ขวัญนั้น ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด แต่มีนักวิชาการได้กล่าวว่ามีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ บายศรี เป็นสื่อกลางในการแสดงออกถึงวัฒนธรรมที่งดงาม เป็นการแสดงออกถึงความเคารพ ศรัทธา ของคนในอดีตที่เห็นความสำคัญของครูบาอาจารย์ คุณบิดามารดา ผ่านการแสดงออกถึงเคารพศรัทธาในตัวบุคคล ซึ่งอาศัยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การสร้างสรรค์คุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีการสืบทอดต่อกันมาเป็นเอกลักษณ์ของคนในสังคมหรือชุมชนนั้นมาจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่าเป็นความเชื่อผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อของพราหมณ์ ความเชื่อของพุทธศาสนา ซึ่งชาวมอญในจังหวัดกาญจนบุรี ได้เชื่อถือและปฏิบัติกันมา โดยปรากฏผ่านสัญลักษณ์ในการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญสามารถจำแนกได้เป็น ๓ ประเภท ด้วยกัน ประเภทที่ ๑ พิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญคน มีดังนี้ การสู่ขวัญพระสงฆ์ การสู่ขวัญผู้สูงอายุ การสู่ขวัญแต่งงาน การสู่ขวัญคนป่วย พิธีกรรมเหล่านี้ พบหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพราะสามารถนำเอาหลักธรรมไปใช้ได้ในการดำเนินชีวิต ประเภทที่ ๒ พิธีกรรมการสู่ขวัญสัตว์ พบเฉพาะการสู่ขวัญควายเท่านั้น ไม่มีการสู่ขวัญสัตว์ชนิดอื่น เพราะชาวมอญมีความเชื่อว่าควายเป็นสัตว์ที่ให้คุณ โดยการไ้แรงงาน แต่ไม่พบ

หลักธรรมใดๆ ส่วนประเภทที่ ๓ พิธีกรรมการสู่ขวัญสิ่งของ ของชาวนานนิवास พบเฉพาะ การสู่ขวัญข้าว การสู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ การสู่ขวัญเฮือน การสู่ขวัญหลวงพ่อกใหญ่ตะเคียนทอง เท่านั้น แต่ไม่พบหลักธรรมใดๆ ในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ และยังพบว่ามีการปรับเปลี่ยนวิธีการสู่ขวัญไปตามยุคตามสมัย ไม่ว่าจะเป็นการสู่ขวัญคน การสู่ขวัญสัตว์ การสู่ขวัญสิ่งของ ขึ้นอยู่กับ โอกาส เวลา สถานที่ ความเชื่อ และพิธีกรรม ในการที่จะประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นด้วย

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวนานนิवास ตำบลวานรนิวาส อำเภovanรนิวาส จังหวัดสกลนคร พบว่ามีปรากฏใน บายศรี๓ ชั้น บายศรี ๕ ชั้น, บายศรี ๗ ชั้น, บายศรี ๙ เท่านั้น ซึ่งชาวนานนิवास ได้เปรียบเทียบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สุจริต ๓ ไตรสิกขา ๓ เบญจศีล ๕ อริยทรัพย์ ๗ พุทธคุณ ๘ เหล่านั้นเป็นต้น อันจะช่วยให้พิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เป็นการอนุรักษ์ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นที่สนใจใคร่ศึกษา และเรียนรู้ของอนุชนรุ่นหลังต่อไป

Thesis Title : A Study of Buddhist Principles in belief
And ritual baisrisukwan of Wanonniwat

Researcher : Phra Boonchuay Chotivongso (Uiwong)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Pramuan Thandatto, Pali VI,B.A. (Thai), P.G. Dip. in
I.P.R.(Phi.&Religion), M.A.(Ling), M.A.(Pali&Bud.),
Ph.D.(Pali&Bud).

: Assist. Phrof. Dr. Sowit Bamrungphak,Pali VII,B.A.(Phi.),
M.A. (Bud), Ph.D.(Buddhist Studies).

Date of Graduation : September 28, 2010

ABSTRACT

The main purposes of this thesis were to study the history of the Baisrisukhwan, believes and ritual about the Wanonniwat people's Baisrisukhwan ritual, and the Principles in believes and the Baisrisukhwan ritual of Wanonniwat people, Wanonniwat sub-district, Wanonniwat district, Sakonnakhon province.

It was found that it was not clear about the history of the Baisrisukhwan ritual. All experienced people said that this ritual was derived from the ancient time. In fact, Baisri was a central medium of representing a good tradition, respect, and faith of people in the past time who were conscious of their parents' virtue and teacher's goodness through giving faith in a person. They came together to grow value of the local people's knowledge that was recognized as a great identity of the community derived from the past to the present.

About believes and ritual about Baisrisukhwan of the Wanonniwat people, it was found that it was mixed with the original belief, Brahman's belief and the Buddhist belief. The Wanonniwat people derived it with a symbol of the Baisrisukhwan ritual that could possibly be divided into three kinds. The first kind was to welcome back the people's morale the Sangha's morale, the aged people's morale, the married people's morale, and the ill people's morale. The Principles that could be applied to the daily life were also found in this ritual. The second kind was to welcome back an animal's morale. This ritual was found only in welcoming back the

buffalo's morale. There was no welcoming back the other animal's morale because the Wanonniwat people believed that a buffalo was meritorious. There was no the Buddha's teachings found in this ritual. The third kind was to welcome back morale of things-rice, a new house, an occupied house, and the shrine of the Takhienthong spirit. There was no the Buddha's teachings found in this ceremony. By means of the present factors of occasion, time, place, belief and action, a way of performing the Baisrisukhwan ritual was generally varied for all kinds of this ceremony.

About the Principles in the Baisrisukhwan ritual of Wanonniwat people, Wanonniwat sub-district, Wanonniwat district, Sakonnakhon province, it was found that they appeared in three stages of Baisri, five stages of Baisri, seven stages of Baisri, and nine stages of Baisri. The Wanonniwat people compared all stages to the Principles-three kinds of good conduct, five precepts, seven kinds of sublime treasure, and nine meritorious characteristics of the Buddha. As a result, this ritual was a way to derive a tradition, a convention, and the local people's knowledge that were really studied in the next generations.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะความเอื้ออาทรและความมีเมตตาธรรม จาก พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร. ประธานสอบวิทยานิพนธ์ และคณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยเฉพาะ พระมหาประมวล ฐานทศโต,ดร. และ ผศ.ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ดูแลตรวจสอบความถูกต้อง ด้านวิชาการในการทำวิทยานิพนธ์

ขออนุโมทนาขอบคุณ รศ.ดร.บุญยงค์ เกศเทศ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่เป็นผู้ตรวจสอบวิทยานิพนธ์

กราบขอบพระคุณ คณะสงฆ์อำเภอวานรนิวาส ที่ได้อนุเคราะห์ในการหาข้อมูลทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขออนุโมทนา สำนักงานเทศบาลตำบลวานรนิวาส สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลวานรนิวาส และชาวตำบลวานรนิวาส ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ทั้งด้านข้อมูลและการสัมภาษณ์ ขอขอบพระคุณ พระมหาบรรจง สิริจินโท เลขานุการศูนย์บ่มจิตศึกษา และเจ้าหน้าที่ศูนย์บ่มจิตศึกษา ที่ได้อนุเคราะห์ในการตรวจสอบรูปแบบวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขออนุโมทนาเจ้าหน้าที่ห้องสมุดสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่ให้ทำการสืบค้นข้อมูลทำวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้สมดังปรารถนา ขออนุโมทนาคุณสีชาตุ อุ้ยวงศ์ ที่ให้การสนับสนุนด้านทุนการศึกษา พี่ชายและพี่สาว ที่คอยให้กำลังใจมาโดยตลอด

คุณงามความดีที่เกิดขึ้นจากวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมบูชาพระรัตนตรัย พระคุณของคุณพ่อพินิตย์ – คุณแม่สะอาด อุ้ยวงศ์ ผู้ให้กำเนิดชีวิต พระครูโพธิชยานุรักษ์ รองเจ้าคณะอำเภอวานรนิวาส วัดเสบุญเรือง ผู้ให้การบรรพชา พระครูฉัตรชัยเขตบริรักษ์ เจ้าคณะอำเภอวานรนิวาส วัดโพธิ์ชัยวิทยาราม พระอุปัชฌาย์ผู้ให้การอุปสมบทในพระพุทธศาสนา และครูบา-อาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ตลอดจนญาติโยมผู้ให้การอุปถัมภ์ทุกท่าน

พระบุญช่วย โชติวิโส (อุ้ยวงศ์)

๒๘ กันยายน ๒๕๕๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
สารบัญภาพ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ คำจำกัดความของคำศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๙
บทที่ ๒ ความเป็นมาของพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ	๑๐
๒.๑ ความเป็นมาและลักษณะทั่วไปพานบายศรีสู่ขวัญ	๑๐
๒.๑.๑ ความเป็นมาและความหมายพานบายศรีสู่ขวัญ	๑๐
๒.๑.๒ ความหมายทั่วไป ของบายศรีสู่ขวัญ	๑๓
๒.๒ ประเภทของพานบายศรีสู่ขวัญ	๑๔
๒.๒.๑ บายศรีสู่ขวัญประกอบพิธีหลวง	๑๔
๒.๒.๒ บายศรีสู่ขวัญประกอบพิธีราษฎร์	๑๕
๒.๒.๓ บายศรีสู่ขวัญประเภทอื่น ๆ	๑๗
๒.๒.๔ บายศรีสู่ขวัญของชาวดำบลวานรนิवास	๒๐

๔.๑	หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในความเชื่อและพิธีกรรม การบาศรีสู่ขวัญ	
๔.๑.๑	ปรากฏผ่านตัวพานบาศรีสู่ขวัญ	๗๑
	๑) บาศรี ๓ ชั้น	๗๒
	๒) บาศรี ๕ ชั้น	๗๕
	๓) บาศรี ๗ ชั้น	๗๗
	๔) บาศรี ๙ ชั้น	๗๘
	๕) ใบตอง ๓ ยอด	๘๐
๔.๑.๒	ปรากฏผ่านเครื่องประกอบพิธีกรรมการบาศรีสู่ขวัญ	๘๓
	๑) ผ้าที่หุ้มบาศรีสู่ขวัญ	๘๓
	๒) ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกไว้กับผ้าห่อใบตอง	๘๓
	๓) ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกติดกับไม้ขนานติดกับบาศรีสู่ขวัญ	๘๔
	๔) เทียนชัย	๘๕
	๕) ไช้ยอดบาศรีสู่ขวัญ	๘๖
	๖) ใบพลู ๗ ใบ	๘๖
๔.๒	ผลที่เกิดจากการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมการบาศรี สู่ขวัญของชาวมานวณ	๘๘
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๙๔
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๙๔
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๙๖
	บรรณานุกรม	๙๘
	ภาคผนวก	๑๐๓
	ก. ประวัติพื้นที่ศึกษา	๑๑๓
	ข. แบบสัมภาษณ์	๑๑๘
	ค. ภาพกิจกรรม	
	ประวัติผู้วิจัย	๑๒๔

สารบัญภาพ

ลำดับภาพ		หน้า
ภาพที่ ๑	แผนที่ตำบลวานรนิวาส	๑๐๔
ภาพที่ ๒	การประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญพระสงฆ์	๑๑๕
ภาพที่ ๓	การประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญพระสงฆ์	๑๑๕
ภาพที่ ๔	การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญงานคุ้มโฮม กินพาแลง	๑๒๐
ภาพที่ ๕	การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญผู้สูงอายุ	๑๒๐
ภาพที่ ๖	การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญแต่งงาน	๑๒๑
ภาพที่ ๗	การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญคนป่วย	๑๒๑
ภาพที่ ๘	การประกอบพิธีการสู่ขวัญควาย	๑๒๒
ภาพที่ ๙	การประกอบพิธีการสู่ขวัญข้าว แบบดั้งเดิม	๑๒๒
ภาพที่ ๑๐	การประกอบพิธีการสู่ขวัญเฮือน	๑๒๓
ภาพที่ ๑๑	การประกอบพิธีการ สู่ขวัญหลวงพ่อใหญ่ตะเคียนทอง	๑๒๓

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
ตารางที่ ๑	องค์ประกอบและประเภทของพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ของชาวนวนนิवास ตำบลวนนิवास อำเภวนวนนิवास จังหวัดสกลนคร	๖๓
ตารางที่ ๒	หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบายศรี สู่ขวัญ	๘๒
ตารางที่ ๓	หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏผ่านเครื่องประกอบพิธีกรรมการ บายศรีสู่ขวัญ	๘๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๑๕ โดยจะระบุ เล่ม ข้อที่ หน้า เช่น อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๕๑/๑๐๗. หมายถึงคัมภีร์ สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต เล่ม ๒๐ ข้อ ๕๑ หน้า ๑๐๗ ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
อัง.ทุก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.ติก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.จตุกก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.ปัญจก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.ฉก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.สตุตก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.อฏฐก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.อิตี.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.สง.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ส.สพา.อ.	(ไทย) = สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินี สพายนวรรคอรรถกถ (ภาษาไทย)
----------	--

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งที่แสดงออกถึงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติ ที่แปรผ่านสัญลักษณ์ของพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เครื่องเซิมขวัญหรือรับขวัญ ทำด้วยใบตอง รูปคล้ายกระทง เป็นชั้นๆ มีขนาดใหญ่และขนาดเล็กสอดขึ้นไปตามลำดับ เป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้นหรือ ๙ ชั้น มีเสาปักตรงกลางเป็นแกน มีเครื่องสังเวยอยู่ในบายศรีที่เกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยงและมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความเชื่อ ความศรัทธา ความเคารพที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายของชุมชน จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นวิถีคิด ที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชน และสังคมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้มองเห็นว่า การที่จะเข้าถึงชุมชน ไม่ว่าจะประเด็นใดก็ตาม จะต้องผ่านเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งมีความสำคัญที่ชุมชนจะให้ความสนใจมาก่อนข้างสูง และเอื้อต่อการศึกษาด้านอื่นๆ ได้ อย่างไม่ขัดเคือง^๑ ซึ่งมีส่วนช่วยให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างเชื่อมสัมพันธ์ต่อกันตลอดมา

นอกจากนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ในฐานะความคิดของชาวบ้าน ไม่ได้มีเพียงแค่ว่า เป็นตัวเชื่อมต่อระหว่าง ความเชื่อและพิธีกรรมของคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ทางร่างกายและจิตใจ ได้เป็นอย่างดี การเจ็บป่วยของคนในชุมชน ถูกนำมาเชื่อมโยงกับระบบความเชื่อดั้งเดิมที่เหนือธรรมชาติ ผ่านองค์ประกอบใด องค์ประกอบหนึ่งของพิธีบายศรี หมอผู้ประกอบพิธีกรรม บทสวดขวัญ หรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ ทำให้มองเห็นโลกทัศน์ของระบบสภาพชุมชนโดยรวมได้ชัดเจน ดังนั้นการที่ชาวบ้านเชื่อมโยงความเจ็บป่วยผ่านความสัมพันธ์อันดีนี้ และสามารถจัดวางทุกสิ่งทุกอย่างได้อย่างลงตัว จึงเป็นการช่วยสร้างความมั่นใจและความมั่นคง สร้างความสุขทางกายและเป็นขวัญกำลังใจที่ดีในการดำเนินชีวิต ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับบายศรีสู่ขวัญ จึงเป็นรากฐานของวิถีชีวิตของคนในชุมชน หรือสังคมนั้น ๆ แต่ถ้าหากว่าการเชื่อมโยงความสัมพันธ์นั้นสูญหายไป จึงจำเป็นที่ต้องมีการแก้ไขให้ถูกต้องกับความสัมพันธ์อันเดิม เพื่อให้การดำรงชีวิตเป็นสุขในระดับบุคคล ทั้งด้านร่างกายและจิตวิญญาณระดับครอบครัว เครือญาติ และชุมชนต่อไป

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗๒.

การศึกษาครั้งนี้จึงไม่ใช่การสะท้อนให้เห็นเพียงแค่สัญลักษณ์ด้านพิธีกรรมเท่านั้น แต่บายศรียังสามารถใช้เป็นสื่อในการแสดงออก เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ในการสืบทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หลักธรรม รวมถึงวิถีคิดของคนในชุมชน ให้มีความสามัคคี โดยสะท้อนผ่านพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เพื่อสร้างความสุขกาย สบายใจ เกิดความภาคภูมิใจ และสามารถสืบทอดภูมิปัญญาต่อคนรุ่นหลัง โดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างบุคคล ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน เข้ากับความเชื่อและพิธีกรรมได้อย่างลงตัว เพื่อสร้างชุมชนให้มีความสามัคคี มีความกตัญญู มีความเคารพ ต่อครูบา-อาจารย์ ตลอดจนถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย แต่ในปัจจุบันความเคารพ ศรัทธาที่มีต่อสิ่งเหล่านั้นค่อย ๆ เลือนหายไปจากชุมชน เพราะว่าคนรุ่นหลังไม่ค่อยให้ความสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีหรือพิธีกรรมอันดีงามที่บรรพบุรุษ ได้อุดดำห์คิดค้นขึ้นมา กลับไปรับเอาวัฒนธรรมของชนชาติอื่น ซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง จึงทำให้คนในสังคมเกิดความสับสนว่า อะไรคือวิถีที่ถูก อะไรคือวิถีที่ผิด และอะไรเป็นวิถีที่เหมาะสมที่สุดสำหรับชุมชนของตน ^๒

วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงผูกพันกับความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับผีและวิญญาณ ความเชื่อของพราหมณ์และความเชื่อทางพุทธศาสนา เช่น เชื่อว่าในธรรมชาติมีเทพเจ้าและภูมิผีอยู่ จึงให้ความเคารพยำเกรงและยอมรับในสิ่งที่ธรรมชาติให้มา รู้จักระมัดระวังอย่างอดทน เป็นการรักษาความสมดุลของธรรมชาติ เกิดความมั่นใจในการประกอบพิธีกรรมเกิดจากการบูชา รู้จักตอบแทนคุณของสิ่งศักดิ์ คุณของบิดา มารดาและผู้มีพระคุณ พิธีกรรม เป็นประเพณีที่สมาชิกของแต่ละสังคมต้องยึดถือสืบเนื่องต่อกันมา เพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิดทั้งหลายที่ตนเองเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับบายศรีสู่ขวัญ

ชาววานรนิवास มีความเชื่อและพิธีกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบายศรีสู่ขวัญ ถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาช้านานจากอดีตจนถึงปัจจุบันทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมได้รับการสั่งสมพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการบายศรีสู่ขวัญถึงแม้ว่าพิธีกรรมเหล่านั้นจะเป็นเพียงแค่ความเชื่อก็ตาม จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการบายศรีสู่ขวัญของชาวดำบลวานรนิवास มี ๓ ประเภท คือ พิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญคน เช่น พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญพระสงฆ์ การสู่ขวัญผู้สูงอายุ การสู่ขวัญแต่งงาน ซึ่งชาวบ้านนิยมทำกัน ขึ้นอยู่กับ โอกาส เวลา และสถานที่ ในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ

ส่วนประเภทที่สองเป็นพิธีกรรมการสู่ขวัญสัตว์ เช่น การสู่ขวัญควาย เป็นพิธีกรรมสู่ขวัญที่ชาวดำบลวานรนิवास เชื่อว่าควายเป็นสัตว์ที่มีคุณต่อมนุษย์ จึงได้มีการสู่ขวัญควายขึ้นมา เพื่อ

^๒ วัฒนธรรมจังหวัด, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสกลนคร, (สกลนคร : สกลนครการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๐-๖๑.

เป็นการขอขมาลาโทษจากควาย เพราะว่าได้มีการดำว้า เฝี่ยนตี ใช้แรงงานหนัก ส่วนประเภทที่สาม เป็นพิธีกรรมการสู่ขวัญสิ่งของ ที่ชาวบ้านใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น การสู่ขวัญข้าว การสู่ขวัญเฮือน การสู่ขวัญหลวงพ่อใหญ่ตะเคียนทอง พิธีกรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ชาววานรนิวาส ในเขตตำบล วานรนิวาส ยังคงยึดถือตามที่เคยปฏิบัติมา ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

จากรายละเอียดเบื้องต้นที่กล่าวมา ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของพิธีกรรมการ บายศรีสู่ขวัญ จึงเล็งเห็นความจำเป็นที่ทุกคนควรทราบและให้ความสำคัญก่อนที่พิธีกรรมเหล่านี้จะ สูญหายไปจากสังคม โดยที่ไม่มีใครเห็นคุณค่า ฉะนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “ลัทธิธรรมทาง พระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิวาส ในเขตตำบลวานร นิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร” ผลการศึกษาครั้งนี้นอกจากจะทำให้เข้าใจถึงพิธี กรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวตำบลวานรนิวาส โดยตรงแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาววานรนิวาสอีกด้วย ผลของการศึกษาน่าจะเป็นประโยชน์อย่าง ยิ่งต่อการอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านอันล้ำค่าสืบไป เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเป็นมาของบายศรีสู่ขวัญ
๒. เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิวาส
๓. เพื่อศึกษาลัทธิธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในความเชื่อและพิธีกรรมการ บายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิวาส

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการ ศึกษาลัทธิธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในความเชื่อและ พิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิวาส : ศึกษากรณีชาวตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เพื่อศึกษาความเป็นมาของบายศรีสู่ขวัญ เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการ บายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิวาส เพื่อศึกษาลัทธิธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในความเชื่อ และพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิวาส ในเขตตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร เป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ ตำบลวานรนิวาส อำเภovanรนิวาส จังหวัดสกลนคร เป็นพื้นที่ในการศึกษา โดยผู้วิจัยจะเก็บข้อมูล ๕ หมู่บ้าน เป็นพื้นที่ในการศึกษา ดังนี้ บ้านวานรนิวาส บ้านหินเหิบ บ้านวังบง บ้านแหลมทอง บ้านห้วยโทง ตำบลวานรนิวาส อำเภovanรนิวาส จังหวัดสกลนคร ซึ่งทั้งหมดนี้มีความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญแล้วได้มีการสืบทอดเป็นวัฒนธรรมที่งามตลอดมา จนถึงปัจจุบันนี้

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากรผู้ให้ข้อมูล การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกตัวอย่าง

หรือประชากรเพื่อให้มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่สามารถครอบคลุมและเป็นตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ออกเป็น ๕ กลุ่ม จำนวน ๔๕ รูป/คน ในชุมชนได้จากเกณฑ์ ดังนี้

๑) เป็นผู้นำพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ หรือ หมอสูด ที่อยู่ในชุมชน จำนวน ๕ คน

๒) เป็นผู้นำทางด้านศาสนาที่อยู่ภายในวัดหรือภายในชุมชน จำนวน ๕ รูป/คน

๓) เป็นผู้นำทางด้านภูมิปัญญาหรือที่เรียกกันว่าปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๕ คน

๔) เป็นผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในชุมชน อาทิ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้อาวุโสในชุมชน

จำนวน ๕ คน

๕) เป็นผู้เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญด้านใดด้านหนึ่ง อาทิ ผู้รับการสู่ขวัญ ผู้ร่วมในพิธีสู่ขวัญที่เป็นญาติของผู้รับการสู่ขวัญในชุมชน จำนวน ๒๕ คน

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้นำพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ หรือ หมอสูด เพื่อสัมภาษณ์เจาะลึก และ สัมภาษณ์ทั่วไป ประกอบกับใช้แบบสอบถามต่อผู้เกี่ยวข้องภายในชุมชน ผู้นำในชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ที่เข้ามาในชุมชน เป็นต้น

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดคำจำกัดความของการวิจัยไว้ ดังนี้

หลักธรรม หมายถึง หลักคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา

ความเชื่อ หมายถึง ศรัทธาของชาวตำบลวานรนิวาส

พิธีกรรม หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นในโอกาสอันเป็นมงคลชีวิตหรือเพื่อรอดพ้นจากอันตรายตามความเชื่อของชาววานรนิวาส เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และสังคมของตน

บายศรี หมายถึง สิ่งประดิษฐ์จากใบตองใช้ในการประกอบพิธีกรรมเพื่อก่อให้เกิดสิริมงคล

สู่ขวัญ หมายถึง ถ้อยคำที่ใช้สำหรับกล่าวในพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาวตำบลวานรนิวาส อำเภovanรนิวาส จังหวัดสกลนคร

หมอลู่ขวัญ หมายถึง บุคคลผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการประกอบพิธีกรรมในการเรียกขวัญ

ชาววานรนิवास หมายถึง ชาวไทยลาว ซึ่งมีภาษาพูดและพิธีกรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ ตำบลวานรนิवास อำเภอมะนัง จังหวัดสตูลนคร

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรี ลู่ขวัญชาววานรนิवास ในเขตตำบลวานรนิवास อำเภอมะนัง จังหวัดสตูลนคร เพื่อให้การวิจัยครอบคลุมเนื้อหาสาระตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้า ตรวจสอบ เอกสาร และงานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

พระยาอนูมานราชชน (เสฐียรโกเศศ)^๓ ได้กล่าวถึงเรื่อง ขวัญ ว่าไม่ใช่อยู่เฉพาะตัวคนถือกันมาแต่โบราณว่ามีประจำอยู่ในตัวคนตั้งแต่เกิด ถ้าขวัญอยู่กับตัวใคร ทำให้คนนั้นอยู่เย็นเป็นสุข ไม่ใช่ไม่เจ็บและไม่ตาย ตามที่ถือกันเป็นปรัมปราว่ามีอยู่ด้วยกัน ๓๒ ขวัญ ขวัญเป็นคำเดิมในภาษาไทย หมายความว่าสิ่งที่เข้าใจกันในปัจจุบันว่าวิญญาณ “SOUL” ในภาษาอังกฤษ มักใช้พูดเข้าคู่กับคำมิ่งว่ามิ่งขวัญ มิ่งในความหมายเดิมว่า ชีวิต เมื่อใช้คำวิญญาณและชีวิตแทนขวัญและมิ่งเสียแล้ว คำขวัญและมิ่งก็มีความหมายมั่วๆ และเลือนไป ดังที่รู้สึกงา ๆ กันอยู่ในปัจจุบันนี้

แปลก สนธิรักษ์^๔ ได้กล่าวไว้ในหนังสือพิธีกรรมและประเพณี ว่า พิธีเบิกบายศรี – โห่บายศรี เบิกบายศรี คือพิธีเจิมและห่มบายศรีด้วยผ้าสีต่างๆ ที่สวยงาม ก่อนการเวียนเทียน มีแวนเวียนเทียน เป็นเครื่องประกอบรอบบายศรี บายศรี เป็นคำเขมรปนสันสกฤต หมายถึงข้าวขวัญ จัดไว้ในกระทงใบตอง ภายหลังหมายถึงกระทงใส่เครื่องสังเวศ การจัดบายศรีเป็นอย่างพราหมณ์ที่รับเข้ามาในพิธีพุทธแล้วรวมกับพิธีที่เป็นระบบความเชื่อท้องถิ่น เริ่มพิธีโดยจุดเทียนที่แวน แล้วส่งให้ผู้เข้าร่วมพิธีที่นั่งล้อมวงอยู่และส่งต่อ ๆ กันไปให้แวนเวียนเทียนรอบเป็นทักษิณาวรรตจนครบ ๓-๕-๗ หรือ ๘ รอบ โห่บายศรี เป็นการนำบายศรีชนิดต่าง ๆ ขึ้นสู่ศาลเพียงตา ก่อนการทำพิธีบวงสรวง

^๓ พระยาอนูมานราชชน (เสฐียร โกเศศ), **ขวัญและประเพณีการทำขวัญ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรือง, ๒๕๑๖), หน้า ๑๖๐-๑๖๒.

^๔ แปลก สนธิรักษ์, **พิธีกรรมและประเพณี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ม.ป.ป.), หน้า ๓-๖.

ธวัช ปุณโณทก^๕ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมพื้นบ้าน เรื่องความเชื่อ (Beliefs) หมายถึงเห็นด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ และนับถือยอมรับว่าจริง แต่ต้องมีความรู้ตัวและความเข้าใจ เป็นผลอันเนื่องมาจากความคิดและความรู้สึกของตัวเองเท่านั้น โดยไม่มีการพิสูจน์ เป็นทัศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ ได้เห็น โดยไม่ต้องการเหตุผลมาอธิบาย และเป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อทางศาสนา จารีตประเพณี มารยาท โดยดำเนินชีวิตตาม “ฮิตสิบสอง” (คือกิจประเพณีในรอบ ๑๒ เดือน) นับถือศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) นอกจากนี้ยังนับถือผีบรรพบุรุษ ผีบ้าน ผีเถา รวมทั้งผีไร่นา กลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวกระจายอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะตอนบนของภาคอีสาน

สุเมธ เมธาวิทยกุล^๖ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ เรื่อง สังกัปพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีบายศรีสู่ขวัญ มาพร้อมกับพราหมณ์ทมิฬชาวอินเดียที่อพยพมาสู่สุวรรณภูมิ หนังสือเก่าที่พบซึ่งออกในสมัยพระเจ้าอู่ทองกล่าวไว้ว่า บาย เป็นภาษาเขมรแปลว่าข้าว ข้าวอันเป็นสิริมงคล ข้าวขวัญ กล่าวคือข้าวที่หุงปรุงรสโอชาอย่างดีเหมาะสมที่จะเป็นเครื่องสังเวยให้เทวดาโปรด พิธีใดเป็นพิธีเทวดาโดยตรง หรือต้องการที่จะอัญเชิญเทวดามาเป็นประธาน ต้องการของสังเวยที่ดีและมีสีสะดุดตา ชาวทมิฬจึงมีเคล็ดลับความเชื่อในข้าวที่ข้อมสีตามสีประจำองค์เทวดา รวมถึงใช้สีล่อเทวดาฝ่ายร้ายให้ไปรวมต่างหากไม่ให้มาทำอับมงคลให้โทษแก่มงคลพิธีและบุคคล ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยกับทมิฬได้มีความเป็นมาอย่างเดียวกันเนื่องจากการได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีบวงสรวงเทวดา มีขนมต้มข้าว มะพร้าวอ่อน กล้วย ข้าวข้อมสี เช่นข้าวเหนียวดำ ข้าวเหนียวแดง ก็นำมาใช้ในพิธีไทยอย่างชัดเจน

นภคธ ตั้งสกุล และจันทนีย์ วงศ์คำ^๗ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ คติความเชื่อกับการปลูกสร้างเรือนผู้ไท ในสถาปัตยกรรมชุมชนท้องถิ่น ว่า คติความเชื่อด้านพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิด มิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างในด้านจิตวิญญาณเช่นเดียวกับทางด้านลักษณะทางภูมิประเทศ คติความเชื่อมีส่วนสำคัญในการกำหนดระเบียบวิถีชีวิตของสังคมและประเพณีในการดำเนินชีวิต

^๕ ธวัช ปุณโณทก, วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^๖ สุเมธ เมธาวิทยกุล, สังกัปพิธีกรรม เรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีบายศรีสู่ขวัญ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

^๗ นภคธ ตั้งสกุล และจันทนีย์ วงศ์คำ, คติความเชื่อกับการปลูกสร้างเรือนผู้ไท ในสถาปัตยกรรมชุมชนท้องถิ่น, (ขอนแก่น : พระธรรมขันธ์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๖.

ความเชื่อหลายอย่างได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งคติความเชื่อ นอกจากจะเป็นข้อปฏิบัติที่มีผลต่อรูปแบบและการจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ในสังคมแล้ว การเลือกพื้นที่ การเลือกทิศ การเลือกวัตถุ ซึ่งไม่เป็นเพียงการบังชี้ให้ความเชื่อเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่รวมไปถึงมนุษย์กับธรรมชาติได้เช่นเดียวกัน

อมรรัตน์ เทพกำปนาท^๘ ได้กล่าวไว้ใน หนังสือ พิธีกรรมท้องถิ่น เรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมบายศรี เชื่อว่าคนไทยส่วนใหญ่จะรู้จักและคุ้นเคย เพราะพบเห็นบ่อยในพิธีกรรมต่างๆ ในแถบทุกภาคของไทย เช่น การทำขวัญคน การทำขวัญข้าว การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การไหว้ครุณาภูศิลป์ดนตรี และพิธีสมโภชพระพุทธรูป เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนต้องใช้บายศรีเป็นเครื่องประกอบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม แม้จะพบเห็นได้บ่อย แต่เรื่องราวเกี่ยวกับบายศรี คงจะมีคนจำนวนไม่น้อยที่ไม่ทราบ

วัฒนธรรมจังหวัด^๙ ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดสกลนคร ได้กล่าวไว้ว่า “ความเชื่อ” (Beliefs) และพิธีกรรม (Rites) เป็นสิ่งที่มีความหมายสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เนื่องจากความเชื่อเป็นเรื่องของสภาวะทางด้านความคิดที่ประกอบด้วย สิ่งที่เป็นตัวแทนความคตินั้นๆ ส่วนพิธีกรรม เป็นเรื่องของแบบพิธีการในการกระทำต่าง ๆ ตามแนวความเชื่อนั้น ซึ่งเป็นกลวิธีนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ กล่าวคือการทำที่เราจะได้มาซึ่งสิ่งที่เราต้องการนั้น จำที่เราจะต้องกระทำและในการกระทำนั้นๆ กับเรื่องนั้นๆ สิ่งอันเป็นตัวแทนแห่งความเชื่อก็ย่อมจะคลบกันหรือช่วยให้บรรลุผลตาม ความเชื่อ หรือตามความต้องการของเรา อันส่งผลทำให้เกิดความสุขความสบายใจ

นิตินันท์ พันทวี^{๑๐} ได้กล่าวถึง พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสานว่า คุณค่าในองค์ประกอบของพิธีกรรม อันได้แก่ ผู้นำพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม บทสู่ขวัญ วัสดุสิ่งของหรือเครื่องสังเวท เวลาและสถานที่ในฐานะเป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายแห่งความดีงาม คุณค่าของพิธีกรรมที่เกิดขึ้นต่อบุคคล ได้แก่ สมานธิ ความสบายใจ ความกตัญญูกตเวที ความอ่อนน้อมถ่อมตนมีสัมมาคารวะ และความมีน้ำใจงาม คุณค่าของพิธีกรรมที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ประกอบด้วย คุณค่าในฐานะเป็นกระจก

^๘ อมรรัตน์ เทพกำปนาท, พิธีกรรมท้องถิ่น เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมบายศรี, (กรุงเทพฯ มหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐.

^๙ วัฒนธรรมจังหวัด, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสกลนคร, (สกลนคร : สกลนครการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๐-๗๑.

^{๑๐} นิตินันท์ พันทวี, “การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสาน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๔, หน้า ๕๖.

เงาสะท้อนวัฒนธรรมทางภาษาไทยและให้ความบันเทิงแก่ชุมชน คุณค่าในฐานะที่ทำหน้าที่ควบคุมรักษาแบบแผนทางสังคมของชุมชน คุณค่าในฐานะที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม และคุณค่าในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน

พัชรินทร์ คงคาสุริฉาย^{๑๑} ได้กล่าวถึง การวิเคราะห์บทบาททำขวัญของชาวไทโซ่งว่า “ขวัญ” เป็นสิ่งที่ไม่มีความตายซึ่งแฝงอยู่ในร่างกายของคนทุกคน เมื่อขวัญอยู่กับตัวคนนั้นก็จะเป็นปกติสมบูรณ์ แต่ถ้าหากขวัญออกจากตัวก็จะเป็นปกติ จึงจำเป็นต้องมีพิธีทำขวัญเพื่อให้ขวัญอยู่กับตัว เมื่อตัวเจ้าของตายขวัญตายไปคนไทยบางกลุ่มจะไม่กล่าวถึงขวัญอีก แต่บางกลุ่มก็เชื่อว่าขวัญยังมีอยู่ได้แม้ร่างกายเจ้าของขวัญจะตายไปแล้วก็ตาม

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์^{๑๒} ได้กล่าวถึง วิวัฒนาการพิธีกรรมทำขวัญของคนไทว่า ในความหมายโบราณ “ขวัญ” เป็นสิ่งที่ยังคงมีอยู่ได้แม้ร่างกายเจ้าของขวัญจะตายไปแล้วก็ตาม ความหมายนี้ยังคงใช้กันอยู่ในภาษาไทยถิ่นในประเทศอินเดีย จีน และพม่า สำหรับคนไทยนั้น “ขวัญ” เป็นเรื่องของคนที่เสียชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อร่างกายของเจ้าของขวัญตายและไม่กล่าวถึงขวัญของผู้ตายอีก แต่ไปใช้คำว่า “วิญญาณ”

จากบทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับบายศรีสู่ขวัญสะท้อนให้เห็นถึง คติความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ส่วนมากพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีกรรมผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาวิจัยเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาว ตำบลวานรนิวาส อำเภอกวนรนิวาส จังหวัดสกลนคร ครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

๑. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

^{๑๑} พัชรินทร์ คงคาสุริฉาย, “วิเคราะห์บทบาททำขวัญของชาวไทโซ่ง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๔๖, หน้า ๑.

^{๑๒} วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, “วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๒๕, หน้า ๑๔-๑๕.

๒ ศีรษะรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่หนังสือเอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ เช่น นิตยสาร เว็บไซต์ในอินเทอร์เน็ต ที่มีความเกี่ยวข้อง

๑.๖.๒ การศึกษาภาคสนาม

๒.๑ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม มี ๒ แบบ ดังนี้

๒.๑.๑ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม คือ โดยการสังเกต เพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุดละเอียดที่สุด เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญทุกประเภททุกขั้นตอนบริบททางสังคมและวัฒนธรรม และสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

๒.๑.๒ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม คือ โดยการเข้าไปเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของชุมชนหรือในหมู่บ้าน เพื่อสังเกตพฤติกรรมและขั้นตอนในการจัดทำพานบายศรีสู่ขวัญ ของผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านและการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนนั้นจัดขึ้น แล้วจดบันทึกเหตุการณ์ตามความเป็นจริง

๒.๒ การสัมภาษณ์ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

๒.๒.๑ เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เช่น เป็นการพูดคุย สนทนา ทักทาย ปราศรัย เพื่อให้ได้ข้อมูลในอีกแง่มุมหนึ่ง

๒.๒.๒ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยการใช้แบบสัมภาษณ์ตามหัวข้อที่กำหนดขึ้นมาก่อนที่จะทำการสัมภาษณ์ โดยการบันทึกและสังเกตการณ์ ประชากรทั้ง ๕ หมู่บ้าน แล้วนำมา รวบรวม เรียบเรียง สังเคราะห์ แล้วนำเสนอผลงานวิจัย

๑.๖.๓ เครื่องมืออุปกรณ์ ที่ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีดังนี้

๑. กล้องบันทึกภาพนิ่ง

๒. เทปบันทึกเสียงสนทนา MP ๓

๓. แบบสัมภาษณ์ (ในภาคผนวก)

๔. นำเอกสารที่ได้มาจากการศึกษาค้นคว้าและการสัมภาษณ์มาเรียบเรียงและนำมาวิเคราะห์

๕. นำเสนอผลการศึกษาจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อให้มีองค์ความรู้ใหม่

๑.๗ ประโยชน์คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้ทราบถึงความเป็นของบายศรีสู่ขวัญ

๑.๗.๒ ได้ทราบถึงความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิवास

๑.๗.๓ ได้ทราบถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในความเชื่อและพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิवास

บทที่ ๒

ความเป็นมาของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความเป็นมาและลักษณะทั่วไปของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ โดยมีเนื้อหาของการศึกษาตามประเด็น ดังนี้

๒.๑ ความเป็นมาและลักษณะทั่วไปของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ

เมื่อกล่าวถึงความหมายและความเป็นมาของบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งมีหลายรูปแบบ มีความหมายที่แตกต่างกันออกไป ก็ยังมีความแตกต่างในเรื่องของรูปแบบ รูปทรงและ จำนวนชั้นของบายศรี บายศรีบางอย่างมีรูปทรงหรือ รูปแบบการจัดวางที่เหมือนกันทุกประการบางทีก็เรียกชื่อไม่เหมือนกัน แม้กระทั่งวัตถุประสงค์ การนำไปใช้ก็แตกต่างกันออกไปตามความเชื่อของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย เนื่องจากบายศรีมีรูปแบบที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับแต่ละท้องถิ่นจะประดิษฐ์คิดค้น เพื่อประโยชน์การใช้งานที่แตกต่างกันออกไป จึงขอยกตัวอย่างบายศรีที่นิยมเรียกกัน และความหมายของบายศรี มานำเสนอ ดังนี้

๒.๑.๑ ความเป็นมาและพัฒนาการของบายศรีสู่ขวัญ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “บายศรี” หมายถึง เครื่องเซี่ยงขวัญ หรือรับขวัญ รูปทรงคล้ายกระทง ทำด้วยใบตอง เป็นชั้นๆ มีขนาดใหญ่เล็กสอดขึ้นไปตามลำดับ เป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้นหรือ ๙ ชั้น มีเสาปักเป็นแกน ตรงกลาง มี “ไข่วขวัญ” เสียบอยู่บนยอดเป็นเครื่องสังเวช ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ในเกือบทุกภาคของไทย เช่น การทำขวัญคน, การทำขวัญข้าว, การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์, การไหว้ครูนาฏศิลป์ และพิธีสมโภชพระพุทธรูป เป็นต้น

คำว่า “บายศรี” เกิดจากคำ ๒ คำรวมกัน คือ “บาย” เป็นภาษาเขมร แปลว่า “ข้าว” บาย ภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า จับต้อง สัมผัส และ คำว่า “ศรี” เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า “มิ่งขวัญ สิริมงคล” รวมความแล้ว “บายศรี” ก็คือ ข้าวขวัญ หรือข้าวที่เป็นสิริมงคล เราจึงพบว่า ตัวบายศรีจะมีข้าวสุกเป็นส่วนประกอบขาดไม่ได้ แต่โดยทั่วไปหมายถึง ภาชนะที่จัดตกแต่งให้สวยงามเป็นพิเศษ โดยทำด้วยใบตองเป็นกระทง หรือจะใช้พานเงิน พานทอง ตกแต่งด้วยดอกไม้ก็ได้... “เพื่อเป็น

สำหรับใส่อาหารคาวหวานเป็นเครื่องสังเวยในพิธีบูชา หรือพิธีทำขวัญต่างๆ...^๑ ดั้งเดิมแล้วพิธีการสังเวยภูษานั้นมาจากความเชื่อของพราหมณ์

ในความหมายของ พระยาอนูมานราชชน^๒ กล่าวว่า บายศรีเป็นคำเขมร บายแปลว่า ข้าวสุก ศรีเป็นคำสืบมาจากภาษาสันสกฤต ตรงกับภาษาบาลีว่า สิริ แปลว่า มิ่งขวัญ ในความหมายปัจจุบัน รวมกันเป็นบายศรี แปลว่า ข้าวขวัญ ก็เพราะศรีหรือสิริเป็นสิ่งอยู่ในร่างกายคน ทำให้คนผู้เป็นเจ้าของได้รับโชคลาภมีความอุดมสมบูรณ์เป็นมงคล ดังในพระบาลีว่า สิริโภคคานมาสโย แปลตามพยัญชนะว่า ศรี (คือมิ่งขวัญ) เป็นที่มาแห่งโภค แปลเอาความก็คือ สิริเป็นที่เกิดของสมบัติ ถ้าศรีหรือสิริหนีออกจากร่างกายของใครไป ก็ถือกันว่าผู้นั้นจะอัปโชคลาภถึงได้รับความเดือดร้อน ศรีหรือสิริย้ายตำแหน่งที่อยู่ในร่างกายได้เสมอ เช่น เวลาเช้าเมื่อตื่นนอน ศรีอยู่ที่ดวงหน้าต้องล้างหน้าทำความสะอาดให้หมดจด เพราะศรีไม่ชอบสกปรก ศรีจึงจะไม่หนีไป เวลาคืนศรีจะย้ายไปอยู่ที่ต่าง ๆ ศรีนั้นถ้ามีผู้พยายามจะลักเอาไปก็ไม่ได้ เพราะศรีรู้ตัวย้ายที่หนีได้ ดังมีกล่าวไว้ในคัมภีร์ธรรมบท (สิริโจรวัตถุ) ถ้าเปรียบศรีกับขวัญก็จะคล้ายคลึงกันจึงได้แปลบายศรีว่า ข้าวขวัญ เพื่อให้ตรงกับความรู้สึกของไทย แต่ทางภาคพายัพเรียกบายศรีว่า ไบศรีหรือขันศรี

ส่วนภาคอีสานและล้านนามักใช้บายศรีในการทำขวัญต่างๆ โดยทางล้านนาจะเขียนเป็น “บายศรี” (อ่านว่าบายสี่) แต่นิยมเรียกว่า “ไบสี่” หรือ “ไบศรี” ส่วนอีสานจะเรียก บายศรี ว่า “พบายศรี” หรือ “พขวัญ” หรือบางท้องถิ่นก็เรียก “ขันบายศรี” ก็มี^๓ สำหรับในประเทศไทยความเป็นมาของบายศรีนั้น มีข้อสันนิษฐานว่า น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว เนื่องจากมีการกล่าวถึงบายศรี ในวรรณกรรมมหาชาติคำหลวง กัณฑ์มหาธา ซึ่งแต่งในสมัยอยุธยาว่า “แล้ว ฐ ก็ให้บอกบายศรีบอกมิ่ง” อีกทั้งศิลปวัตถุผู้ล่ายรดน้ำสมัยอยุธยา ก็ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับบายศรี อย่งไรก็ดีเชื่อว่าบายศรีนี้ น่าจะได้คติมาจากพราหมณ์ เพราะบายศรีต้องใช้ใบตองเป็นหลัก ซึ่งตามคติของพราหมณ์เชื่อว่าใบตองเป็นของบริสุทธิ์สะอาด ไม่มีมลทินของอาหารเก่าเปื้อนเหมือนถ้วยชาม จึงนำมาทำภาชนะใส่อาหารเป็นรูปกระทง ต่อมาจึงได้มีการประดับประดาตกแต่งให้สวยงามขึ้น แม้ไทยเราในสมัยก่อนโบราณ เช่น สมัยอยุธยาตอนต้นก็อาจจะทำอย่างเขมรมาก่อน เริ่มมาประดิษฐ์เป็นบายศรีในราวแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศนี่เอง การใช้บายศรีสำหรับประกอบพิธีกรรมคงจะเริ่มต้นในสมัยอยุธยา ราวแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพราะปรากฏกล่าวไว้ใน

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๑.

^๒ พระยาอนูมานราชชน (เสฐียรโกเศศ), ขวัญและประเพณีการทำขวัญ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรือง, ๒๕๑๖), หน้า ๑๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๕-๒๖๓.

มหาชาติคำหลวง กัณฑ์มหाराช ซึ่งคงจะแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๕ และคงจะเริ่มนำมาผนวกกับพิธีในพระพุทธศาสนา เช่น พิธีทำขวัญนาค

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายไว้ในพระราชพิธีสิบสองเดือนตอนหนึ่งว่า

“...บายศรีตองก็เป็นกระทงที่สำคัญสำหรับบรรจุน้ำอาหาร แต่เป็นการออกหน้าประชุมคนพร้อม ๆ กันก็คิดตกแต่งให้งดงามมากมาย ะรอยบายศรีแต่เดิมจะใช้โตะกับข้าว โตะหนึ่งจานเรียงซ้อน ๆ กันขึ้นไปจนสูง ๆ เหมือนแขกเขาลีงที่เมืองกลันตัน ภายหลังเห็นว่าไม่เป็นของที่แน่นหนา และยังไม่สู้ใหญ่โตสมปรารถนา จึงเอาพานซ้อนกันขึ้นไปสามชั้น ห้าชั้นเอาของตั้งวางบนปากพาน ที่เป็นคنوانาน้อยไม่มีโตะ ไม่มีพานก็เย็บกระทงตั้งซ้อนกันขึ้นไปสามชั้น ห้าชั้น เจ็ด ชั้น ก็เจิมปากให้เป็นกระทงเจิม ให้เป็นการงดงาม...”^๔

ดังที่กล่าวมาแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นว่า ข้าวหรืออาหารที่เป็นเครื่องสังเวยนั่นเองเป็นตัว “บายศรี” หาใช่รูปร่างอันเป็นที่บรรจุไม่ เมื่อใช้ภาชนะหรือทำกระทงขึ้นบรรจุน้ำแล้วก็น่าจะหาฝาปิดโดยใช้ใบตองเย็บเป็นกรวยครอบเอาไว้ก็ได้ เพราะของเดิมทำเป็นเพียงกระทงเพื่อบรรจุอาหาร พระยาอนุমানราชชน (เสฐียรโกเศศ) กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า..” เป็นการยากที่จะตอบคำถามที่ว่างานใบตองมีมาตั้งแต่สมัยใด ใครเป็นผู้ริเริ่ม และผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมแขนงนี้ แม้แต่ศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชชน ผู้รอบรู้ทางศิลปะ ประเพณีไทย และสากล ท่านยังมีอาจจะบอกได้แน่ชัดลงไปว่าเกิดขึ้นเมื่อใด ใครคิด ใครสอนต่อๆ มาเพียงแต่อ้างหลักฐานที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระราชพิธี ๑๒ เดือน^๕ แล้วคิดทำตัวเจิมไว้ตรงขอบกระทงจากนั้นก็ทำกรวยครอบอีกชั้นหนึ่ง ต่อมาก็ใช้กรวยเป็นที่บรรจุอาหาร เรียกว่า “หีบขี้เหล็ก” แล้วเย็บตัวเจิมให้งามขึ้นเป็นพิเศษ ตั้งกระทงซ้อนกันหลายๆ ชั้น เมื่อเป็นดังนี้จึงต้องหาไม้มาผูกขนานไว้ ๓ อันเพื่อกันมิให้โคล่นล้มลง

ด้วยหลักฐานดังกล่าวข้างต้นแสดงชัดว่าบรรพบุรุษของเรามีศิลปะการประดิษฐ์ดอกไม้ ใบไม้ ผลไม้ และวัสดุต่าง ๆ มาก่อนหน้านี้ คือ ก่อนสุโขทัยเป็นราชธานี แต่ไม่มีผู้ใดได้เขียนไว้เป็นหลักฐานให้อุชุนชนรุ่นหลังได้สืบค้น... “ในสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าประทานว่าเจ้าคุณดาริธิดาเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) เจ้าจอมในรัชกาลที่๑ และเป็นพระมารดาของกรมหมื่นสุรินทรรักษ์เป็นช่างดอกไม้มีชื่อเสียงมากในสมัย

^๔ พระยาอนุমানราชชน (เสฐียรโกเศศ), ขวัญและประเพณีการทำขวัญ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรือง, ๒๕๑๖), หน้า ๑๘.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

นั้น (ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕๕)”^๖ นอกจากนั้น เมื่อประมาณ ๑๑๘ ปีมานี้ ก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕ และในรัชกาลที่ ๕ มีเจ้านายหลายพระองค์รวมทั้งบริวารมีฝีมือในการประดิษฐ์ดอกไม้ ร้อยกรองมาลัย ตาข่าย วิมาน เครื่องแขวน ดอกไม้สด พานดอกไม้ ตลอดจนนาฬิกาอื่น ๆ เช่น จี๊ฟิ่ง มาประดิษฐ์ดอกไม้เทียมเลียนแบบดอกไม้สดส่วนงานใบตองมีใช้เฉพาะเป็นส่วนประกอบงานดอกไม้ ใช้เป็นภาชนะใส่อาหาร และขนมเท่านั้น”^๗

จากการศึกษาพบว่า ความเป็นมาของบายศรีสู่ขวัญนั้นไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด แต่มีนักวิชาการได้กล่าวไว้ในหนังสือมหาชาติคำหลวงว่า มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ โดยได้อธิบายไว้แล้วในความเป็นมาของบายศรี ลักษณะของบายศรี ที่เป็นสื่อกลางในการแสดงออกถึงวัฒนธรรมที่งดงาม รวมถึง ความเคารพ ศรัทธา ของคนในอดีตที่เห็นความสำคัญของครูบาอาจารย์ คุณบิดามารดา โดยผ่านการแสดงออกถึงเคารพศรัทธาในตัวบุคคลและสถานที่นั้นๆ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งอาศัยได้อาศัยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของการสร้างสรรค์คุณค่าของใบตองโดยผ่านภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีการสืบทอดต่อกัน มาเป็นเอกลักษณ์ของคนในสังคมหรือชุมชนนั้นมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนความหมายของพานบายศรี นั้นจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

๒.๑.๒. ความหมายทั่วไป ของบายศรีสู่ขวัญ

คำว่า “พานบายศรี” เป็นภาษาของคนภาคกลางที่ใช้เรียกกัน ส่วนคนภาคอีสานเรียกว่า “พานขวัญ”^๘ หรือ “พานบายศรี” มีการแต่งพานขวัญพร้อมเครื่องสังเวดต่าง ๆ เหมือนกัน ซึ่งพานเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของบายศรีสู่ขวัญโดย อาจจัดเป็นชั้นๆ จะเป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น แล้วแต่ความสามารถ แต่คนแก่คนแก่ ได้กล่าวไว้ว่าพานขวัญ ๓ ชั้น ๕ ชั้น เป็นของบุคคลธรรมดา ส่วน ๗ ชั้น และ ๙ ชั้นนิยมจัดเฉพาะสำหรับเชื้อพระวงศ์ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวชั้นล่างของพานขวัญจะเป็นพานมีตัวบายศรี (ทำด้วยใบตอง) ดอกไม้ ข้าวต้ม ไข่ต้ม ขนม กลิ้ว อ้อย ปั้นข้าว เงิน ฮาง มีด้ามแก้ว ชั้น ๒,๓,๔ จะได้รับการตกแต่งด้วยใบศรี และ ดอกไม้ซึ่ง มักจะเป็นดอกฝาง ดอกดาวเรือง ดอกกรัก ใบคูณ ใบยอ อย่างสวยงาม ส่วนชั้นที่ ๕ จะมีใบศรีและด้ายผูกข้อมือ เทียนเวียนหัว (ทำด้วยจี๊ฟิ่ง) ของเจ้าของขวัญ นอกจากพานขวัญแล้วจะมีเครื่องบูชาและอื่นๆ เช่น ขันบูชา มีพาน

^๖ กรมศิลปากร, นางนพมาศหรือตำราทำวศรีจุฬาลักษณ์, (กรุงเทพมหานคร : ศิลปากรบรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๕๗-๕๘.

^๗ แปลก สนธิรักษ์, พิธีกรรมและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ม.ป.ป.), หน้า ๖-๗.

^๘ สวิง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสานหรือมูลมังอีสาน, (อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๓๕), หน้า ๓๖๖.

ขนาดกลางสำหรับวางผ้า ๑ ผืน กระจกเงา น้ำอบ น้ำหอม สร้อย แหวน ของผู้เป็นเจ้าของขวัญ”^๕ เพราะว่าพิธีกรรมการบายศรี มีผลต่อความมั่นคงทางจิตใจ และประกอบด้วยคำสอนที่จำเป็นต่อการปฏิบัติของคนในสังคม จึงได้มีการรักษาประเพณีการทำบายศรีนี้ไว้ ในฐานะเป็นตัวแทนพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กันกับวิถีชีวิตของชาววานรนิวาส อย่างสอดคล้องและกลมกลืน มีลักษณะของการพึ่งพากัน ระหว่างคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และคนกับคน โดยใช้พิธีกรรมบายศรีเป็นสื่อกลางในการสร้างขวัญกำลังใจและความสามัคคีของหมู่คณะ เพื่อที่จะให้บายศรี หรือพาขวัญ นี้สิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของในชุมชนนั้นได้อย่างถาวรต่อไป

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ความเป็นมาและพัฒนาการของบายศรีสู่ขวัญ ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล พบว่าบายศรีสู่ขวัญได้กระทำกันมาตั้งแต่สมัยโบราณนานมาแล้ว นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยมีการปฏิบัติกันในราชวังของประเทศไทยเราเท่านั้น และมีการทอดความรู้ให้ไปสู่ประชาชนทั่วไป จากที่กล่าวถึงความหมายโดยรวมของบายศรีสู่ขวัญตามที่ได้ศึกษาค้นคว้า จากเอกสาร ตำราหนังสือต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อมูลในการทำงานต่อไป

๒.๒ ประเภทของพานบายศรีสู่ขวัญ

เมื่อก้าวถึงประเภทพานบายศรีสู่ขวัญ มีหลายรูปแบบด้วยกัน มีวิธีการประดิษฐ์ที่แตกต่างกันออกไปถึงแม้จะเรียกชื่อเดียวกัน ก็ยังมีความแตกต่างในเรื่องของรูปแบบ รูปทรงและจำนวนชั้นของบายศรี บายศรีบางอย่างมีรูปทรงหรือ รูปแบบการจัดวางที่เหมือนกันทุกประการบางทีก็เรียกชื่อไม่เหมือนกัน แม้กระทั่งวัตถุประสงค์ การนำไปใช้ก็แตกต่างกันออกไปตามความเชื่อของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย เนื่องจากบายศรีมีรูปแบบที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับแต่ละท้องถิ่นจะประดิษฐ์คิดค้น เพื่อประโยชน์การใช้งานที่แตกต่างกันออกไป จึงขอยกบายศรีที่นิยมประดิษฐ์และนิยมใช้ในพิธีหรืองานต่างๆ ที่พบเห็นมากและเป็นรูปแบบ รูปทรง ที่คล้ายคลึงกันทั้งจำนวนชั้นของบายศรี การจัดวางลงภาชนะ ประโยชน์การใช้งานและประเภทของบายศรี ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ บายศรีสู่ขวัญประกอบพิธีหลวง

บายศรีสู่ขวัญที่ใช้ในการประกอบพิธีหลวง คือ บายศรีของพระมหากษัตริย์ซึ่งมักจะแยกเป็นองค์บายศรีและพระราชพิธีบายศรีในสมัยโบราณกษัตริย์ทุกพระองค์จะทรงใช้บายศรีเป็นส่วนประกอบสำคัญในพระราชพิธีต่างๆ เพื่อใช้เป็นสื่อเช่น พระราชพิธีสมโภชพระราชพิธีรับขวัญ

^๕ อมรรัตน์ เทพกำปนาท, พิธีกรรมท้องถิ่น เรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมบายศรี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๕.

พระราชพิธีสักการะบวงสรวงพระพุทธรูปและเทพดาประจำเมืองและพระราชพิธีสำคัญๆ ต่างๆ อีกมากมาย เพื่อใช้เป็นเช่นไหว้เทพดาอารักษ์แผ่นดินให้มีประเทศชาติและพสกนิกรได้อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข^{๑๑} โดยทั่วไปบายศรีของหลวงมี ๓ ชนิดด้วยกันดังจะได้กล่าวเป็นลำดับดังนี้

ก. บายศรีสำหรับเล็ก มีชั้นบายศรีแก้วบายศรีทองบายศรีเงินซ้อนกัน ๓ หรือ ๕ ชั้นขนาดเล็กตั้งบายศรีแก้วไว้ตรงกลางทองทางขวาเงินทางซ้ายของผู้รับทำขวัญซึ่งในแต่ละชั้นจะจัดวางสำหรับควหาวน ประดับประดับด้วยดอกไม้มงคลใช้ในพิธีการทำขวัญเล็กๆ เท่านั้นทั้งนี้เพื่อความประหยัดในการทำพิธีกรรม^{๑๒}

ข. บายศรีสำหรับใหญ่ มีลักษณะเหมือนบายศรีสำหรับเล็ก แต่ขนาดใหญ่ มีชุดละ ๕ ชั้น มี เป็นขนาดเล็ก ตั้งบายศรีแก้วไว้กลาง บายศรีทองอยู่ข้างขวา บายศรีเงินอยู่ข้างซ้ายของเจ้าของขวัญ สำหรับทำขวัญในงานใหญ่ ใช้สมโภชในการอย่างใหญ่ นิยมใช้ในพิธีใหญ่เท่านั้น^{๑๓}

ค. บายศรีตองลองทองขาว คือ บายศรีใหญ่ใช้เป็นไม้แกนไม้เป็นทองคำขาวสูง ๗ ชั้น องค์บายศรีจะตกแต่งด้วยใบตองจัดอย่างสวยงามใช้เฉพาะในพระราชพิธีสมโภชขนาดใหญ่^{๑๔}

๒.๒.๒ บายศรีสู่ขวัญประกอบพิธีราษฎร์

บายศรีสู่ขวัญประกอบพิธีราษฎร์ แบ่งตามลักษณะองค์บายศรีได้ ๒ ประเภทคือ บายศรีพิธีราษฎร์ชุดเล็ก ได้แก่ บายศรีปากชามกับบายศรีตอง บายศรีพิธีราษฎร์ชุดใหญ่ ได้แก่ บายศรีเทพ และบายศรีพรหม ซึ่งจะได้อธิบาย ดังต่อไปนี้

๑) บายศรีสู่ขวัญประกอบพิธีราษฎร์ชุดเล็ก มี ๒ อย่าง

ก) บายศรีปากชาม คือเอาใบตองมาม้วนกลมเป็นรูปกรวยข้างในกรวยใส่ข้าวสุก (บางทีก็เป็นกรวยเปล่า ๆ ไม้ใส่อะไรเลยซึ่งเป็นการเลื่อนมาแล้ว) เอากรวยตั้งคว่ำไว้กลางชามงาม ๆ ขนาดใหญ่คือให้ยอดแหลมของกรวยอยู่ข้างบน บนยอดมีก้านไม้เสียบไขเปิดคัมถูกปอกเปลือกฟองหนึ่ง ไขนี้เรียกว่า ไขขวัญ บนยอดไขขวัญบางทีมีก้านไม้เสียบต่อเป็นยอดขึ้นไปอีก^{๑๕}

^{๑๑} วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์, “วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๒๕, หน้า ๓๓-๓๔.

^{๑๒} วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์, “วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๒๕, หน้า ๓๓-๓๔.

^{๑๓} สัมภาษณ์ บุญจันทร์ บุตรแสนคำ, ถิ่นตำบลวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^{๑๔} สัมภาษณ์ ประสิทธิ์ เทพารักษ์, หมอสูดขวัญ บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๒.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูธัญญเขตบรรณรักษ์ เจ้าคณะอำเภอานรนิวาส วัดโพธิ์ชัยวิทยาราม, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

และเสียบดอกไม้ที่ก้าน โดยมากดอกมะลิ เป็นเครื่องประดับให้ดูงาม แล้วเอาใบตองมาพับไปพับมา ให้เป็นรูปพนม คือ แแหลมเรียวหลาย ๆ อัน และเอาซ้อนทับให้เหลื่อมล้ำกัน เป็น ๓ หลั่น ๓ ชั้น ชั้นละ ๓ ยอด จึงมีรูปคล้ายห่อข้าวต้มน้ำวุ้นใส่ยอดเรียวแหลมมากกว่า ใบตองที่พับซ้อนกันนี้ มีขนาดเล็กกว่ากรวยข้าว นี้เรียกว่า นมแมว เอนนมแมวทั้ง ๓ อันนี้ วางเรียงรอบกรวยข้าว ให้ปลายยอดของนมแมวโผล่ขึ้นเหนือปากชาม ตอนล่างของนมแมวแต่ละอันมีหาง สำหรับหักพับและได้กรวยข้าว บางรายทำนมแมวเป็น ๔ อันก็มี และเย็บติดไว้กับกรวยข้าวไปในตัว เหตุนี้บายศรีปากชามจึงเรียกว่า บายศรีนมแมวได้อีกชื่อหนึ่ง^๕ นอกนี้ยังเอาใบตองมาตัดเป็นรูปใบไม้ แต่ตามริมขอบใบ ตัดหยักไปหยักมาอย่างฟันเลื่อยลดหลั่นกันขึ้นไป ตอนกลางตัดแห้วเป็นหน้าจั่วกลาย ๆ รวม ๓ ใบ แต่ที่มี ๔ ใบก็มี นี้เรียกว่าตัวเต่าหรือแมงดาเพราะมีรูปร่างคล้ายเช่นนั้น เอาแมงดาทั้ง ๓ ใบนี้วางแทรกระหว่างนมแมว ตอนล่างของแมงดามีใบตองเป็นหางหักพับรับตอนล่างของหางนมแมวอีกที

ข) บายศรีต่อ จะมีลักษณะกรวยแกนกลางเป็นหยวกกล้วยสูงประมาณ ๑ ฟุตมีพานรองฐานตกแต่งนุ่งบายศรีด้วยใบตองพับจับจีบใบตอง ให้เป็นยอดแหลมเหมือนบายศรีต้น ใช้ไม้เหลาแหลมเสียบปักตัวบายศรีที่ยอดดอกกล้วยที่ตัดไว้และดอกไม้มงคลเป็นทรงบัวคว่ำหรือบัวหงายและโดยทั่ว ๆ ไปตัวองค์บายศรีจะมีชั้นเดียวแต่จะมีองค์ลูกเป็นชั้น ๆ รอบองค์แม่ และจะนำผลไม้มาวางสังเวณีไว้ในบริเวณช่องว่างระหว่างองค์แม่กับองค์ลูก ในกรวยใส่ข้าวสุกปากหม้อและเอาไข่เป็ดต้มสุกเสียบยอดกรวย เหมือนบายศรีปากชามหรือใช้ดอกไม้สดเสียบยอดกรวยแทนไข่เป็ดต้มสุกก็ได้^๖

๒) บายศรีสู่ขวัญประกอบพิธีราษฎร์ชุดใหญ่

ก) บายศรีเทพ เป็นบายศรีทรงสูงรองฐานด้วยพานแบ่งองค์บายศรีออกเป็น ๓ หน้า โดยแบ่งตามสัดส่วนของฐานเท่าๆ กันการนุ่งองค์ก็แล้วแต่ชั้นขององค์แม่และองค์ลูกแต่จะห่างช่วงกันเท่ากัน เช่น ๕-๓ , ๓-๕ หรือ ๕-๓ และบริเวณช่องว่างระหว่างองค์แม่และองค์ลูก ก็จะใส่อาหารกับข้าวดอกดอกไม้ไว้เหมือนกับบายศรีปากชาม วิธีการทำพับใบตองเป็น ยอด แหลม ยาวทำเป็น ๕ พับซึ่งช่างทำบายศรีชอบเรียกกันว่า ๕ หนุม พับทับกันแล้วสูงถึงแก่นี่ยอดแหลม

^๕ มุลินธิเสฐียร โกเศศ นาคะประทีป, การศึกษาศิลปะและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖), หน้า ๑๘.

^๖ วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, “วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๒๕, หน้า ๓๓-๓๔.

ปักดอกมะลิห้าชูดวางในวงกลมพานเป็นรูปบัวหงายใช้ใบตองทำเป็นกรวยแหลม^{๑๓} (ไม่ต้องใส่ข้าวสุกปากหม้อ) ยอดกรวยแหลมเสียบด้วยดอก บัวฉัตร บายศรีเทพใช้ในงานบายศรีสู่ขวัญ

ข) บายศรีพรหม มีลักษณะคล้ายบายศรีเทพแต่จะมี ๔ หน้า นิยมให้จำนวนชั้นขององค์แม่เป็น ๑๖ องค์ลูกเป็น ๑๑ ซึ่งว่ากันว่าเป็นรูปแบบที่สวยงามมากวิธีการทำบายศรีสู่ขวัญพับใบตองเป็นยอดแหลมยาวเหมือนบายศรีเทพ^{๑๔} พับซ้อนกันปลายยอดแหลมก็ปักดอกมะลิหรือดอกบานไม่รู้โรยหรือดอกดาวเรือง ทำเป็นสี่ชูดวางรอบในพาน ทั้งตั้งขึ้นและหงายลง (ที่ทำเป็นสี่ชูดจะหมายถึงพรหมสี่หน้า) ตรงกลางพานใช้ใบตองทำกรวยแหลม ไม่ใส่ข้าวสุกปากหม้อปักดอกไม้ที่ยอดกรวย

๒.๒.๓ บายศรีสู่ขวัญประเภทอื่น ๆ

บายศรีสู่ขวัญประเภทอื่นๆ สามารถแบ่งได้ดังนี้

ก. บายศรีใหญ่ คือบายศรีอีกชนิดหนึ่ง เอาใบตองมาหักพับให้มียอดแหลมๆ อย่างยอดกระทงเจิมหลาย ๆ อัน เอาใบตองที่พับเป็นยอดแหลมเหล่านี้ ให้กั้นชนกันเป็นคู่ๆ แล้วโค้งให้เป็นวงกลม ๆ ขึ้นออกไปทั้งข้างบนและข้างล่าง บางวงมียอดแหลม ๆ ทั้งข้างบนและข้างล่างนี้ ตรีงรอบขอบไม้เป็นรูปกลม ๆ ตรงกลางเป็นเจาะรูมีไม้ยาวเป็นแกนแล่นกลาง ไม้เป็นนี้วางซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ไม้ระยะห่างตามสมควร แต่มีขนาดแบน แต่ชั้นล่างถึงชั้นบน ตั้งแต่ขนาดใหญ่ กลางเล็ก เรียงขึ้นไปตามลำดับ ตามปกติมักมีเป็น ๕ ชั้น^{๑๕} ถ้าจะทำแค่ ๓ ชั้น หรือยึดออกไปเป็น ๗ ชั้น หรือ ๙ ชั้นก็ทำได้ แต่ ๙ ชั้น ไม่นิยมทำกันเพราะจะใหญ่โต โกงเงินมาก นอกจากทำเป็นพิเศษขนาดใหญ่ เช่นบายศรี ๙ ชั้นของเชียงใหม่

เมื่อคราวทำพิธีรับพระขวัญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเสวยมณฑลพายัพ เห็นจะอนุโลมทำบายศรี ๙ ชั้น ให้เท่ากับจำนวนชั้นของพระเศวตฉัตร บายศรีที่มีชั้นเป็นจำนวนคู่ไม่เคยเห็น ชั้นเหล่านี้วางเครื่องอาหารขนมและลูกไม้ทุกชั้นสำหรับเลี้ยงขวัญ บนยอดของบายศรีใหญ่ตั้งชามหรือโถขนาดเล็ก โดยมากเป็นเบญจรงค์ หรือใช้ขันงาม ๆ ขนาดเล็ก ๆ แทนก็ได้ ประดับด้วยพุ่มดอกไม้ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เขียนเมื่อในสมัยรัชกาลที่ ๑ มีภาพบายศรีใหญ่อยู่ที่ผนังด้านที่จดหลังด้านขวาข้าง

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๑๔} นิตินันท์ พันทวี, “การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษา พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสาน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๔, หน้า ๑๓๔.

^{๑๕} มุลนิธิเสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, การศึกษาศิลปะและประเพณี, หน้า ๒๑๖-๒๒๒.

พระทวารด้านหลัง มีบายศรีปากชามตั้งอยู่บนชั้นยอด หากใช้เป็นชามประดับด้วยพุ่มดอกไม้ ในตำราทำขวัญของเก่าบางตำราก็กล่าวไว้ว่าตั้งบายศรีปากชามไว้ ที่บนชั้นยอดของบายศรีใหญ่ที่ใช้ชามงามประดับพุ่มดอกไม้ตั้งไว้บน^{๒๐} ชั้นยอดของบายศรีใหญ่

ดังที่เห็นกันทุกวันนี้เห็นจะเลื่อนมากแล้ว เพราะไปแยกบายศรีปากชามไว้ต่างหาก ส่วนหนึ่งเสียแล้ว บายศรีใหญ่นี้บางทีก็เรียกว่า บายศรีตั้งหรือบายศรีชั้น ถ้าทำเป็นอย่างดี ก็แกะสลักเป็นรูปตุ๊กตาเป็นเรื่องละครที่รู้จักกันหรือจะแกะเป็นลวดลายงาม ๆ ประดับไว้ตามชั้นบายศรีด้วยก็ได้ ดังจะอ่านพบในบทประพันธ์เรื่องแห่และบายศรี ซึ่งเป็นเครื่องเล่นของการเทศน์มหาชาติ แต่ข้อความที่มีพรรณนาไว้ ดังที่หมอขวัญกล่าวในพิธีทำขวัญ^{๒๑} ไม่จำเป็นจะตรงกับที่มีอยู่ในบายศรีก็ได้ นอกจากนี้บายศรีใหญ่ยังมีไม้ไผ่สีสุกผ่าซีก ๓ ซีกพันด้วยผ้าขาว เอาเข้าขานาบรอบข้างบายศรี และผูกด้วยด้ายเป็น ๓ เปลาะ เห็นจะต้องการให้มั่นคงไม่ไถนงน แล้วเอายอดทองอ่อนบริสุทธิ์ ๓ ยอดปะทับปิดซีกไม้ เอาผ้าอย่างดีมีราคา โดยมากเป็นผ้าตาดทองคลุมให้รอบบายศรีอีกชั้นหนึ่ง ผ้านี้เรียกว่าผ้าห่อขวัญ เครื่องประกอบบายศรีใหญ่ นอกจากตัวบายศรีใหญ่ยังมีเครื่องประกอบบายศรี คือ

ก. ชั้นปักแวน โลหะสำหรับเวียนเทียน มีด้วยกัน ๓ ชั้น (บางทีก็มีชั้นเดียว) ใส่ข้าวสาร มีแวนเวียนเทียนปักอยู่ชั้นละ ๕ แวน คิดเทียนแวนละ ๓ เล่ม

ข. เทียนชัย ๓ ปักบนเชิง เรียกว่าเทียนชัย (บางทีมีเล่มเดียว)

ค. น้ำมันหอมหรือกระแจะใส่ภาชนะ สำหรับควักป้ายใส่เทียนที่แวน (บางทีมีภาชนะใส่น้ำมันหอมที่ ๑ ภาชนะใส่กระแจะอีกที่ ๑)

ง. พานใส่ใบพลูเรียงซ้อน แต่จะซ้อนก็ใบไม่ทราบชัดกับตลับแป้งเจิมอยู่ในนั้นด้วย

จ. ด้ายผูกข้อมือมีหลายเส้น รวมใส่ไว้ในพานรองใบพลู

ฉ. มะพร้าวอ่อนปอกเปลือก ฉะปากรองพาน มีชื่อสำหรับตัก (ที่ไม่ฉะปากก็มี) นอกนั้นก็ยังมีเพิ่มเติมของอย่างอื่นเป็นอดิเรก บางทีก็มีหัวหมูด้วยอีกคู่หนึ่ง บางทีก็มีโต๊ะเงินเครื่องอาหารต่างหากด้วยอีกหลายโต๊ะ^{๒๒}

เครื่องประกอบดังกล่าวนี้เป็นอย่างใหญ่ เพราะมีเวียนเทียนด้วยแต่ที่ทำกันอาจมีลดหรือเพิ่มอะไรอีกแล้วแต่เรื่องที่น่าเป็น เช่น ทำขวัญอย่างอื่นที่ไม่ใช่ทำขวัญคน ก็มีลวดสิ่งที่ไม่จำเป็นในพิธีออกเสีย อย่างนี้เป็นต้น ถ้าเป็นเครื่องประกอบของหลวง โดยมากมักเป็นจำนวน ๓ และ

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๐-๒๒๒.

^{๒๑} มุคินธิเสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, การศึกษาศิลปะและประเพณี, หน้า ๒๑๗-๒๒๒.

^{๒๒} ว. จินประดิษฐ์, วิธีการฝึกหัด ปั่นแต่งบายศรี, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ หอสมุดกลาง ๐๕, ๒๕๔๐.

ภาชนะที่ใช้เป็นจำนวน ๓ เป็น แก้ว ทอง เงิน เช่น แวนเวียนเทียนเป็นแก้วทองเงิน ชั้นเชิงเทียนและพาน ก็เป็นแก้วเงินทองเช่นเดียวกันทั้งนี้เพื่อให้ตรงกับบายศรีแก้วบายศรีทอง และบายศรีเงิน ที่เรียกว่าบายศรีแก้ว คือใช้ภาชนะแก้วบรรจุของกิน วางซ้อนกันขึ้นไปเป็น ๕ ชั้น ๗ ชั้น (ไม่มีบายศรีทอง) บายศรีทองบายศรีเงิน ก็เป็นภาชนะทองเงินในทำนองเดียวกัน

ข. บายศรีต้น มิได้ตั้งเป็นหลักแกนกลางปักไว้ตรงกลางเป็นไม้แผ่นใหญ่ ไม้แผ่นนี้ทำเป็นวงกลมหรือเป็นเหลี่ยมก็มีวางตั้งไว้เพื่อมิให้ล้ม และยังเป็นไม้เป็นรูปวงกลมวางเป็นชั้นๆ ชั้นใหญ่อยู่ล่าง ชั้นเล็กอยู่บน เล็กสอดขึ้นไปตามลำดับเป็น ไม้วงกลมแผ่นเล็กสุดอยู่ชั้นบน ทำเป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น ๙ ชั้น ที่ทำชั้นต่าง ๆ กันข้างทำบายศรีก็ทำตามความหมายของบายศรี และตามประสงค์ของผู้จัดทำบายศรีสู่ขวัญ ช่วงทำบายศรีก็จับจีบพัด ใบตองให้แหลมเป็นสามเหลี่ยมยาวซ้อนกันห้าแผ่นพับ หรือเจ็ดแผ่นพับ หรือเก้าแผ่นพับ สุดแต่แต่ช่างจะทำให้ทางแหลมหงายขึ้นติดรอบเป็นไม้แผ่นกลม และทางแหลมหงายลงติดรอบเป็น^{๒๓} ไม้แผ่นกลมเหมือนบัวคว่ำบัวหงาย ทำอย่างนี้เหมือนกันทุกชั้นปลายยอดแหลมของบายศรี ที่หงายขึ้นและหงายลงก็นิยมใช้ดอกพุด หรือดอกมะลิเสียบที่ปลายยอดแหลมทุกยอด หากไม่มีดอกมะลิก็ใช้ดอกบานไม่รู้โรย สีแดงหรือสีชมพูเสียบปลายยอดแหลมแทนดอกมะลิ รอบวงกลมของเป็นบายศรีก็จะประดับด้วยดอกไม้ดอกใหญ่ เช่น ดอกเบญจมาศ หรือดอกดาวเรือง หรือดอกบัวที่พับกลีบแล้วใช้ดอกรักหรือดอกมะลิร้อยเป็นพวงอุบะปลายอุบะก็เป็นดอกกุหลาบแดงหรือดอกดาวเรือง หรือดอกจำปี พวงอุบะก็ติดกับปลายยอด บายศรีที่หงายลงและเป็นบายศรีแผ่นกลมชั้นที่อยู่สูงสุดก็จะมีบายศรีปากชามวางไว้ที่ต้นบายศรีก็จะมีไม้ไผ่สามอันขนาน อยู่สามด้านโดยมีสายสิญจน์พันรอบต้นบายศรีสามเปลาะ ไม้ไผ่สามอันที่ขนานบายศรีนั้น แต่โบราณมานิยมใช้ไม้ไผ่สีสุกเมื่อหาไม้ไผ่สีสุกไม่ได้จึงจะใช้ไม้ไผ่ชนิดอื่นๆ แทน^{๒๔} บายศรีต้นนิยมใช้ทำขวัญนาคมากขึ้นหรือบางคนก็เรียกทำขวัญนาค ว่าสู่ขวัญนาค หรือเชิญขวัญนาคแต่ส่วนใหญ่ มักเรียกกันว่าทำขวัญนาคบายศรีต้นที่ใช้ในงานทำขวัญนาคส่วนมากใช้บายศรีห้าชั้นและมีเครื่องสังเวท ในทุกช่องทางของบายศรีส่วนบายศรีต้นสามชั้น นิยมทำกันในงานขวัญจุกและบายศรีต้นเจ็ดชั้นนิยมใช้ในงานทำขวัญนาคที่เจ้านาคจะบวชนั้น เป็นข้าราชการบายศรีต้นเก้าชั้น นิยมใช้ทำสำหรับทำขวัญนาคที่เป็นลูกหลานเจ้าพระยาหรือผู้มีบรรดาศักดิ์สูง และปัจจุบันนี้เจ้าพระยาหรือผู้มีบรรดาศักดิ์สูงก็ไม่มีอีกแล้วแต่บายศรีต้นทุกชั้นก็นำมาใช้ได้

^{๒๓} จันทนา สุวรรณมาลี, การจัดพาน (ดอกไม้สด), (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๖๗.

^{๒๔} อมรรัตน์ เทพกำปนาท, พิธีกรรมท้องถิ่น เรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมบายศรี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๖๐.

๒.๒.๔ บายศรีสู่ขวัญของชาวตำบลวานรนิวาส

เมื่อกล่าวถึง บายศรีสู่ขวัญของชาวนานรนิวาส ในตำบลวานรนิวาส อำเภอนานรนิวาส จังหวัดสกลนคร ซึ่งชาวนานรนิวาส ได้จำแนกประเภทของบายศรีออกเป็น ๓ ประเภท คือ บายศรีสู่ขวัญคน บายศรีสู่ขวัญสัตว์ และบายศรีสู่ขวัญสิ่งของ จากการสัมภาษณ์ปราชญ์วานรนิวาสในอำเภอนานรนิวาส^{๒๕} และการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

๑. ประเภทบายศรีสู่ขวัญคน มีดังนี้

๑) การสู่ขวัญพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ได้สมณศักดิ์เป็นขาคู หรือยาชา ชาวบ้านจะทำการสู่ขวัญให้ หรือเวลาจะเอาพุทธรูปขึ้นประดิษฐานในแท่นประทับภายในวัด จะทำการสู่ขวัญพระสงฆ์ทั้งวัด เป็นการส่งเสริมให้พระสงฆ์เป็นผู้สืบมรดกทางพุทธศาสนาต่อไป^{๒๖}

๒) การบายศรีสู่ขวัญนาค ทำได้ในทุกโอกาส ไม่เจาะจงว่าจะต้องทำในเดือนไหน การสู่ขวัญขึ้นอยู่กับโอกาส เวลา และสถานที่ เช่น งานบวชนาคในงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลงานบวชเข้าพรรษา งานบวชแก้เคราะห์ของผู้ที่มีความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ เป็นต้น งานบุตรชายผู้มีศรัทธา จะเข้าบวชในพระพุทธศาสนาต้องอำลาบิดามารดา เมื่อบิดาอนุญาตแล้ว เมื่อถึงวันบวชจึงได้จัดพิธีสู่ขวัญให้บุตร เพื่อเป็นสิริมงคลแก่บุตรของตน^{๒๗}

๓) การสู่ขวัญบ่าวสาวแต่งงาน นิยมทำกันในเดือน ๓ เดือน ๖ เดือน ๙ ของทุกปี โดยขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้จัดงาน และจะต้องมีการหาฤกษ์ยาม จากพระสงฆ์ และหมอพรหมณ์ หรือปราชญ์ชาวบ้าน ที่ชาวบ้านให้การเคารพศรัทธา ก่อนที่จะมากำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการจัดงานนั้น ๆ เพื่อที่จะได้เป็นสิริมงคลในการครองคู่ชีวิตก่อนที่หนุ่มสาวจะอยู่กินร่วมกัน ฉะนั้นสามี ภรรยา จะต้องจัดให้มีพิธีแต่งงาน หรือชาวอีสานเรียกว่า “กินดอง” เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลกับคู่บ่าวสาว จึงต้องจัดให้มีการสู่ขวัญขึ้น ส่วนใหญ่มักกระทำที่บ้านเจ้าบ่าว^{๒๘}

๔) การสู่ขวัญคนไข้ ไม่กำหนดวันที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับ วัน เวลา และสถานที่ในการจัดงาน อย่างเช่น คนเจ็บไข้นานๆ หรือชาวบ้านเรียกว่า “ป่วยปี” ซึ่งว่า มีสาเหตุมาจากขวัญออกจากร่าง จึงเกิดอาการเจ็บป่วย เมื่อหายจากการป่วยแล้ว แต่ร่างกายยังไม่แข็งแรงถือว่าขวัญหนีคิง (ขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว) จึงจำเป็นต้องสู่ขวัญให้เพื่อเรียกขวัญให้มาอยู่กับร่าง จะทำให้คนป่วยแข็งแรง หาย

^{๒๕} สัมภาษณ์ จำเียร อ่อนทุม, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์ กรม ประกอบแสง, ปราชญ์บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ กำจัด ทิพย์สุริ, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๒.

^{๒๘} สัมภาษณ์ ชันธ พลุสุวรรณ, บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

จากการเจ็บป่วย^{๒๕} ได้เร็วขึ้น นี่ก็เป็นกุศโลบายในการที่จะให้บุคคลที่กำลังใจในการสู้ชีวิตต่อไปได้เป็นอย่างดี

๕) การสูข่วัญผู้สูงอายุ ไม่กำหนดวันที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับ วัน เวลา และสถานที่ในการจัดงาน อย่างเช่น ผู้สูงอายุ ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ว่าเป็นศูนย์จิตใจของชาวในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ โดยถือว่า ท่านมีความรู้ความสามารถในสิ่งเหล่านั้น จึงได้มีพิธีกรรมการบายศรีสูข่วัญ เพื่อเรียกวัญให้มาอยู่กับเนื้อกับตัว จะทำให้คนป่วยแข็งแรง^{๒๖} นี่ก็เป็นกุศโลบายในแสดงความเคารพในผู้สูงอายุในหมู่บ้าน การที่จะให้บุคคลที่กำลังใจในการสู้ชีวิตต่อไป

๒. ประเภทบายศรีสูข่วัญสัตว์ มีดังนี้

๑) การสูข่วัญควาย นิยมทำกันในช่วงการทำนาของทุกปี ในบางพื้นที่ทำก่อนทำนา แต่บางพื้นที่นิยมทำกันหลังจากทำนาเสร็จแล้ว เพราะว่าควายเป็นสัตว์ที่มีคุณแก่คนมาก เพราะ เป็นแรงงานหลักไถในการทำนา ทำไร่ ทำสวน ชาวบ้านถือว่าคนได้กินข้าวเพราะสัตว์^{๒๗} เหล่านี้ ดังนั้น ก่อนที่จะลงมือทำนาครั้งแรกหรือเลิกทำนาแล้ว เจ้าของมักทำพิธีสูข่วัญให้เพื่อเป็นการรำลึกถึงบุญคุณและขอขมาที่ได้ด่าว่า เหยียดระหว่างทำงานร่วมกัน ที่จัดให้มีน้ำอบน้ำหอมและเหล้าเป็นต้น แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยจะปรากฏให้เห็นมากนัก มีเพียงแค่เป็นบางหมู่บ้านเท่านั้น เพราะว่า ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการทำไร่ ทำนา คนในทุกวันนี้จึงขาดการสูข่วัญให้แก่สัตว์เหล่านั้น คนที่ทำไร่ทำนาได้ให้ความสำคัญอีกต่อเพราะว่ามันเสียเวลาในการทำมาหากิน ตามที่ได้กล่าวมาแล้วชาวบ้านจึงได้มีการทำพิธีสูข่วัญตามที่ปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า การสูข่วัญของชาววนรนิวาสนี้ มีเฉพาะการสูข่วัญควายเท่านั้น ซึ่งชาววนรนิวาสมีความเชื่อว่า ความเป็นสัตว์ที่คุณต่อชาววนในการเป็นอย่างมาก ชาวบ้านจึงได้มีการสูข่วัญควายขึ้นมา เป็นประจำก่อนที่จะมีการใช้แรงงาน ซึ่งในปัจจุบันนี้ การสูข่วัญควายไม่ค่อยนิยมทำกันมากนัก เพราะมีเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่จึงทำให้พิธีกรรมเหล่านี้ค่อยๆ เรือนกลางหายไป จากสังคม ชาววนรนิวาสในปัจจุบันนี้

๓. ประเภทบายศรีสูข่วัญสิ่งของ มีดังนี้

๑) การสูข่วัญเอือน คือการนำเอาพิธีและขั้นตอนการสร้างบ้านเรือนมาพูดในที่ประชุม เพื่อให้คนที่มาในพิธีรู้จักสร้างให้เป็นสิริมงคล ถ้าบ้านเรือนทำไม่ถูกแบบก็จะนำแต่ความไม่เป็น

^{๒๕} สัมภาษณ์ บุญยัง วงศ์ธรรม, ประชาญ์บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์ บุญยัง วงศ์ธรรม, ประชาญ์บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ จำเนียร อ่อนทุม, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

มงคลมาสู่บุคคลในครอบครัวนั้นๆ ได้ ดังนั้นจะต้องมีพิธีการบายศรีสู่ขวัญ คือการยกเสาเอก เป็นต้น^{๓๒}

๒) การสู่ขวัญข้าว มักทำกันในเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ ชาวบ้านเชื่อกันว่า “กินบ่บก จกบ่ลง” (กินเท่าไร ไม่รู้จักหมด) ชาวบ้านจะสู่ขวัญข้าวก่อนทำพิธีเปิดเต้า (ยุ้ง) ข้าว นำมากิน จะทำการสู่ขวัญก่อน เพื่อเป็นสิริมงคล และเป็นศุภฤกษ์ ถ้าได้ทำการสู่ขวัญแล้วจะทำให้สามารถผลิตข้าวในปีต่อไปได้อย่าง ไม่เกิดภาวะอดอยาก^{๓๓} การสู่ขวัญข้าว คือข้าวที่ได้เก็บเกี่ยวแล้วนำขึ้นมายังยุ้งฉาง เรียบร้อย พอถึงเดือน ๓ ก็จะทำพิธีสู่ขวัญข้าว เครื่องบายศรี จะประกอบด้วย ข้าว ไข่ เทียน เผือก มัน กล้วย อ้อย น้ำหอม ใบยอ (ขมิ้นบดผสม-น้ำดอกไม้ม) กระจับข้าวเหนียว พิธีการ ตอนเช้าตรู่ (ก่อนตักบาตร) ของเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ^{๓๔} เจ้าของบ้าน จะนำเอาเครื่องบายศรีที่เตรียมไว้ ขึ้นไปเล่า ข้าว (ยุ้งข้าว) แล้วก็กล่าวเรียกขวัญข้าวที่ตกยังพื้นไร่นา เรียกว่าขวัญเข้ามาในยุ้งฉางเพื่อในปีต่อไปจะได้ออกใบเจริญเติบโตเลี้ยงลูกหลาน

๓) การบายศรีสู่ขวัญหลวงพ่อบุญตะเคียนทอง ในงานเทศกาลบุญประจำปี นิยมทำในวันเสาร์แรกของเดือน ๔ ของทุกปี ซึ่งเป็นงานนมัสการหลวงพ่อบุญตะเคียนทอง และบุญผเวสสันดร ของวัดเสบุญเรือง ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร ของทุกปี เพื่อเป็นการเคารพ สักการะ บูชา คุณของหลวงพ่อบุญตะเคียนทอง ซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของชาววานรนิวาส ที่ทำสืบทอดกันเป็นเวลานาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ โดยมีการสนับสนุนจากสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลวานรนิวาส และสำนักงานเทศบาลตำบลวานรนิวาส^{๓๕} และหน่วยงานขอข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนทั่วไปในเขตอำเภอวานรนิวาส นี้ก็ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณี ที่ดีงามของชาววานรนิวาส และเป็นการอนุรักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความยั่งยืนถาวรให้คนรุ่นหลัง รู้จักและเหตุคุณค่าของสิ่งเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี

โดยมีการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เพื่อที่จะได้เป็นและกำลังใจ ให้สำหรับบุคคลในชุมชนนั้น มีความสุขกายสบายใจ เนื่องได้เข้าพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ที่ชาวตำบลวานรนิวาสให้ความเคารพนับถือในพิธีกรรมที่ ถือว่าเป็นที่พึ่งทางจิตใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งแต่ละพิธีมีจุดมุ่งหมายคล้ายกัน ตามที่ บ้านวานรนิวาส ได้กล่าวถึงพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญในงานบุญประจำปี เช่น งานนมัสการหลวงพ่อบุญตะเคียนทอง ในงานบุญมหาชาติหรือที่เรียกกันว่า บุญ

^{๓๒} สัมภาษณ์ ขวัญใจ พรหมวัง, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๖ เมษายน ๒๕๕๒.

^{๓๓} สัมภาษณ์ ทองพูน กระจับไพร, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๑, ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๓๔} สัมภาษณ์ ค้อง ไครบุตร, หมอสูดขวัญ บ้านวังบง หมู่ที่ ๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๓๕} สัมภาษณ์ ณรงค์ พรหมวงศ์, นายกเทศบาลตำบลวานรนิวาส, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

พระเวส นั้นเอง^{๓๖} หลังจากเสร็จจากขบวนแห่บุญมหาชาติเข้ามาภายในวัดแล้ว จะมีการทำพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญเพื่อที่จะได้ทำการเคารพ สักการบูชา องค์หลวงพ่อดะเตียนทองซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของชาวตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส หลังจากทำการบูชาเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันทำบุญ ในช่วงเดือนสี่ ของทุกปี มีการทำบุญให้ทานและเพื่อเป็นสิริมงคลให้กับตนเอง ส่วนชาวบ้านวานรนิวาส^{๓๗} ได้จัดทำกันมาทุกปี มีจุดมุ่งหมาย เพื่อเป็นการเคารพสักการะในคุณงามความดีของท่าน และยังเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษของตนเองไปในตัวอีกด้วย และเชื่อว่าผลที่ได้มาจากการทำบายศรีสู่ขวัญเป็นเครื่องบูชา นั้น เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว จะเห็นได้ว่าการทำบุญมหาชาติ งานนมัสการหลวงพ่อดะเตียนทองแล้ว ยังมีจุดประสงค์เพื่อขอขมาลาโทษท่านอีกด้วย โดยที่ไม่มีเจตนาที่จะลบหลู่บุญคุณ เป็นการบายศรีสู่ขวัญให้องค์หลวงพ่อดะเตียนทองซึ่งมีการพรรณนาถึงบุญคุณและคุณงามความดีของท่านอีกด้วย

ชาวตำบลวานรนิวาส มีการทำบายศรีสู่ขวัญ เป็นการแสดงออกถึงความเคารพ กราบไหว้การบูชา ด้วยสิ่งของต่าง ๆ เช่น การบูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน บายศรี หรือแม้กระทั่งการบูชาด้วยปัจจัยไทยทาน ก็ตาม สิ่งเหล่านี้ เกิดจากความเชื่อของบุคคลหรือสังคมที่มีความศรัทธาต่อบุคคลหรือสิ่งเหล่านั้น ๆ เมื่อให้ความสำคัญต่อสิ่งนั้นแล้ว ก็ยินดีและพร้อมที่จะปฏิบัติตาม หรือการบูชากราบไหว้ด้วยความจริงใจเหล่านี้ล้วนเกิดจากความเชื่อความศรัทธาของมนุษย์มีต่อศาสนาที่ตนนับถือเป็นพื้นฐานมาก่อนทั้งนั้น เพราะเมื่อมีศรัทธาแล้วก็จะมีการปฏิบัติตามคำสอน มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่เรียกว่า “การบูชา” นั้นเอง เพื่อประโยชน์คือความสุขของตนเองและคนในสังคมส่วนรวม สิ่งเหล่านี้ล้วนมีสาเหตุมาจากความต้องการที่พึงทางจิตใจให้เข้าถึงธรรมชาตินั้นๆ โดยสะท้อนออกมาปรากฏอยู่ในพานบายศรีที่บุคคลทั้งหลายในสังคม หรือชุมชนนั้นได้จัดทำขึ้นมาเพื่อแสดงความเคารพนับถือ เพราะว่าสิ่งเหล่านี้^{๓๘} จะต้องมีการเอาใจใส่ในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ถ้าหากว่า มีความเชื่อ ความศรัทธาในสิ่งนั้นจะแสดงออกมาทางด้านการประดิษฐ์ชิ้นงานอาทิ เช่น บายศรีที่บุคคลในชุมชนทำขึ้น โดยมีการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยในออกแบบผลิตผลงานนั้นออกมาทำให้มีคุณค่าสนองต่อความต้องการ ไม่ว่าจะเป็ทางความเคารพในศาสนา นั้นนับเป็นจุดเด่นในภูมิปัญญาชาววานรนิวาส

^{๓๖} สัมภาษณ์ วิเชียร สองศรี, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๒.

^{๓๗} สัมภาษณ์ ศิลปะ ปัญญาประชุม, ผู้ใหญ่บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

^{๓๘} สัมภาษณ์ จำเนียร อ่อนทุม, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

๒.๓ อุปกรณ์และวิธีการในการทำบายศรีสู่ขวัญ

เมื่อก้าวถึง บายศรีสู่ขวัญ ที่นิยมในสังคมไทย จะต้องมี อุปกรณ์และวิธีการ ขั้นตอนการทำบายศรีสู่ขวัญแต่ละประเภท มีวิธีการและอุปกรณ์ในการทำบายศรีสู่ขวัญดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ อุปกรณ์ในการทำบายศรีสู่ขวัญ

วิถีชีวิตประจำวันของคนไทยนั้นเอาวัสดุและอุปกรณ์จากธรรมชาติมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม อย่างการที่ใบตองมาใช้งานไม่ว่าจะเป็นการนำไปตองมาห่อขนม ห่ออาหารต่าง ๆ เช่น การห่อขนมทรงสูง-เตี้ย ห่อข้าวต้มมัด ห่อขนมสอดไส้ กระจ่างใบตอง ถาดใบตอง ผอบ เป็นต้น เพื่อสะดวกต่อการหยิบจับและยังช่วยให้อาหารและขนมบางอย่างมีกลิ่นหอมน่ารับประทานด้วยและเป็นการถนอมอาหารทางหนึ่ง ... “ใบตองมีคุณค่าต่อความเป็นอยู่ของคนไทยมานานสะท้อนรูปแบบการใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย นำมาซึ่งการสร้างผลงานศิลปะหัตถกรรมจากวัสดุจากธรรมชาติ จนกลายเป็นงานประณีตศิลป์ที่มีคุณค่า นี่ก็เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตคนไทย...”^{๓๕} การทำพานบายศรีก็เช่นกันจะต้องเตรียมวัสดุอุปกรณ์ไว้ให้พร้อม ใบตองที่นำมาใช้ทำบายศรีควรเป็นใบตองกล้วยตานีเพราะมีคุณสมบัติดีกว่าใบตองชนิดอื่น

อุปกรณ์ สำคัญที่นำมาทำพานบายศรีสู่ขวัญ ประกอบด้วยพานแว่นฟ้า ขนาดเล็ก กลาง หรือขนาดใหญ่ ภาชนะปากกว้างสำหรับใส่น้ำแช่ใบตอง สารส้ม น้ำมันมะกอก ชนิดสีเหลืองหรือขาว ผ้าที่หุ้มบายศรีสู่ขวัญ ค้ายสายสิญจน์ที่ผูกไว้กับผ้าห่อใบตอง ค้ายสายสิญจน์ที่ผูกไม้ขนานติดกับบายศรีสู่ขวัญ เทียนชัย ไชยยอดบายศรีสู่ขวัญ ใบพลู รวมไปถึงดอกไม้ที่ใช้ในการประดับตกแต่งกรรไกร ที่ใช้ในงานใบตอง ควรเลือกใช้ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ตามความเหมาะสม แต่เดิมใช้ไม้กัลลัด หรือ ไม้ปลายแหลม ใช้ตามความเหมาะสมของชิ้นงาน แต่ในปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงมาใช้แม็ก (ลวดเย็บกระดาษ) เพราะว่าได้แม็กแทนเพื่อที่จะได้ทั้งเวลาและเพิ่มความสวยงามทนทานกว่าการใช้ไม้กัลลัด เข็มสั้นหรือเข็มมือ นิยมใช้เบอร์ ๘ หรือเบอร์ ๙^{๓๖} ค้ายที่ใช้สำหรับงานใบตอง คือ ค้ายสีเขียวเบอร์ ๖๐ ควรใช้ค้าย ๒ เส้น เพื่อที่จะได้งานบายศรีที่ทำออกมามีความสวยงามยิ่งขึ้น ตะปู ควรเลือกใช้ตะปูเข็มชนิดตัวเล็กยาว กระจ่างชนิดน้ำ ผ้าเช็ดใบตอง ควรใช้ผ้าฝ้าย เพื่อที่จะได้มีความดูดซับน้ำได้ดีกว่าผ้าชนิดอื่นๆ ก่อนนำมาประดิษฐ์ชิ้นงาน ผ้าขาวบาง เมื่อประดิษฐ์ชิ้นงานสำเร็จ^{๓๗} จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้คือวัสดุและอุปกรณ์ในการทำบายศรี หลังจาก

^{๓๕} สัมภาษณ์ บุญมี โพธิ์ทอง, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๓๖} มณีรัตน์ จันทนะพะดิน, หนังสือชุดมรดกไทย เล่ม ๓ เรื่องงานใบตอง, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๗.

^{๓๗} สัมภาษณ์ จำเนียร อ่อนทุม, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

รู้จักกับอุปกรณ์แล้วต่อไปก็เข้าสู่วิธีการและขั้นตอนการจัดทำบายศรีสู่ขวัญ ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

๒.๓.๒ วิธีการและขั้นตอนการทำบายศรีสู่ขวัญ

เมื่อก้าวถึงวิธีการและขั้นตอนการประดิษฐ์บายศรีสู่ขวัญ เป็นการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการจัดทำบายศรี โดยจะต้องรู้จักความเป็นมาของบายศรี ดังที่ได้อธิบายแล้วข้างต้น การเลือกใบตองหรือวิธีการที่จะมาใช้ทำบายศรีมีวิธีการในการเลือกคุณลักษณะของใบตอง ดังนี้

๑. การเลือกและการทำความสะอาดใบตอง การนำใบตองที่นำมาใช้สำหรับทำบายศรีนิยมใช้ใบตองจากกล้วยตานี เนื่องจากเป็นใบตองที่มีลักษณะเป็นเงา มันวาว เมื่อถูกน้ำจะยิ่งเกิดประกายสีเขียวเข้มสวยงามยิ่งขึ้น และที่สำคัญ มีความคงทน ไม่แตกง่าย ไม่เหี่ยวง่าย สามารถนำมาพับม้วนเป็นรูปลักษณะต่างๆ ได้ง่าย และสามารถเก็บไว้ได้นานหลายวัน หรือถ้ำรักษาโดยหมั่นพรมน้ำบ่อยๆ ใบตองกล้วยตานี จะสามารถคงทนอยู่ได้นานเป็นสัปดาห์ จากนั้นนำใบตองกล้วยตานี มาทำความสะอาด จะต้องใช้ผ้าเช็ดตามรอยของเส้นใบไปในทางเดียว อย่าเช็ดกลับไปกลับมา เพราะจะทำให้ใบตอง มีรอยแตก ก็ที่จะนำมาใช้งานในขั้นตอนต่อไป^{๔๒}

๒. การตัดใบตอง ควรตัดใบตองให้เหลือหูใบตอง เพื่อที่ช่วยทำหน้าที่สังเคราะห์แสง เพื่อให้ใบตองหายใจก่อนนำมาประดิษฐ์ขึ้นงาน^{๔๓}

๓. การฉีกใบตองเพื่อเตรียมทำกรวยบายศรี ใบตองที่ได้ทำความสะอาดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หยิบมาทีละใบ แล้วนำมาฉีกเพื่อเตรียมไว้สำหรับม้วนหรือพับ ทำกรวยบายศรีการพับหรือฉีกใบตอง แบ่งเป็นสามประเภทคือ^{๔๔}

- ๑) ใบตองสำหรับทำกรวยแม่ ฉีกกว้างประมาณ ๒ นิ้ว
- ๒) ใบตองสำหรับทำกรวยลูก ฉีกกว้างประมาณ ๒ นิ้ว
- ๓) ใบตองสำหรับห่อ ฉีกกว้างประมาณ ๑.๕ นิ้ว

ใบตองแต่ละประเภท ควรฉีกเตรียมไว้ให้ได้จำนวนที่ต้องการ กล่าวคือ ถ้าทำพานบายศรี ๓ ชั้น ชั้นละ ๔ ทิศ (๔ รั้ว) นั่นก็หมายถึงว่าจะมีรั้วทั้งหมด ๑๒ รั้ว ในแต่ละรั้ว จะประกอบด้วยกรวยแม่ ๑ กรวย และ กรวยลูก ๕ กรวย รวมทั้งสิ้น จะมีกรวยแม่ ๑๒ กรวย และ กรวย

^{๔๒} ประกายฟ้า. (นามแฝง). ทำขวัญนาคแบบครูและทำขวัญต่างๆ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๓.

^{๔๓} สัมภาษณ์ สีธาคุ อุ้ววงศ์, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๔๔} อภา จงจิตต์, งานดอกไม้ใบตอง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิชาการ สถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔-๑๖.

ลูก ๑๐๘ กรวย นั่นเองแสดงว่าจะต้องมีใบตองสำหรับทำกรวยแม่ ๑๒ ชั้น ใบตองสำหรับทำกรวยลูก ๑๐๘ ชั้น ใบตองสำหรับห่อ ๑๒๐ ชั้น นั่นเอง แต่ใบตองสำหรับห่อ จะต้องเตรียมไว้เพื่อห่อรีวอีก คือใน ๑ รีวจะประกอบไปด้วย กรวยแม่ ๑ กรวย กรวยลูก ๕ กรวย ซึ่งจะต้องมาห่อรวมกัน ดังนั้น จึงต้องเพิ่มใบตองสำหรับห่ออีก ๑๒๐ ชั้น รวมเป็นใบตองสำหรับห่อ ๒๔๐ ชั้น^{๔๕}

๔. การพับกรวย และห่อกรวย หมายถึงการนำใบตองที่ฝึกเตรียมไว้แล้วสำหรับพับกรวย มาพับ โดยการพับกรวยแม่และกรวยลูกจะมีลักษณะวิธีการพับเหมือนกัน คือ การนำใบตองมาพับม้วนให้เป็นกรวยปลายแหลม เพียงแต่กรวยลูกจะมีการนำดอกพุด มาวางเสียบไว้ที่ส่วนยอดปลายแหลมของกรวยด้วยเมื่อพับหรือม้วนใบตองเป็นกรวยเสร็จในแต่ละกรวยแล้วให้นำลวดเย็บกระดาษ มาเย็บใบตองไว้เพื่อป้องกันใบตองคลายตัวออกจากกัน แล้วเก็บกรวยแต่ละประเภทไว้จนครบจำนวนที่ต้องการเมื่อได้กรวยแต่ละประเภทครบตามจำนวนที่ต้องการแล้ว^{๔๖} ก็นำกรวยที่ได้มาห่อ โดยการนำใบตองที่ฝึกเตรียมไว้สำหรับห่อมาห่อกรวย หรือเรียกอีกอย่างว่า ห่มผ้า หรือ แต่งตัวให้กรวยบายศรี

๕. การห่อรีวบายศรีและการแช่น้ำ การห่อรีวบายศรี คือการนำกรวยแม่ และ กรวยลูกที่ได้ห่อกรวยไว้เรียบร้อยแล้ว มาห่อมัดรวมเข้าไว้ด้วยกัน ที่นิยมทำกัน ใน ๑ รีว จะประกอบด้วยกรวยแม่ ๑ กรวย กรวยลูก ๕ กรวยวิธีการห่อรีว มีการห่อคล้ายกับการห่อกรวยแม่หรือกรวยลูก การห่อแบบตรง คือการห่อโดยเริ่มต้นจากกรวยแม่ แล้ววางกรวยลูกไว้ด้านบนกรวยแม่เป็นชั้นๆทับกันขึ้นมา หรือหันกรวยลูกเข้าหาตัวผู้ห่อ การห่อแบบนี้ จะได้รีวบายศรีค่อนข้างตรง และในช่วงตัวรีวจะมีรอยหยักของใบตองห่อเรียกว่า มีเกล็ดรีวจนเสร็จในแต่ละรีวแล้ว^{๔๗} จึงนำรีวที่ได้ลงแช่ในน้ำผสมสารส้มที่เตรียมไว้ประมาณ ๒๐ นาที เพื่อให้ใบตองเข้ารูปทรง อยู่ตัวตามที่ได้พับและห่อจากนั้น จึงนำไปแช่ในน้ำผสมน้ำมันมะกอกต่อไป เพื่อให้รีวมีความเป็นมันวาว เน้นสีเขียวเข้มของใบตองมากขึ้น และมีกลิ่นหอมในตัวเอง

๖. การเย็บใบตอง เมื่อพับใบตองได้รูปทรงตามต้องการในการเย็บเรียงกลีบจะต้องจับปลายกลีบให้เท่ากันโดยตลอด ควรเลือกใบตองที่มีส่วนสม่ำเสมอทั้งชิ้นงาน และหมั่นฉีดน้ำบ่อยๆ ในขณะที่เย็บชิ้นงานเพื่อให้ใบตองสดอยู่เสมอ^{๔๘}

๗. การประกอบบายศรีสู่ขวัญ เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการทำบายศรี คือการนำรีวที่ทำเสร็จแล้วและแช่ในน้ำผสมน้ำมันมะกอกแล้ว มาประกอบเข้ากับพานบายศรี ๓ ชั้นที่ได้เตรียมไว้

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๑๗.

^{๔๖} สัมภาษณ์ ทนงค์ วงศ์ธรรม, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๔๗} สัมภาษณ์ คำมา โพธิ์ทอง, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^{๔๘} สัมภาษณ์ คำมา ทิพย์สุริ, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

การนำริว มาประกอบกับพาน ควรเริ่มต้นจากพานใหญ่สุด หรือพานที่วางอยู่ชั้นล่างสุดก่อน โดยการวางให้ริวอยู่บนพานให้มีระยะห่างเท่าๆ กัน ๔ ริว (๔ ทิศ) ซึ่งจะยึดริวติดกับพานโดยใช้ไม้ปลายแหลมที่เตรียมไว้แล้ว มากัด หรือเสียบจากด้านบนของริวให้ทะลุไปยึดติดกับโพมที่รองไว้บนพื้นพานการประกอบริวกับพานชั้นกลาง และชั้นบนสุด ก็ใช้วิธีเดียวกัน แต่จะต้องให้ริวชั้นที่ ๒ วางสลับกับริวชั้นแรก และริวบนพานชั้นบนสุด ก็ให้สลับกับริวบนพานชั้นกลางการประกอบริวกับพานชั้นบนสุด ให้ห่อใบตองเป็นกรวยขนาดใหญ่พอควรวางไว้เป็นแกนกลางของพาน เมื่อวางริวทั้ง ๔ ริวเสร็จแล้ว ให้รวบปลายสุดของริวทั้ง ๔ เข้าหากัน โดยมีกรวยที่ทำเป็นแกนกลางอยู่ด้านใน แล้วนำใบตองม้วนเป็นกรวยขนาดใหญ่อีกกรวย มาครอบทับยอดทั้ง ๔ ของริวไว้ ซึ่งจะทำให้พานบายศรีที่ได้ มียอดแหลมที่สวยงามและมั่นคงจากนั้นจึงนำไปไม้ (ส่วนใหญ่จะนำไปไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ใบเงิน ใบทอง) มาวางรองบนพาน และนำดอกไม้สด เช่น ดอกบานไม่รู้โรย หรือดอกดาวเรือง มาประดับบนพานเพิ่มความสวยงามหรือทำมาลัย สวมบนยอด^{๔๕} หรือทำเป็นอุระร้อยรอบพานแต่ละชั้น ก็จะเพิ่มสีสัน และความสวยงามให้แก่พานบายศรีมากขึ้น

๘. การดูแลรักษาผลงานสำเร็จ งานใบตองที่ประดิษฐ์เรียบร้อยแล้ว ควรแช่น้ำอย่างน้อย ๓ ชั่วโมง ใช้ผ้าขาวบางชุบน้ำ คมขึ้นงานให้มิดชิด และครอบถุงพลาสติกไว้อีกชั้นหนึ่ง เก็บไว้ในที่เย็นหรือเก็บไว้ในตู้เย็นชั้นล่างสุด ขณะที่จัดแสดงชิ้นงาน ถ้าสังเกตเห็นว่าใบตองไม่มีละอองน้ำเกาะอยู่ ควรฉีดน้ำเพิ่มเติม จะทำให้ใบตองดูมีสีเขียวสดอยู่เสมอ เมื่อจบการสาธิต หรือแสดงชิ้นงาน ควรฉีดน้ำแล้วใช้ผ้าคลุมไว้เหมือนเดิม^{๔๖} ถ้ามีบางส่วนของชิ้นงานที่ตกแต่งด้วยดอกไม้สด เน้า หรือเหี่ยว ควรรื้อชิ้นงานเป็นส่วนใหญ่ ออกให้หมด แล้วนำส่วนใบตองที่ยังสดไปล้างน้ำให้สะอาด

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า ความเป็นมาและความหมายของบายศรีสู่ขวัญ จุดมุ่งหมายของบายศรี อุปกรณ์ในการจัดทำบายศรี วิธีการและขั้นตอนการทำบายศรี ทำให้เห็นถึงวิวัฒนาการและกระบวนการที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรม พิธีกรรม ที่พึงพาอาศัยธรรมชาติตั้งแต่อดีต การประกอบบายศรี ได้มีการพัฒนารูปแบบที่เป็นลักษณะที่เด่นชัดมากขึ้นกว่าเดิม ให้เข้าสู่สังคมชุมชนหรือวิถีชีวิตที่พึ่งพาตนเอง “เอ็ดอยู่เอ็ดกิน” เพื่อให้ “มีอยู่มีกิน” การดำรงชีพอย่างพอเพียง นี้ก็เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ที่ดี เพื่อให้มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุขได้อย่างเห็นได้ชัด และยังคงเอาการบายศรีสู่ขวัญ เข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิตมาเสริมสร้างพิธีกรรมของภูมิปัญญาชาวบ้าน มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการอาศัยวัสดุจากธรรมชาติ เพื่อที่จะนำมาให้เกิดประโยชน์ ซึ่งสิ่งของเหล่านี้ เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการประกอบอาชีพของมนุษย์ในสังคม อันได้แก่ การนำเอากล้วย มาใช้ให้

^{๔๕} สัมภาษณ์ จำเนียร อ่อนทุม, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๔๖} สัมภาษณ์ บรรเพ็ญ พันสุวรรณ, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

เกิดประโยชน์ แบบพอเพียงโดยการนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้าช่วย ในการประกอบอาชีพ แล้วก็ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขต่อไป

๒.๓.๓ จุดมุ่งหมายของการทำบายศรีสู่ขวัญ

ในการทำบายศรีสู่ขวัญของชาววนรนนิวาส จากการสัมภาษณ์ชาววนรนนิวาส^{๕๑}สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมาย เพื่อเป็นการแสดงความอ่อนน้อม เคารพ ศรัทธา โดยเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลต่อตนเอง ทำให้ ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงานและเพื่อเป็นการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คุ้มครองป้องกันให้ตนปลอดภัยในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมขวัญกำลังใจ ให้พระสงฆ์เป็นผู้สืบพุทธศาสนาต่อไป ส่งเสริมขวัญกำลังใจ เรียกขวัญให้กลับเข้ามาอยู่กับร่างกาย ผู้ที่ประสบอุบัติเหตุเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว และถือเป็นการอบรมสั่งสอนคู่บ่าวสาวเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน^{๕๒} และชีวิตครอบครัวว่าจะอยู่ร่วมกันอย่างไรจึงจะมีความสุข เป็นการระลึกถึงบุญคุณควาย และขอขมาที่ได้คำว่า และเขียนตี ระหว่างทำงานร่วมกัน เป็นการส่งเสริมกำลังใจให้กับเจ้าของควายด้วย เพื่อให้คนที่มาในพิธี รู้จักการสร้างบ้านให้เป็นสิริมงคล ถ้าบ้านเรือนไม่ถูกแบบ ก็จะนำแต่ความไม่เป็นมงคลมาให้เจ้าของบ้าน เพราะว่าเป็นจัดพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เป็นการอนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรม ที่งาม เพื่อที่จะให้ลูกหลาน รู้จักความเป็นมาของพิธีกรรมเหล่านี้

โดยมีการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เพื่อที่จะได้เป็นและกำลังใจ ให้สำหรับบุคคลในชุมชนนั้น มีความสุขกายสบายใจ เนื่องได้เข้าพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ที่ชาวตำบลวนรนนิวาสให้ความเคารพนับถือในพิธีกรรมที่ ถือว่าเป็นที่พึ่งทางจิตใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งแต่ละพิธีมีจุดมุ่งหมายคล้ายกัน ตามที่ บ้านวนรนนิวาส ได้กล่าวถึงพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญในงานบุญประจำปี เช่น งานนมัสการหลวงพ่อบึงตะเคียนทอง ในงานบุญมหาชาติหรือที่เรียกกันว่า บุญพะเวส นั้นเอง^{๕๓} หลังจากเสร็จจากขบวนแห่บุญมหาชาติเข้ามาภายในวัดแล้ว จะมีการทำพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญเพื่อที่จะได้ทำการเคารพ ตักการบูชา องค์หลวงพ่อบึงตะเคียนทองซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของชาวตำบลวนรนนิวาส อำเภอวนรนนิวาส หลังจากทำการบูชาเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันทำบุญ ในช่วงเดือนสี่ ของทุกปี มีการทำบุญให้ทานและเพื่อเป็นสิริมงคลให้กับตนเอง ส่วนชาวบ้านวนรนนิวาส^{๕๔} ได้จัดทำกันมาทุกปี มีจุดมุ่งหมาย เพื่อเป็นการเคารพสักการะ

^{๕๑} สัมภาษณ์ พ่อเผ่าจันทร์ เทพารักษ์, ปราชญ์บ้านวนรนนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูกิตติศิริรักษ์, เจ้าคณะตำบลคอนสวรรค์ บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๕๓} สัมภาษณ์ วิเชียร สองศรี, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๒.

^{๕๔} สัมภาษณ์ ศิลปะ ปัญญาประชุม, ผู้ใหญ่บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

ในคุณงามความดีของท่าน และยังเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษของตนเองไปในตัว อีกด้วย และเชื่อว่าผลที่ได้มาจากการทำบายศรีสู่ขวัญเป็นเครื่องบูชา นั่น เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และครอบครัว จะเห็นได้ว่าการทำบุญมหาชาติ งานนมัสการหลวงพ่อบึงใหญ่ตะเคียนทองแล้ว ยังมี จุดประสงค์เพื่อขอขมาลาโทษท่านอีกด้วย โดยที่ไม่มีเจตนาที่จะลบหลู่บุญคุณ เป็นการบายศรีสู่ขวัญให้องค์หลวงพ่อบึงซึ่งมีการพรรณนาถึงบุญคุณและคุณงามความดีของท่านอีกด้วย

ชาววานรนิवास มีการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพ กราบไหว้การบูชา ด้วยสิ่งของต่าง ๆ เช่น การบูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน บายศรี หรือแม้กระทั่งการบูชาด้วยปัจจัยไทยทาน ก็ตาม สิ่งเหล่านี้ เกิดจากความเชื่อของบุคคลหรือสังคมที่มีความศรัทธาต่อบุคคลหรือสิ่งเหล่านั้น ๆ เมื่อให้ความสำคัญต่อสิ่งนั้นแล้ว ก็ยินดีและพร้อมที่จะปฏิบัติตาม หรือการบูชากราบไหว้ด้วยความจริงใจเหล่านี้ล้วนเกิดจากความเชื่อความศรัทธาของมนุษย์มีต่อศาสนาที่ตนนับถือเป็นพื้นฐานมาก่อนทั้งนั้น เพราะเมื่อมีศรัทธาแล้วก็จะมีการปฏิบัติตามคำสอน มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่เรียกว่า “การบูชา” นั่นเอง เพื่อประโยชน์คือความสุขของตนเองและคนในสังคมส่วนรวม^{๕๕} สิ่งเหล่านี้ล้วนมีสาเหตุมาจากความต้องการที่พึงทางจิตใจให้เข้าถึงธรรมชาตินั้นๆ โดยสะท้อนออกมาปรากฏอยู่ในพานบายศรีที่บุคคลทั้งหลายในสังคม หรือชุมชนนั้น ได้จัดทำขึ้นมาเพื่อแสดงความเคารพนับถือ เพราะว่าสิ่งเหล่านี้ จะต้องมีการเอาใจใส่ในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ถ้าหากว่า มีความเชื่อ ความศรัทธาในสิ่งนั้นจะแสดงออกมาทางด้านการประดิษฐ์ชิ้นงานอาทิ เช่น บายศรีที่บุคคลในชุมชนทำขึ้น โดยมีการประยุกต์หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยในออกแบบผลิตผลงานนั้นออกมาทำให้มีคุณค่าสนองต่อความต้องการ ของบุคคลในชุมชนหรือสังคม ได้มีจัดทำขึ้นมาเพื่อแสดงถึงความเคารพนับถือ^{๕๖} เพราะว่าสิ่งเหล่านี้ จะต้องมีการเอาใจใส่ในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ

ข. จุดมุ่งหมายรอง มีการนำพานบายศรีสู่ขวัญ เป็นสิ่งที่ชาวอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวตำบลวานรนิवासได้ ยึดถือเป็นประเพณีและปฏิบัติสืบเนื่องมาตลอดถึงปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าของชาววานรนิवास แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ผู้ชำนาญการในการจัดทำ “ พานบายศรี ” หรือ “ พาชวัญ ” มีจำนวนน้อยลง^{๕๗} ขาดการสืบทอดองค์ความรู้ในด้านนี้ และควรได้รับการสืบสานเป็นศิลปะจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนำมาใช้กับศิลปะยุคใหม่ให้เกิดความประณีต

^{๕๕} สัมภาษณ์ จำเนียร อ่อนทุม, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูโพธิชยาน์กรัณย์, รองเจ้าคณะอำเภอกวนรนิवास, วัดเสนาบุญเรือง บ้านวานรนิवास หมู่ที่ ๑, ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๕๗} สัมภาษณ์ บุญจันทร์ บุตรแสนคำ, กำนันตำบลวานรนิवास หมู่ที่ ๑, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๒.

สวยงาม อ่อนช้อย สร้างอาชีพ ... “ให้เกิตรายได้แบบยั่งยืน เป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมและอาชีพ ก่อนประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ตลอดไป...” จุดมุ่งหมายของการทำบายศรีสู่ขวัญยังแสดงให้เห็นคุณค่าที่ดีงาม เพื่อที่จะให้เกิดการสืบทอดทางด้านภูมิปัญญาของชุมชนต่อไป มีการนำมาใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อใช้ในการรายได้ในแก่ตนเอง หรือชุมชนนั้น โดยมีการคิดค้นวิธีการที่แปลกใหม่ อยู่เสมอ มีการพัฒนาผลงานของตนให้ผู้ที่สนใจมารับงาน พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การค้าขาย ประกอบธุรกิจ เหล่านี้ก็ล้วนเป็นงานรองทั้งนั้น เพื่อเป็นการยึดเหนี่ยว จิตใจของชาววานรนิवासให้มีความสุข ช่วยให้เป็นขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิต การเวลาผ่านไป โลกก็เปลี่ยนไป เทคโนโลยีต่าง ๆ ได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น แต่ชาววานรนิवासก็ยังคงเป็นชาววานรนิवासก็ยังคงมีอาชีพในการผลิตเครื่องประกอบบายศรีสู่ขวัญออกจำหน่าย กรรมวิธีใช้ในการผลิตก็ยังคงเดิม มีแต่เพียงรูปแบบของพานบายศรีเท่านั้นได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไป

เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยมากยิ่งขึ้น แต่ด้วยวิสัยทัศน์ที่กล้าไกล และความชื่นชอบในศิลปะเครื่องปั้นดินเผาเป็นอย่างมาก อาจารย์สังเวียน หล้าจันดา^{๔๘} จึงได้พยายามศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพัฒนาเทคนิค และวิธีการทำพานบายศรีสู่ขวัญ ให้มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ท่านได้เดินทางไปศึกษาเพิ่มเติมด้านการประดิษฐ์และเทคนิคในการทำที่ต่างจังหวัดและไปค้นคว้าความรู้เหล่านั้นมาปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ปรับปรุงเทคนิคการผลิตต่าง ๆ อีกทั้งยังได้คิดค้น ทดลองวิธีการใหม่ๆ พยายามประดิษฐ์สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อีกทั้งยังได้คิดค้น ทดลองวิธีใหม่ ๆ พยายามประดิษฐ์สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการผลิต ทำให้ได้รับประโยชน์จากวัตถุดิบต่าง ๆ ได้มากที่สุด นับเป็นความพยายามที่ไม่ได้สูญเปล่าเลย เพราะนอกจากจะสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ ให้มีคุณภาพมากขึ้นได้แล้ว ยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว ที่สำคัญไปกว่านั้น สินค้าที่ผลิตขึ้นมาก็เป็นที่รู้จักไปทั่วในตำบลและอำเภอใกล้เคียงอีกด้วย^{๔๙}

เป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนได้มาก ซึ่งตรงนี้เราก็มีความภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา คน และชุมชนชาววานรนิवास พบว่าบายศรีสู่ขวัญในปัจจุบัน การทำบายศรีที่ชาวบ้านใช้เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การบวชขวัญนาค เพราะใบตองที่พับเป็นกลีบตามขนาดของตัวนาคที่จะนำไปไว้ที่พานบายศรี เป็นรูปของบายศรี ซึ่งเป็นรูปวงกลม ๆ มียอดแหลมทั้งข้างบนและข้างล่างลดหลั่นกันขึ้นไปเป็นห้าชั้น เป็นอย่างรูปบายศรีชั้นมีแกนกลางคือตัวพระยานาค แต่แกะสลักในไม้ที่อ่อนเดียวกันนั่นเองบายศรีชั้นนี้ทาสีเขียวใบตองอ่อน^{๕๐} ยกเว้นปลายยอดแหลมๆ

^{๔๘} สัมภาษณ์ สังเวียน อินทวงค์, หมอสูดขวัญ บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๓ สิงหาคม ๒๕๕๒.

^{๔๙} สัมภาษณ์ สะอาด อู่ยงค์, ปรากฏชาวบ้าน บ้านวานรนิवास หมู่ที่ ๑, ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๒.

^{๕๐} สัมภาษณ์ กำจัด ทิพย์สุริ, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๒.

บายศรีชั้นยอดตรงกลางไม้ จะนำดอกบัวมาใส่ไว้บนยอดบายศรี นอกนี้ยังมีบายศรีปากชาม แกะสลักด้วยไม้เหมือนกัน วางลงในชามขนาดใหญ่ ถ้ากล่าวอย่างรวบยอด ก็ทำอย่างบายศรีทุกอย่างนั่นเอง แต่ทำลอกทำปลอมของจริงของเดิม ที่พระยานาคทาสีขาว เห็นจะให้เห็นพระยานาค เพื่อหมายถึงตัวเจ้านาคซึ่งนุ่งขาวห่มขาวเท่ากับเป็นคนบริสุทธิ์ ส่วนยอดทองอ่อนสามยอดก็มีเหมือนกัน แต่ไม่ได้คลุมบายศรี เป็นแต่ห่อด้วยผ้าอย่างดี วางไว้เฉย ๆ ในภาชนะเท่านั้น บายศรีชนิดนี้จะเรียกว่า บายศรีสำเร็จ สมัยวิทยาศาสตร์ก็เห็นจะได้ จะต้องการใช้เมื่อไรก็สะดวก ยกเอาไปตั้งที่นั่นก็ใช้การได้ทันที เห็นจะเกิดจากหมอวิชาผู้ที่มีอาชีพในการทำวิทยุคิดแบบขึ้นใหม่ เมื่อมีผู้มาว่าจ้างทำวิทยุกันบ่อย ๆ จะมัดตะบอยประดิษฐ์ทำบายศรีซึ่งเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ก็จะไม่ทันกัน ทำแบบใหม่อย่างนี้อาจจะเรียกราคาค่าป่วยการในงานทำวิทยุ ได้ถูกกว่ารายอื่นและคนที่ไม่มีเงินทองน้อยก็อาจว่าจ้างได้สะดวกและมีมากด้วย บายศรีทรงเดิมจึงได้กลายรูปเคลื่อนที่จากเดิมไป เรื่องก็คงมาจากเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของชาวบ้านก็เคลื่อนที่ไปแล้วจากเดิม^{๖๐} เพราะให้วุ่นกันทำด้วยความสามัคคีธรรม ถ้อยทีฟังพ้ออาศัยกันเหมือนแต่ก่อนเห็นจะยากเต็มที

เนื้อหาโดยภาพรวมทั้งหมดในบทนี้สรุปได้ว่า ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับบายศรีสู่ขวัญ มีแหล่งกำเนิดมาจาก ความเชื่อดั้งเดิม โดยอาศัยการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ จึงมาถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งการจัดทำบายศรีสู่ขวัญ หรือภาชนะที่เป็นมงคลใช้ในงานพิธี ประดิษฐ์ด้วยใบตองตกแต่งด้วยดอกไม้ จัดตกแต่งบนภาชนะรอง เช่น พาน โศก ขัน วางเรียงเป็นชั้น จำนวนชั้นขึ้นอยู่กับโอกาสการใช้งาน รูปแบบของบายศรีมีหลากหลายขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นและผู้ประดิษฐ์คิดขึ้นเอง ส่วนประกอบและการนับชั้นของบายศรีนั้นจะมีหลักที่เหมือนกัน การประดิษฐ์พานบายศรี วัสดุในแต่ละท้องถิ่นก็มีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับเวลา โอกาส และสถานที่ซึ่งคุณค่าของพิธีกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเอง และความผูกพันกับชุมชน

โดยการเชื่อมโยงกับภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนก่อให้เกิดความเข้าใจ ความมั่นใจ ความภูมิใจ ความดีใจ อันจะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเอง และเมื่อชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับพิธีกรรมทางสังคมของชุมชน ก่อให้เกิดความเชื่อมั่น การยอมรับ การปรับตัวต่อพฤติกรรมภายในชุมชนได้ โดยมีพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เป็นตัวเชื่อมโยงเพื่อให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจ และยังส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชน เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมท้องถิ่น โดยการอาศัยหลักธรรมมาเป็นเครื่องมือที่คนในชุมชน ใช้เป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมในการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ถูกต้องสร้างสรรค์ และสอดคล้องกัน คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ และประเพณีที่ดีงาม ของแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชนต่อไป ผู้คนทั้งหลายจึงให้ความเคารพพระคุณของบิดา มารดา ครูบา อาจารย์ และบุคคลผู้ที่มีพระคุณต่อตนเอง จึงก่อให้เกิดพิธีบูชา ด้วยบายศรีสู่ขวัญ เกิดแนวทาง

^{๖๐} สัมภาษณ์ พิชิต อินทวงค์, หมอสูดขวัญบ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๘, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

และวิธีคิดที่เป็นประโยชน์สูงสุด ส่วนรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับ
บายศรีสู่ขวัญของ ชาววานรนิवास อำเภวานรนิवास จังหวัดสกลนคร จะได้อธิบายในบทต่อไป

บทที่ ๓

ความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญ

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญ อำเภอมอญ จังหวัดสกลนคร โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญของการศึกษา ดังนี้

การนำเสนอเนื้อหาในบทนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษามูลเหตุ ความเป็นมาของความเชื่อ และพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญ ประเพณีและองค์ประกอบของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ รวมทั้งความเชื่อในมิติต่าง ๆ เนื่องจากชาวมอญมีความผูกพันกับพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอย่างใกล้ชิด มาเป็นเวลาช้านาน อาจกล่าวได้ว่าเป็นการให้ความสำคัญมากในระดับต้นๆ ของชาวบ้านที่ทำได้ ซึ่งเราจะพบเห็นได้โดยทั่วไปทั้งที่เป็นพิธีกรรมส่วนตัวหรือพิธีกรรมทางสังคม ส่วนรวม ในบทนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวมูลเหตุของความเชื่อและพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ดังต่อไปนี้

๓.๑ ความเชื่อของชาวมอญ

เมื่อกล่าวถึงความเชื่อและพิธีกรรม ไม่ว่าจะบุคคลในสังคมหรือชุมชน เล็กใหญ่ จะยากดีมีจน ก็จะต้องมีความเชื่อ ความศรัทธาในสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ของคนในสังคม หรือชุมชนนั้นๆ ให้มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งความเชื่อเป็นทัศนคติที่บุคคลยึดถือหรือยอมรับเป็นหลักปฏิบัติ เป็นค่านิยม เป็นความเชื่อที่คอยกำกับและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ทั้งที่เป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็ก เรื่องสำคัญหรือเรื่องไร้สาระ^๑ เรื่องการงานหรือเรื่องอื่นๆรวมทั้งการสรุปว่า จะเลือกทำ ไม่เลือกทำกิจกรรมอะไรบ้าง ทัศนคติไม่ว่าจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาความคิด และพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ในการให้เหตุผลที่มีระบบตรรกเป็นฐานในการหาข้อสรุป ยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของค่านิยมส่วนตัว

ชาวมอญ ในตำบลมอญ ก็มีความเชื่อที่แตกต่างกันออกไปในแง่มุมมองของตน การที่คนยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่สิ่งนั้นอาจมีตัวตนหรือไม่มีตัวตน ในบางครั้งสิ่งที่เชื่ออาจมีจริงหรือไม่มีจริงก็ได้ ปกติแล้วความเชื่อ^๒ จะเป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ทั้งนี้เพราะเมื่อคนมีความเชื่อหรือความรู้สึกนึกคิดอย่างไรแล้ว ก็มักจะแสดงพฤติกรรมออกมาให้เห็นเป็นรูปแบบต่างๆ ซึ่งความหมายของคำว่าความเชื่อดังกล่าวสอดคล้องกับ

^๑ สัมภาษณ์ ค้อง ไกรบุตร, ราษฎรบ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๘, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^๒ สัมภาษณ์ จันดา หล้าจันดา, บ้านแหลมทอง, หมู่ที่ ๘, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

แนวคิดที่ว่า ความเชื่อเป็นรากเหง้าของความรู้สึก นึกคิดและพฤติกรรมที่แสดงออกของมนุษย์ว่าจะอยู่ในฐานะไหน อยู่ในสังคมใดจะต้องมีความเชื่อในสถานที่ หรือบุคคลเหล่านั้นเป็นรากฐานของชีวิตด้วยกันทั้งนั้น

๓.๑.๑ ความเชื่อแบบดั้งเดิม

การที่คนยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่สิ่งนั้นอาจมีตัวตนหรือไม่มีตัวตน ในบางครั้งสิ่งที่เชื่ออาจมีจริงหรือไม่ก็ได้ ปกติแล้วความเชื่อจะเป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ทั้งนี้เพราะเมื่อคนมีความเชื่อหรือความรู้สึกนึกคิดอย่างไรแล้ว ก็มักจะแสดงพฤติกรรมออกมาให้เห็นในรูปแบบต่างๆ ซึ่งความหมายของคำว่า ความเชื่อดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ความเชื่อเป็นรากเหง้าของความรู้สึก นึกคิดและพฤติกรรมที่แสดงออก

ความเชื่อของชาววานรนิวาสนในอดีต คนพื้นเมืองในสังคมไทยโบราณยังไม่รู้จักศาสนาพุทธและพราหมณ์ (ฮินดู) แต่ก็มี ศาสนาผี หรือความเชื่อดั้งเดิม เพราะนับถือผีพื้นเมืองของแต่ละเผ่าและอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อแบบดั้งเดิมเกิดจากการยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งว่าเป็นจริงโดยที่ยังไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การยอมรับนั้นประกอบด้วยความคิดและอารมณ์ ซึ่งอาจเรียกว่าศรัทธา ความเชื่อที่มีมาจากความไม่รู้และหวาดกลัวของมนุษย์ สำหรับคนไทย มีความเชื่อที่เด่นอยู่ ๓ ประเภท^๓ คือ ความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิม และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดู และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ

ลักษณะความเชื่อแต่ดั้งเดิมไม่ต่างจากชนชาติอื่น นั่นคือเชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นตัวตน โดยเข้าใจว่ามีฤทธิ์อำนาจเหนือคน อาจบันดาลให้ดีหรือร้ายแก่คนได้ ความเชื่อเช่นนี้เป็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการของวิทยาศาสตร์ แต่ความเชื่อนี้ก็มีอิทธิพลเหนือความคิดและการกระทำของคน พระยาอนุমানราชชนได้กล่าวถึงความเชื่อของคนไทยไว้ดังนี้ “เรื่องคติความเชื่อผีสงเวทดาและความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ย่อมเป็นพื้นฐานความเชื่อของมนุษย์มาแต่เดิม แม้คนที่เจริญแล้วก็ยังถืออยู่ไม่มากนักน้อย เพราะฉะนั้นก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นเดิมของศาสนาไม่ว่าศาสนาอะไร มีใครบ้างเผาผีวันศุกร์ แต่งงานวันอุบาทว์ มีใครบ้างสบายใจถ้าขึ้นเรือน หรือมีขันบันไดจำนวนคู่ และอื่นๆ อีกมากมาย แม้จะไม่ถือแต่ถ้าไม่ทำก็ไม่สบายใจ”^๔ จะต้องมีการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญในสถานที่นั้นเพื่อก่อให้เกิดความมั่นใจและมีความสุขในการทำงานต่อไปได้

^๓ สัมภาษณ์ จำเนียร พันทวี, หมอสูดขวัญบ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๕ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^๔ สัมภาษณ์ ค้อง ไกรบุคร, ปราชญ์บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

ในขณะที่ชาวบ้าน นับถือพุทธศาสนาก็มีเรื่องศาสนาพราหมณ์ และผีเข้ามาผสมผสานกลมกลืนด้วย การประกอบพิธีกรรมในชีวิตของชาว ตำบลวานรนิวาส จะมีเรื่องผีเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืออัปมงคล^๕ เช่นงานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานศพและงานบุญต่าง ๆ ถึงแม้ว่า ผีจะเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้แต่ชาวบ้าน ก็เชื่อว่าผีมีจริง ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาช้านาน มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด และวิถีชีวิตของชาววานรนิวาส ผีในทัศนะของชาววานรนิวาสมีดังนี้

(๑) ผีบรรพบุรุษ เป็นผีที่ชาววานรนิวาสให้ความเชื่อและยึดเป็นที่พึ่งทางใจ เพราะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษเป็นผีประจำตระกูลที่เกิดจากบรรพบุรุษจะไม่ทำร้ายลูกหลาน แต่ถ้าหลานประพฤติล่วงเกินหรือไม่บอกกล่าวเรื่องสำคัญที่เกิดขึ้นหรือจัดขึ้นในครอบครัวให้ทราบ อาจจะทำอันตรายให้กับลูกหลานเกิดอาการเจ็บป่วย แต่เมื่อขอขมาบอกกล่าวแล้วการเจ็บป่วยก็จะหาย ผีบรรพบุรุษที่ปรากฏในบทสวดของชาววานรนิวาส มักจะปรากฏอยู่ในคำกล่าวมิดฟ้าย^๖ ได้แก่ ผีปู่ย่าตายาย ผีหลานหญิงและหลานชาย ผีป้า ผีลุง และผีญาติอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

(๒) ผีอารักษ์ เป็นผีที่มีอำนาจเหนือกว่าผีธรรมดา เป็นถึงผีถึงเทวดา ผีน้ำที่พิทักษ์ตามสถานที่ต่างๆ เช่นบ้าน วัด เมือง ป่า และแหล่งน้ำ บางทีเรียกว่า ผีเสื้อ ผีประเภทนี้ จะให้ทั้งคุณและโทษแก่มนุษย์ ถ้าเช่นสังเวทหรือทำให้ถูกใจแล้ว ผีนี้ก็จะบันดาลให้เกิดผลดีแก่มนุษย์ ผู้กระทำ แต่ถ้าล่วงเกินหรือละเลยในการปฏิบัติก็จะทำให้เกิดอันตรายถึงแก่ชีวิต ผีประเภทนี้ ได้แก่ ผีเรือน ผีตาแฮก มเหศักดิ์หลักเมือง ผีปู่ตา ผีนา ผีทวาร ผีไฟหลวง เป็นต้น^๗

(๓) ผีอื่นๆ เป็นผีทั่วไปที่สถิตอยู่ตามที่ต่างๆ เช่น ในน้ำ ในป่า ภูเขา ผีเหล่านี้เชื่อว่าเกิดเป็นคนมาก่อน เมื่อตายไปแล้ว การทำกรรมไว้มาก จึงไม่ได้ไปเกิด ผีกลุ่มนี้ได้แก่ ผีปอบ ผีแสด (เปรต) ผีตายโหง ผีป่า ผีพราย ผีภู ผีหลวง ผีสัตว์ต่างๆ ซึ่งมีความเชื่อเรื่องขวัญ ที่ว่าคนเรามีส่วนประกอบสำคัญอยู่ ๒ ส่วนคือ ส่วนที่เป็นตัวตนได้แก่ร่างกาย กับส่วนที่ไม่เป็นตัวตน^๘ ได้แก่ ขวัญ ซึ่งมีเพียงหนึ่งเดียว แต่ฝังกระจายอยู่ทั่วทุกส่วนของร่างกายตั้งแต่เกิดมา เช่น ขวัญหัว ขวัญตา ขวัญมือ ขวัญแขน ขวัญขา ฯลฯ และมีความสำคัญมากเท่าๆ กับร่างกาย โดยมีความเชื่อว่าถ้าขวัญอยู่กับร่างกายเจ้าของขวัญจะมีความสุขสบาย แต่ถ้าขวัญออกจากร่างกายไป เจ้าของขวัญอาจเจ็บไข้จนถึงตาย จึงต้องมีพิธีเรียกขวัญให้กลับเข้าสู่ตัวเพื่อความเป็นสิริมงคลและความอยู่ดีมีสุขของ

^๕ สัมภาษณ์ คำมา ทิพย์สุริ, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^๖ สัมภาษณ์ จำเนียร อ่อนทุม, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^๗ สัมภาษณ์ เจ้าอธิการทรงชัย ฐิตธมฺโม, วัดวังบงสามัคคี บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^๘ สัมภาษณ์ ชุน วงศ์ไชยสิทธิ์, ปราชญ์บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๒.

เจ้าของขวัญ ขวัญต่างจากวิญญาณ เพราะคนไทยแต่ก่อนเชื่อว่า แม่เจ้าของขวัญจะตายไปแล้วก็ตาม แต่ขวัญยังมีอยู่ได้ และเมื่อคนตายได้ ๗ วัน ขวัญของผู้ตายจะพยายามหาหนทางกลับเหย้าเรือนเดิมของตน^๙ (ครั้นได้รับคติทางพระพุทธศาสนาแล้ว ความเชื่อก็ปรับเปลี่ยนไปว่าขวัญจะมีอยู่กับคนที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อคนตายไปแล้วก็ไม่มีความขวัญแต่จะมีวิญญาณแทน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับพิธีทางศาสนา)

สัตว์และสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับชีวิต การทำมาหากินของคนล้วนมีขวัญทั้งนั้น เช่น ขวัญควาย ขวัญเรือน ขวัญข้าว ขวัญเกวียน ฯลฯ ชาววานรนิวาส^{๑๐} มีพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ เรียกว่า ทำขวัญ หรือ คู่ขวัญ หรือ เรียกขวัญ ตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายก่อนตาย เป็นการสร้างความมั่นใจและความมั่นคงแก่ผู้รับขวัญ เหตุที่ต้องทำขวัญมีทั้งเหตุดี และเหตุไม่ดี เหตุดี เช่น ได้แต่งงาน ได้ลูก ได้ลาภ ได้ยศ ได้บวช ฯลฯ เหตุไม่ดี เช่น ลูกตายเสีย ฝันหรือเมียตายจาก ฝันร้าย เจ็บป่วย ฯลฯ^{๑๑} เมื่อตายไปแล้ว ขวัญก็คือวิญญาณ หรือภูตผี ซึ่งอาจจะล่องลอยวนเวียนอยู่ในโลกมนุษย์ หรืออาจจะขึ้นไปบนสวรรค์กลายเป็นเทวดา การที่คนนอนหลับแล้วฝันก็คือว่า ขวัญหรือวิญญาณของคนได้ออกจากร่างไปชั่วคราวและเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในความฝัน ขวัญกลับมาสู่ร่างจึงตื่น เช่นเดียวกับสลบแล้วฟื้น

ส่วนกรณีที่ตายนั้นขวัญไม่กลับมา หรืออาจจะกลับมาแต่เข้าสู่ร่างกายมิได้ด้วยเหตุใดก็ได้แต่จึงไม่ฟื้น ผีหรือวิญญาณตามคติของชาวไทยพุทธ แบ่งเป็น ๒ ประเภท^{๑๒} คือ ผีดี กับ ผีร้าย ผีดี หมายถึงผีที่ปกคิจะไม่หลอกหลอนใคร แต่อาจแสดงตัวให้เห็นได้ในบางกรณี มีหลายระดับ เช่น ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ ผีวีรบุรุษจำพวก “เจ้าพ่อ” ต่างๆ ผีเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าทุ่ง เจ้าป่า ฯลฯ ผีที่เป็นเทวดาทั้งหลายอยู่บนสวรรค์ชั้นต่างๆ ชั้นสูงสุดคือ ชั้นดาวดึงส์ อย่างไรก็ตาม เรื่องลำดับชั้น ฤทธิ์ อำนาจต่างๆ ของเทวดานี้ มีการปะปนนับหรือรวมกันอยู่มาก ระหว่างพุทธกับฮินดู จนชาวบ้านทั่วไปยากจะแยกออก นี่เป็นลักษณะพิเศษประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลของฮินดูแทรกผสมอยู่มาก ผีร้าย คือ ผีที่เทียวหลอกหลอนและสร้างความหวาดกลัวให้แก่คนทั่วไป เช่น ผีตายโหง ผีปอบ ผีกระสือ ผีโจมุด ผีกองกอย เปรต ฯลฯ^{๑๓} การป้องกันผีร้ายเหล่านี้ต้องใช้กรรมวิธีทางไสยศาสตร์ เช่น คาถา อาคม พระพุทธรูปต่างๆ รวมทั้งทำพิธีกรรมขับไล่ผี คนไทยพุทธโบราณเชื่อ

^๙ สัมภาษณ์ คำมา ทิพย์สุริ, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พิชิต อินทวงค์, หมอสูดขวัญบ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๑๑} สัมภาษณ์ ณรงค์ พรมงศ์, นายกเทศบาลตำบลวานรนิวาส บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ ดวงจันทร์ วงศ์, ผู้ใหญ่บ้านบ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๒.

^{๑๓} สัมภาษณ์ ทองพูล กระจวดไพร, บ้านหินเห็บ หมู่ที่ ๔, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

กันว่า ความผิดปกติทั้งหลายที่เกิดขึ้นและมีได้มาจากการกระทำของมนุษย์โดยตรงแล้ว ถือว่าเป็น การกระทำของผีหรือวิญญาณต่างๆทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือฝนไม่ตกตามฤดูกาล ก็ตาม ฉะนั้นวิธีแก้ไขปัดเป่าจึงต้องกระทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ให้ถูกต้องในแต่ละเรื่อง ที่ควร เช่นไหว้ก็ต้องเช่นไหว้ ที่ควรขับไล่ก็ต้องขับไล่ เป็นต้น การบนบานศาลกล่าวก็เชื่อกันว่าเป็นวิธีการ ที่จะให้วิญญาณที่มีฤทธิ์เดชช่วยเหลือ เมื่อได้รับผลตามที่ตั้งใจแล้วจะต้องไปทำการแก้บนตามที่ได้ สัญญาไว้ หากไม่แล้ววิญญาณที่ตนไปบนไว้อาจโกรธแค้นและทำอันตรายเอาได้ภายหลัง...^{๑๔} ความ เชื่อชาวตำบลวานรนิวาส มีความเชื่อเรื่องการดูฤกษ์ยามในพิธีกรรมเกี่ยวกับสู่ขวัญข้าวสู่ขวัญเสือน ทุกขั้นตอนมีการสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาล จะเริ่มต้นตั้งแต่การจัดเตรียมวิธีการ ดังที่ได้ สัมภาษณ์ชาวบ้านบ้านแหลมทอง^{๑๕} ได้กล่าวถึงเรื่องความเชื่อไว้ สรุปได้ว่า ความเชื่อในการดูฤกษ์ ยามจะทำให้ผู้ปฏิบัติมีความเชื่อมั่น ว่าการสู่ขวัญ ได้ตามที่กำหนดจะได้รับผลผลิตตามเป้าหมาย โดยเชื่อว่า ที่นาทุกแปลงมีเทพเจ้าพระแม่โพสพหรือเจ้าที่นาคอยดูแลรักษาอยู่ ดังนั้นก่อนทำ กิจกรรมอะไรต้องมีพิธีขอให้เจ้าที่นาได้ช่วยดูแลรักษาตลอดฤดูกาล ชาวบ้านยังยึดถือเรื่องความเชื่อ ของพิธีสู่ขวัญข้าวอยู่ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านอาจแตกต่างกันออกไปบ้างตามที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ บรรพบุรุษ แต่ยังคงปฏิบัติอยู่จนถึงทุกวันนี้

(๔) ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม^{๑๖} การทำงานมงคลทุกอย่างหาฤกษ์ยาม เพราะถือว่าฤกษ์ ยามยามดีย่อมเป็นสิริมงคล ฤกษ์ยามจึงหมายถึงเวลาที่เหมาะสมที่จะทำการมงคล ชาวบ้านวานร นิวาส ให้ความสำคัญกับฤกษ์ยามมาก เพราะถือว่าถ้าทำการใดฤกษ์ยามแล้วย่อมเป็นสิริมงคล ฤกษ์ยามมีความสำคัญ ดังได้กล่าวมาแล้ว บทสู่ขวัญทุกบทมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า

“ศรี ศรี มือนี่เป็นมือสัน วันดี เป็นวันดี วันดีดี อะมุตตะ โสค...” อยู่เสมอ^{๑๗}

ความเชื่อเกี่ยวกับ ฤกษ์ดี คือ การทำกิจกรรมใดๆ ที่ตรงกับวันมงคลตามตำรา โหราศาสตร์ ชาวบ้านวานรนิวาส เรียกว่า “วันใจเป็น” ถ้าทำงานมงคลในวันนี้เชื่อว่า จะก่อให้เกิด สิริมงคลแก่ชีวิตและประสบแต่ความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม มีแต่ความสุข ความเจริญ^{๑๘} ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามนอกจากจะเป็นการกำหนดวันประกอบพิธีมงคลตามตำราแล้ว หมอสูดยังเป็นผู้กำหนดทิศทางที่เป็นมงคล การประกอบพิธีการใด ๆ ถ้าทำในฤกษ์ยามที่ดีแล้ว เชื่อ

^{๑๔} สัมภาษณ์ พิซิด บานตำบล, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๑๕} สัมภาษณ์ ประสิทธิ์ เทพารักษ์, หมอสูดขวัญ บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๒.

^{๑๖} สัมภาษณ์ ทองบท คำกักดี, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๒.

^{๑๗} สัมภาษณ์ หนูจันทร์ ไชจันทร์, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พิซิด บานตำบล, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๐ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

ว่าเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเข้ามาเป็นสักขีพยานและปกป้องรักษาให้ผู้ที่มาร่วมงานมีความสุขร่มเย็นเป็นสุข ตัวอย่างปรากฏในบทสູ່ขัวัญคนป่วย ดังนี้

...มื่อนี้ค้ำคุณคง พระเจ้าจักรทรงทศราช พรหมนาถเหล่าแถมพร พระอิศวร

หลอนแถมโชค ท้าวสหัสสนในประสาทฝนห่าแก้ว ใจผ่องแผ้วบริสุทธิ์ อุดตะมะโชค...

๑๕

จากการให้สัมภาษณ์ของ พ่อเฒ่าขันธุ์ ซึ่งให้ความหมายดังนี้ “วันนี้เป็นวันสิริมงคลเทพทั้งหลายแต่งตั้งให้ชุมชนบรมลงปรกปกรณ์รักษาให้ชุมชนมีความสุขความเจริญพบแต่ความสุขความเจริญต่อไป ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากบทสູ່ขัวัญของชาวบ้านวานรนิวาส จะเห็นได้ชัดเจนในบทสູ່ขัวัญหลังจากที่ไหว้พระเสร็จแล้ว จะมีคำกล่าวเชิญเทวดาสักดิ์สิทธิ์เดชะเหนือมนุษย์ให้มาเป็นสักขีพยานในการทำพิธี หรือที่เรียกว่า การปาวเทวดา ทั้งนี้เพราะชาวบ้านวานรนิวาสมีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความเชื่อมาร่วมรับรู้ในการทำพิธีดังกล่าวความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความรู้สึกว่า ไม่ปลอดภัยจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่ทำอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์หาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้ จึงเกิดความคิดว่าต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งบันดาลให้เป็นไป และสิ่งนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นคืออะไร จึงมีจินตนาการขึ้นตามความรู้สึกว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติคือ ภูตผี ปีศาจ วิญญาณ เทวดา นางไม้ เป็นต้น”^{๑๕}

ความเชื่อเกี่ยวกับ ฤกษ์ไม่ดี เป็นวันอัปมงคล ที่ห้ามทำการใด ๆ บางครั้งเรียกว่า “วันใจตาย” ถ้ากระทำการมงคลในวันนี้จะเป็นการลภีณี จะเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ^{๑๖} ความหมายน่าจะเกิดขึ้นกับผู้จัดพิธีจากการศึกษาของชาวบ้าน ปรากฏว่า ไม่มีบทสູ່ขัวัญประเภทใดเลย ที่กล่าวถึงรายละเอียดและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับฤกษ์ไม่ดี ทั้งนี้อาจมีสาเหตุจากการจัดพิธีการสູ່ขัวัญประเภทใด ๆ ก็ตาม เจ้าภาพผู้จัดพิธีต้องหาฤกษ์ยามที่ดีทุกครั้ง เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างดีที่สุด

จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามที่ชาวบ้านวานรนิวาสให้ความสำคัญ คือ จะต้องถือตามวัน เวลา สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมนั้น ขึ้นอยู่กับว่า จะอยู่ในสังคมชุมชน ว่ามีการปฏิบัติกันมาอย่างไรบ้าง

^{๑๕} สัมภาษณ์ ขันธุ์ พลสุวรรณ, บ้านห้วยโงง หมู่ที่ ๑, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พ่อเฒ่าขันธุ์ เทพารักษ์, ประชาชนบ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^{๑๗} สัมภาษณ์ สังเวียน อินทวงค์, หมอสูดขวัญ บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๒.

๓.๑.๒ ความเชื่อแบบพราหมณ์

ในขณะที่ชาวตำบลวานรนิวาส นับถือพุทธศาสนาก็มีเรื่องศาสนาพราหมณ์ และผีเข้ามาผสมผสานกลมกลืนด้วย การประกอบพิธีกรรมในชีวิตของชาววานรนิวาสจะมีเรื่องผีเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืออัปมงคล เช่น งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานศพ และงานบุญต่างๆ ถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ แต่ชาววานรนิวาสก็เชื่อว่าผีมีจริง

ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาฮินดูมีความเชื่อที่แตกต่างกันหลายอย่าง โดยมีพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธีและเป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับพระเป็นเจ้า พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ของศาสนาฮินดูยอมรับเอาลัทธิวิญญาณนิยมและการทำทางไสยศาสตร์หลายอย่างเข้าไว้ด้วยกันอย่างแน่นอน คนไทยจึงได้รับวิธีการทางไสยศาสตร์แบบใหม่ของฮินดูเพิ่มเติมเข้ามาอีก เมื่อศาสนาพุทธเผยแผ่เข้ามาไทยจึงรับเอามาเป็นศาสนาประจำชาติเรื่อยมาจนปัจจุบัน^{๒๒} แต่ความเชื่อในลัทธิวิญญาณนิยมและไสยศาสตร์ก็ยังคงอยู่กับคนไทยโดยทั่วไปมิได้สูญหายไปไหน มีการผสมปนเปกับศาสนาพุทธด้วย ดังนั้นพฤติกรรมทางศาสนาของคนไทยจึงมิได้เป็นไปตามแนวปรัชญาของศาสนาพุทธอย่างเดียว หากแต่ดำเนินไปตามความเชื่อและวิธีปฏิบัติดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนนั้นด้วย^{๒๓} ในสังคมชาวพุทธ ระบบความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์เป็นส่วนประกอบที่มีประโยชน์ต่อสังคม ทั้งในระดับจิตใจของแต่ละบุคคลและในระดับชุมชน ซึ่งความเชื่อในไสยศาสตร์จะสามารถตอบสนองความต้องการทางจิตใจของประชาชนได้ ในระดับสังคมความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์ซึ่งเน้นทางด้านพิธีกรรมมาก มีบทบาทในการรวมคนในชุมชนให้มาประกอบพิธีกรรมร่วมกัน สร้างความสามัคคีและทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ไสยศาสตร์เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น ผีสงเทวดา และสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ การติดต่อกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติทำได้โดยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เช่นการใช้เวทมนตร์คาถา โดยมีผู้ประกอบพิธีกรรม คือ หมอผี คนทรงหรือจ้ำ แล้วแต่กรณี ซึ่งเน้นพิธีกรรมและพยายามดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์บางอย่างเป็นส่วนบุคคล อันเป็นข้อแตกต่างจากศาสนา^{๒๔} เพราะความเชื่อในเรื่องนั้นต่างก็มีมูลเหตุด้วยกันทั้งหมด

ลัทธิวิญญาณนิยมและไสยศาสตร์ของไทยมีมานานแล้วก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามาสู่สุวรรณภูมิ การปฏิบัติทางไสยศาสตร์ต่างๆคงมีมานานแล้วเช่นกัน เป็นการยากที่จะแยกลัทธิวิญญาณนิยมออกจากไสยศาสตร์ เพราะการทำไสยศาสตร์ต้องมีความเชื่อเบื้องต้นว่า มีวิญญาณหรือผีชนิดต่างๆ ที่มีอำนาจหรือฤทธิ์เดชเหนือมนุษย์คอยกระทำให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่ง

^{๒๒} สัมภาษณ์ พิชิต บานคำบล, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๒๓} สัมภาษณ์ บุญมี โพธิ์ทอง, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๒๔} สัมภาษณ์ บุญจันทร์ บุตรแสนคำ, กำนันตำบลวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๒.

นอกเหนืออำนาจมนุษย์ที่จะทำให้เป็นไปได้ ความเชื่อในเรื่องวิญญาณและการทำทางไสยศาสตร์ของคนไทยจึงน่าจะเป็นความเชื่อเก่าแก่ดั้งเดิม^{๒๕} และเป็นวิธีการแก้ปัญหาและเผชิญกับวิกฤติต่างๆ ในชีวิตของมนุษย์มาแต่โบราณ ศาสนาฮินดูน่าจะเป็นศาสนาใหญ่ศาสนาแรกที่แผ่เข้ามาในเมืองไทย ซึ่งมีเทพเจ้าหลายองค์และมีฤทธิมาก ได้แก่ พระพรหม พระศิวะและพระนารายณ์ เป็นต้น

พิธีกรรมทางศาสนาฮินดูมีอยู่มากมาย โดยมีพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธีและเป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับพระเป็นเจ้า พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ของศาสนาฮินดูย่อมรวมเอาลัทธิวิญญาณนิยมและการทำทางไสยศาสตร์หลายอย่างเข้าไว้ด้วยกันแน่นอน คนไทยจึงได้รับวิธีการทางไสยศาสตร์แบบใหม่ของฮินดูเพิ่มเติมเข้ามาอีก เมื่อศาสนาพุทธเผยแผ่เข้ามา ไทยจึงรับเอามาเป็นศาสนาประจำชาติเรื่อยมาจนปัจจุบัน^{๒๖} แต่ความเชื่อในลัทธิวิญญาณนิยมและไสยศาสตร์ก็ยังคงอยู่กับคนไทยโดยทั่วไปมิได้สูญหายไปไหน มีการผสมปนเปกับศาสนาพุทธด้วย ดังนั้นพฤติกรรมทางศาสนาของคนไทยจึงมิได้เป็นไปตามแนวปรัชญาของศาสนาพุทธอย่างเดียว หากแต่ดำเนินไปตามความเชื่อและวิธีปฏิบัติดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนนั้นด้วย ในสังคมชาวพุทธ ระบบความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์เป็นส่วนประกอบที่มีประโยชน์ต่อสังคม ทั้งในระดับจิตใจของแต่ละบุคคลและในระดับชุมชน ซึ่งความเชื่อในไสยศาสตร์จะสามารถตอบสนองความต้องการทางจิตใจของประชาชนได้^{๒๗} ในระดับสังคมความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์ซึ่งเน้นทางด้านพิธีกรรมมาก มีบทบาทในการรวมคนในชุมชนให้มาประกอบพิธีกรรมร่วมกัน สร้างความสามัคคีและทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ไสยศาสตร์เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น ผีसाงเทวดา และสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ การติดต่อกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติทำได้โดยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เช่นการใช้เวทมนตร์คาถา โดยมีผู้ประกอบพิธีกรรม คือ หมอผี คนทรงหรือจ้ำ แล้วแต่กรณี ซึ่งเน้นพิธีกรรมและพยายามดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์บางอย่างเป็นส่วนบุคคล อันเป็นข้อแตกต่างจากศาสนา

จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อของพราหมณ์ที่ชาววานรนิवासให้ความสำคัญ คือ เป็นความเชื่อที่ยึดถือกันมาตั้งแต่โบราณ ที่ว่าจะต้องถือตามวัน เวลา สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมนั้น มีการปฏิบัติกันมาอย่างไรบ้าง และมีหมอพราหมณ์เข้ามาเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ เพื่อที่จะได้มีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมหรือประเพณีที่ปฏิบัติกันมานั่นเอง

^{๒๕} สัมภาษณ์ ประสิทธิ์ เทพารักษ์, หมอสูดขวัญ บ้านวานรนิवास หมู่ที่ ๑, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์ ประสิทธิ์ ศรีชะฮาง, บ้านวานรนิवास หมู่ที่ ๑, ๑๓ มกราคม ๒๕๕๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ หนูจันทร์ ไชจันทร์, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

๓.๑.๓ ความเชื่อแบบพุทธศาสนา

เมื่อกล่าวถึงเรื่องของความเชื่อและพิธีกรรมในแง่ของพุทธศาสนา บุคคลในสังคมชุมชน หมู่บ้าน รวมไปถึง จะต้องมีความเชื่อและพิธีกรรมในแง่ของโดยมีความแตกต่างกันออกไป ตามวัน เวลา สถานที่ นั้นๆ ก็ล้วนมีความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในพิธีกรรมหรือความเชื่อเหล่านั้นจะได้กล่าวต่อไปนี้

๑) ความเชื่อเกี่ยวกับพระรัตนตรัย

ศาสนาเป็นสิ่งที่มียุทธผลต่อความเชื่อความรู้สึกลึกซึ้ง และพฤติกรรมของ ชาวบ้าน วานรนิวาส มากที่สุด ชาวบ้านวานรนิวาส เห็นว่าสังคมของมนุษย์ต้องมีศาสนา ถ้าปราศจากศาสนาแล้วจะทำให้สังคมป่าเถื่อน คนไม่รู้ดีรู้ชั่ว ไม่ละอายหรือเกรงกลัวต่อบาป บ้านเมืองจะมีแต่ความวุ่นวายและวิบัติล่มจม ศาสนาเป็นเสาหลักในการยึดเหนี่ยวของจิตใจเป็นหลักแห่งความเชื่อถือ ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ความเชื่อในพุทธศาสนาได้ถูกผสมผสานเข้ากับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องวิญญาณและภูตผีปีศาจ ซึ่งพุทธศาสนาลักษณะดังกล่าว เรียกว่าพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Folk Buddhism) ซึ่งมีรูปแบบเฉพาะตัวและมีความแตกต่างจากพระพุทธศาสนาในท้องถิ่นอื่นๆ^{๒๘}

เนื่องจากชาวบ้านห้วยโทง มีความเชื่อว่าศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่สังคม ดังนั้นเมื่อมีการสร้างบ้านแปลงเมืองที่ใด ชาวบ้านจะหาบริเวณสำหรับสร้างวัดไว้ด้วย เพราะถือว่าหมู่บ้านต้องมีวัดต้องมีพระสงฆ์ และที่สำคัญที่สุดชาวบ้านเชื่อว่า การทำบุญในพุทธศาสนาจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์ได้ไปเกิดในสวรรค์เชื่อว่า^{๒๙} พระพุทธเป็นสัญลักษณ์ของปัญญา เพราะพระธรรมเป็นคำสั่งสอนให้คนเกิดความรู้หรือปัญญา และพระสงฆ์เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ เชื่อว่าถ้าใครบูชาแล้วผู้นั้นจะมีทรัพย์สมบัติอย่างบริบูรณ์

๒) ความเชื่อในเรื่องพระศรีอาริย์

ความเชื่อในเรื่องของพระศรีอาริย์เมตตรัย ซึ่งเป็นความเชื่อในพุทธศาสนา ประสิทธิ์ เทพารักษ์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ชาวตำบลวานรนิวาส เชื่อว่า พ.ศ.๕๐๐๐ โลกจะมีแต่ความเลวร้าย บ้านเมืองระส่ำระสาย ขณะเดียวกันก็จะมีผู้มีบุญมาปราบยุคเข็ญคือพระศรีอาริย์ หลักจากยุคเข็ญผ่านไป ในโลกก็จะมีแต่ความอุดมสมบูรณ์ บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุขแต่คนที่ได้เห็นพระศรีอาริย์ต้องสะสมบุญไว้ไม่ได้ขาด จะต้องเป็นผู้ตั้งมั่นในศีลธรรม จากความเชื่อดังกล่าว^{๓๐} ใน

^{๒๘} สัมภาษณ์ พ่อเต่าจันทร์ เทพารักษ์, ปราชญ์บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^{๒๙} สัมภาษณ์ บุญมี โปธิ์ทอง, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๓๐} สัมภาษณ์ คำมา ทิพย์สุริ, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

บทสวดวิญญูประเภทต่าง ๆ จึงมีการวางแนวทางในสังคมปฏิบัติอยู่ในความดี มีการทำบุญทำทานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อจะได้มีโอกาสพบพระศรีอาริย์เมตตรัย ดังบทสวดวิญญูขวัญนาถ ที่กล่าวว่า

...บัดนี้เจ้าได้ ๒๐ ปี บวร คักแห่น พวกเฒ่าแก่จึงหา บอกศรัทธาถึงญาติพี่น้อง.....^{๑๑}

จากบทสวดวิญญูดังกล่าว “... เวลานี้ อายุได้ ๒๐ ขวบปีแล้ว ต้องการบวช จึงบอกมิตรสหาย ต่างก็มีศรัทธานำเสื่อ สาด จีวร ผ้าสบง ไม้เท้า ตาละปัด มิดตัดเล็บ มิดโกน ที่กรองน้ำ กล่องเข็ม ตั้งใจมาทาน...”^{๑๒} มาปกป้องรักษาพวกข้าเทอญ (ลั่นฆ้อง) จะเห็นได้ว่า ความเชื่อในเรื่องพระศรีอาริย์ ในภาคอีสาน เป็นความเชื่อที่เน้นการมีชีวิตอยู่และการเกิดใหม่ในโลกหน้าก็คือ โลกของพระศรีอาริย์เมตตรัย ซึ่งเป็นโลกที่ดีกว่า ศาสนาเป็นสิ่งที่มียุทธพิลต่อความเชื่อความรู้สึคนึกคิด ซึ่งชาวอีสานเห็นว่าสังคมของมนุษย์ ต้องมีศาสนา ถ้าปราศจากศาสนาจะทำให้สังคมป่าเถื่อน คนไม่รู้ดีรู้ชั่ว ไม่ละอายหรือเกรงกลัวต่อบาป บ้านเมืองจะมีแต่ความวุ่นวายและวิบัติล่มจม ระบบความเชื่อของมนุษย์เกิดขึ้นจากความไม่รู้ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่าเป็น “อวิชชา”^{๑๓} เมื่อได้พบเหตุการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าผ่า แผ่นดินถล่ม จึงเกิดความคิดว่าต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งกระทำให้เกิดขึ้น จึงพากันสร้างผี วิญญาณ เทพารักษ์ขึ้น แล้วพากันนึกคิดว่าสิ่งที่สร้างขึ้นมานั้นมีรูปร่างตามจินตนาการของตน และทำพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อบูชา สักการะ เช่น บวงสรวง เพื่อให้สิ่งที่ตนคิดว่ามีอยู่นั้น ผ่อนคลาย ความรุนแรง และมีเมตตากรุณา ไม่ทำร้าย และบันดาลความสุขมาให้ ความเชื่อแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ความเชื่อทั่วไปหรือความเชื่อธรรมดา (Belief) เช่น กรรม นรก สวรรค์ ความฝัน
๒. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Superstition)

ผลของความเชื่อ ความเชื่อนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประโยชน์ของความเชื่อ ทำให้มีลักษณะต่างๆ ดังนี้ คือความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ ความเชื่อทำให้เกิดพลังความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม (สัญลักษณ์) ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา^{๑๔} ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนาเป็นไปอย่างมั่นคง ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

ในทางตรงกันข้าม หากความเชื่อนั้นเป็นความงมงายไม่ใช้วิจารณ์ญาณ กล่าวคือ เชื่อตามคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ โดยมิได้พิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผล ก็ทำให้เกิดผลเสียแก่ชุมชน

^{๑๑} สัมภาษณ์ กลม ประกอบแสง, ปรากฏ บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสมณกิจสุนทร, วัดบูรพาราม บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^{๑๓} สัมภาษณ์ ดวงจันทร์ แสนวังสี, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๒.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พิชิต อินทวงษ์, หมอสูดขวัญบ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

สังคม ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูล ความเชื่อและพิธีบายศรีกับพระรัตนตรัย มองได้ในสองลักษณะคือ การมีความสัมพันธ์ในด้านความเชื่อ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นการแสดงความยอมรับนับถือพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในสถานะของความเคารพ สิ่งที่น่ามาแสดงให้คนอื่นเคารพ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ ความศรัทธาที่ แก้อัตลักษณ์^{๓๕} และพิธีกรรมของบายศรี ในแง่เป็นสื่อที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระรัตนตรัย เป็นผู้นำเสนอ เป็นตัวกลางเพื่อการเข้าถึง การปรับประยุกต์ใช้หลักธรรม ในรูปแบบความเข้าใจ ความเชื่อถือในพระรัตนตรัย ก็ได้ปรับให้มีความเป็นไปได้ ในฐานะของบุคคลผู้มีศรัทธาในพระรัตนตรัย ได้รับประสบการณ์โดยตรง^{๓๖} เช่น การหายจากความเจ็บป่วย ปลอดภัยจากอุบัติเหตุ ได้รับโชค เพราะขอพรจากพระรัตนตรัย เกิดเป็นความเชื่อมั่น รู้สึกถึงภาวะของความเป็นผู้วิเศษ ตระหนักได้โดยตรงถึงภารกิจที่ต้องช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อให้ได้รับประสบการณ์ดี ทั้งหลาย อย่างเช่นที่ตัวเองได้รับ มีการแนะนำให้คนอื่นผู้มาขอคำแนะนำ เกิดศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยด้วยทั้งสองลักษณะนั้น มีลักษณะร่วมกันอยู่คือ พระรัตนตรัยได้รับการเคารพเชิดชูไว้ในระดับสูง ไม่นำมาร่วมในกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรม แต่มีบางที่มีความเชื่อถือ^{๓๗} เป็นสิ่งที่มนุษย์ค่อยๆ เรียนรู้ในเรื่องของความเชื่อและพิธีกรรม ว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย เมื่อมนุษย์กลัวอำนาจลึกลับนั้น ก็จะกระทำการต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจ ต่อมาจึงมีพิธีกรรมต่างๆ เพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาล ให้มนุษย์ตั้งเทพเจ้าประจำสิ่งนั้นๆ ขึ้น ความเชื่อเกิดจากสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบ เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงว่าความเชื่อ นั้นๆมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ และชี้ให้เห็นว่าความเชื่อของคนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ ความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว ครั้นเมื่อมีความกลัวแล้วจึงคิดสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึงทางใจ ความเชื่อบางอย่างอาจหมดความจำเป็น ไม่มีประโยชน์ และไม่มี ความหมายโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อให้อนุชนได้ศึกษาเหตุผลและสาระที่เกิดจากความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ

พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ เป็นประเพณีที่ชาววานรนิवास^{๓๘} กระทำมาช้านานและมีการสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ เพราะมีความเชื่อว่า ในความเป็นมนุษย์ทุกคนที่มีส่วนประกอบอยู่

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูโพธิชยานุรักษ์, รองเจ้าคณะอำเภอวานรนิवास วัดเสนญ์เรือง, บ้านวานรนิवास หมู่ที่ ๑, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พ่อทองดา แสงวุฒิชัย, ปราชญ์บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พ่อเผ่าจันทร์ เทพารักษ์, ปราชญ์บ้านวานรนิवास หมู่ที่ ๑, ๒๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๓๘} สัมภาษณ์ มานะ บัวคำ, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

สองส่วน คือ ร่างกายและจิตใจ หรือ “ขวัญ” ขวัญเป็นสิ่งที่เป็นามธรรม แต่มนุษย์จะขาดไม่ได้ ถ้าขวัญออกไปจากร่างกาย เนื่องจากสาเหตุหลายประการ จะส่งผลให้ผู้นั้นมีความทุกข์หรือเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ เพื่อให้ขวัญอยู่กับเนื้อกับตัวและเจ้าของขวัญประสบแต่ความสุข เกิดสิริมงคลและมีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตในสังคม จึงจำเป็นต้องจัดให้มีพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญหรือการเรียกขวัญขึ้น เพื่อให้ขวัญมาอยู่กับร่าง ถึงแม้ว่าสภาพทั่วไปของบ้านเมืองในปัจจุบันจะได้เปลี่ยนแปลงไปแต่การจัดพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญบางประเภทก็ยังเป็นที่นิยมของชาววานรนิवास^{๙๕} อยู่อย่างเสมอ พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญที่ยังคงมีการทำสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันมี ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือการสู่ขวัญคน การสู่ขวัญสัตว์ และการสู่ขวัญสิ่งของ การจัดพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญนั้นจะต้องเรียนรู้เพื่อกระทำให้ถูกต้องตามที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดขึ้นเอง มีการปรับใช้ เปลี่ยนแปลงได้ตามยุคตามสมัย การเปลี่ยนแปลงบางอย่างอาจใช้เวลาานกว่าจะปรากฏให้เห็นได้ บางอย่างไม่มีปรากฏให้เห็นอีกไป เพราะฉะนั้นสิ่งที่ปรากฏอยู่กับชุมชน คือ คุณค่าของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ โดยคุณค่าของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ คือ โดย องค์ประกอบของพิธีกรรมอันได้แก่ ผู้นำพิธี ผู้ร่วมพิธีกรรม วัสดุสิ่งของหรือเครื่องสังเวย^{๙๖} เนื้อหาในบทสู่ขวัญ เวลาและสถานที่ ล้วนแล้วแต่เป็นสัญลักษณ์ ในการสื่อความหมายแห่งความดีความงาม สิ่งทีพึงประพฤติปฏิบัติของคนในชุมชนแทบทั้งสิ้น และโดยเนื้อหาสาระของพิธีกรรมที่เป็นส่วนรวม คือไม่ว่าพิธีกรรมจะมีรูปแบบอย่างไร พิธีกรรมก็ยังคงให้คุณค่าสาระเหมือนกันทุกประเภทของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ สาระร่วม ที่พบจากการศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญที่ปรากฏในชุมชนบ้านวานรนิवासทั้งหมดมีคุณค่าที่เกิดต่อบุคคล อันได้แก่ ความเชื่อและความศรัทธากับสิ่งเหล่านี้

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า คติความเชื่อที่เป็นแนวคิดหลักของพระพุทธศาสนาที่ชาววานรนิवासมีความเชื่อ ได้แก่ คติความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ซึ่งสะท้อนออกมาจากพฤติกรรมหรือการกระทำของพิธีกรรมหรือวิถีชีวิต ความเชื่อเรื่องเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องมงคลและอัปมงคล ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ความเชื่อเรื่องอำนาจคุณพระรัตนตรัย ความเชื่อเรื่องบุญกรรม และ ความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์ และการบำรุงขวัญ เพื่อให้เกิดความสบายใจ เห็นคุณค่าของ คน สัตว์ และสิ่งของที่มีบุญคุณกับตนและชุมชน เกิด ความกตัญญูกตเวที ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ มีความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจงดงาม เป็นผลให้เกิดความสามัคคี และเมื่อรูปแบบของพิธีกรรมเปลี่ยนไปตามประเภทของการสู่ขวัญก็จะมีการประยุกต์ สาระเกิดเป็นคุณค่าที่สอดคล้องกับประเภท และสภาพการณ์และรูปแบบของการสู่ขวัญ เช่น ความรู้เรื่องการเกิด การคลอด การบวชการครองเรือน การสร้างบ้าน การรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยวิธีการ

^{๙๕} สัมภาษณ์ มิตรไทย ไกรบุตร, บ้านวานรนิवास หมู่ที่ ๑, ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๙๖} สัมภาษณ์ ยม จิวไชยราช, บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒.

รักษาแบบชาวบ้าน เพราะว่าความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคมของชาวบ้านตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญจึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิถีชีวิตและสังคมของชาวบ้านซึ่งเป็นรากฐานของสังคมในปัจจุบันและอนาคตการบายศรีสู่ขวัญนอกจากจะเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญต่อชีวิตของชาวบ้านวานรนิวาส ตำบลวานรนิวาส จังหวัดสกลนครแล้ว การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ของชาวบ้านวานรนิวาส ได้สะท้อนให้เห็นความจริงบางประการ เกี่ยวกับชีวิตที่น่าสนใจ ได้แก่วิถีชีวิตความเชื่อตลอดจนสภาพเศรษฐกิจทางสังคม และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดในบทต่อไป

ผลจากการศึกษาพบว่า ชาววานรนิวาส อำเภowanรนิวาส จังหวัดสกลนคร ก่อนจะทำพิธีกรรมการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิวาส โดยมีการเชื่อมโยง เข้าวิถีชีวิตของชาวบ้าน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นพิธีกรรมที่สื่อถึงความหมายในการเคารพศรัทธาที่มีต่อผู้ที่มีพระคุณและเป็นการอนุรักษ์ ประเพณีที่ดีงาม ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวมานี้ จะได้อธิบายรายละเอียด เพื่อที่จะได้รู้จักความเป็นมาของพิธีกรรม ให้เกิดความต่อเนื่อง ดังต่อไปนี้

๓.๒ พิธีกรรมเกี่ยวกับการพิธีบายศรีสู่ขวัญคน ของชาววานรนิวาส

เมื่อกล่าวถึงพิธีกรรมที่ใช้การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิวาส ทุกคนในสังคม ชุมชน ของแต่ละสถานที่ และท้องถิ่น ก็จะต้องมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไป มีรูปแบบลักษณะประเภทที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองทั้งสิ้น ชาววานรนิวาส ตำบลวานรนิวาส ก็เหมือนกัน มีพิธีกรรมที่กระทำสืบต่อกันมาเป็นเวลานานแบ่งเป็น ๓ ประเภท^{๔๐} ดังนี้

๓.๒.๑ ขั้นตอนการประกอบพิธีการบายศรีสู่ขวัญคน ของชาววานรนิวาส

พิธีกรรมการสู่ขวัญคน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับขวัญ หรือจิตใจ อันจะก่อให้เกิดขวัญหรือกำลังใจดีขึ้น วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านวานรนิวาส ตำบลวานรนิวาส มักจะมีการสู่ขวัญควบคู่กันไปเสมอ เพื่อเรียกร้อยหรือระดมพลังทางจิตใจ^{๔๑} นอกจากนี้เนื้อหาในบทสวดขวัญบางบทได้มีการสอดแทรกคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาและแนวทางในการดำเนินชีวิตของกลุ่มต่างๆ ของสังคม การสู่ขวัญคน ส่วนมากจะทำพิธีบายศรีสู่ขวัญให้กับผู้ที่ประสบเคราะห์ต่าง ๆ หรือให้หายจากอาการป่วยหรือบุคคลภายในครอบครัวให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง สามารถ แยก ได้ดังนี้

^{๔๐} สัมภาษณ์ จันดา หล้าจันดา, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๘, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒ .

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูกิตติศิริรักษ์, เจ้าคณะตำบลคอนสวรรค์ บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

๑) การสูกวัญพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ได้สมณศักดิ์เป็นยาครู หรือยาชา ชาวบ้านจะทำการสูกวัญให้ หรือเวลาจะเอาพุทธรูปขึ้นประดิษฐานในแท่นประทับภายในวัด จะทำการสูกวัญพระสงฆ์ทั้งวัด เป็นการส่งเสริมให้พระสงฆ์เป็นผู้สืบมรดกทางพุทธศาสนาต่อไป^{๓๓} (ดูในรายละเอียดที่ตารางหน้า ๖๓)

๒) การสูกวัญนาค บุตรชายผู้มีศรัทธา จะเข้าบวชในพระพุทธศาสนาต้องอำลาบิดามารดา เมื่อบิดาอนุญาตแล้ว เมื่อถึงวันบวชจึงได้จัดพิธีสูกวัญให้บุตร เพื่อเป็นสิริมงคลแก่บุตรของตน^{๓๔} (ดูในรายละเอียดที่ตารางหน้า ๖๔)

๓) การสูกวัญป่าวสาวแต่งงาน ก่อนที่หนุ่มสาวจะอยู่กินร่วมกัน ฉัน สามี ภรรยาจะต้องจัดให้มีพิธีแต่งงาน หรือชาวอีสาน เรียกว่า “กินดอง” เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลกับคู่ป่าวสาว จึงต้องจัดให้มีการสูกวัญขึ้น ส่วนใหญ่มักกระทำที่บ้านเจ้าป่าว^{๓๕} (ดูในรายละเอียดที่ตารางหน้า ๖๕)

๔) การสูกวัญคนไข้ คนเจ็บไข้นานๆ หรือชาวบ้านเรียกว่า “ป่วยปี” ชื่อว่า มีสาเหตุมาจากขวัญออกจากร่างจึงเกิดการเจ็บป่วย เมื่อหายจากการป่วยแล้ว แต่ร่างกายยังไม่แข็งแรงถือว่าขวัญหนีคิง (ขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว) จึงจำเป็นต้องสูกวัญให้เพื่อเรียกขวัญให้มาอยู่กับร่าง จะทำให้คนป่วยแข็งแรง หายจากการเจ็บป่วย^{๓๖} ได้เร็วขึ้น นี้ก็เป็นกุศโลบายในการที่จะให้บุคคลที่กำลังใจในการสู้ชีวิตต่อไปได้เป็นอย่างดี (ดูในรายละเอียดที่ตารางหน้า ๖๖)

๓.๒.๒ การประกอบพิธีกรรมบายศรีสูกวัญคน

การประกอบพิธีกรรมบายศรีสูกวัญ อาจทำได้ ๒ พิธี คือ พิธีทางศาสนาพุทธและพิธีทางศาสนาพราหมณ์ พิธีทางพุทธศาสนา กระทำได้โดยนิมนต์พระสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ พระสงฆ์สวดไชยมงคลคาถา^{๓๗} ในพิธีนี้เจ้าภาพมีศรัทธามากก็จะถวายภัตตาหารเช้าหรือเพลก็ได้ แล้วนำฝ้ายมาผูกแขนให้เจ้าของขวัญเป็นอันเสร็จพิธี ส่วนพิธีทางศาสนาพราหมณ์ซึ่งเจ้าภาพต้องเตรียมอุปกรณ์และพิธีกรรมตามลำดับ องค์ประกอบของพิธีทางศาสนาพราหมณ์จะต้องมีพาขวัญหรือพานบายศรี ซึ่งประกอบด้วยเครื่องสังเวตต่าง ๆ ฝ้ายผูกแขน และที่ขาดไม่ได้

^{๓๓} สัมภาษณ์ กลม ประกอบแสง, ปราชญ์ บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๓๔} สัมภาษณ์ วิเชียร สองศรี, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๒.

^{๓๕} สัมภาษณ์ ศิลปะ ปัญญาประชุม, ผู้ใหญ่บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

^{๓๖} สัมภาษณ์ บุญยัง วงศ์ธรรม, ปราชญ์บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๓๗} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการทรงชัย จิตฺตมฺโฆ, วัดวังบงสามัคคี บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๓ กรกฎาคม

คือบทสวดขวัญของหมอสูด ซึ่งจะใช้บทต่าง ๆ แล้วแต่โอกาสที่ทำพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญซึ่งมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญดังนี้^{๔๘}

๑) ผู้ถูกเรียกขวัญ และเจ้าภาพที่จัดพิธี มีบทบาทในฐานะผู้ริเริ่มให้เกิดพิธีกรรมการสู่ขวัญ การจัดพิธีการสู่ขวัญเจ้าภาพทำขึ้น เพราะมีมูลเหตุคงได้กล่าวมาแล้ว เมื่อตัดสินใจว่าจะจัดพิธีสู่ขวัญ ผู้ถูกเรียกขวัญหรือเจ้าภาพ จะไปติดต่อเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับจัดงาน และขอวันเวลาที่จัดกับหมอสูด เพื่อหาวันมงคลที่จะจัดพิธี เพราะชาวบ้านเชื่อว่า ถ้าหากจัดถูกฤกษ์ยามดี ก็จะทำให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีความสุข การเลือกวัน เวลาจึงจำเป็นต้องเลือกให้ถูกกับประเภทบายศรีสู่ขวัญ เมื่อได้วันเวลาที่เป็นมงคลเรียบร้อยแล้ว ผู้ที่จะจัดพิธีก็จะไปดำเนินการเตรียมจัดงาน^{๔๙}

๒) การเตรียมงาน หลังจากที่มีการกำหนดวันและเวลาที่แน่นอนแล้ว ผู้ถูกเรียกขวัญหรือเจ้าภาพ จะมีการเชิญญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านและคนที่เคารพนับถือ เพื่อให้มาร่วมงานก่อน วันงาน ๑ วันผู้ที่ได้รับเชิญบางส่วนจะมาช่วยจัดเตรียมงาน เช่น การจัดสถานที่ การเตรียมพาขวัญ (บายศรี) เตรียมอาหาร ถ้าจัดให้มีพิธีสงฆ์ด้วยก็จะการไปนิมนต์พระสงฆ์ไว้ก่อนการจัดทำพิธีกรรมนั้นๆ^{๕๐}

๓) การจัดพิธี จะจัดตามวัน เวลาที่กำหนดไว้ สถานที่จัดพิธีขึ้นอยู่กับประเภทของการสู่ขวัญ อาจเป็นบ้านเจ้าของขวัญ อาจเป็นที่บ้านของขวัญหรือเจ้าภาพวัด สถานที่ราชการหรือสถานที่อื่นที่เหมาะสม เมื่อทุกฝ่ายพร้อมพิธีเริ่มขึ้น หมอสูด จะเป็นผู้กำหนดว่าผู้ถูกเรียกขวัญจะหันหน้าไปในทางทิศใด จึงจะเป็นสิริมงคลในเรื่องการกำหนดทิศนี้ กลม ประกอบแสง ได้ให้หันไปทาง “ทิศใจเป็น” คือทิศที่เป็นมงคล ซึ่งแต่ละวันจะอยู่ในทิศทางที่แตกต่างกันในการหันหน้าของผู้ถูกเรียกขวัญ มีดังนี้^{๕๑}

วันอาทิตย์ (อ)	ให้หันหน้าไปทิศอุดร
วันจันทร์ (จ)	ให้หันหน้าไปทิศหรดี
วันอังคาร (อ)	ให้หันหน้าไปทิศอีสาน
วันพุธ (พ)	ให้หันหน้าไปทิศบูรพา
วันพฤหัสบดี (อา)	ให้หันหน้าไปทิศอาคเนย์

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระครูสมณกิจสุนทร, วัดบูรพาวนาราม บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^{๔๙} สัมภาษณ์ บุญยัง วงศ์ธรรม, ปราชญ์บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๒

^{๕๐} สัมภาษณ์ สมร ธาณิวรรณ, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๕๑} สัมภาษณ์ สงกรานต์ อินทรสิทธิ์, บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๒.

วันศุกร์ (พา) ให้หันหน้าไปทิศพายัพ

วันเสาร์ (ทัก) ให้หันหน้าไปทิศทักษิณ

ในการประกอบพิธี หมอสูดจะนั่งตรงข้ามกับผู้ถูกเรียกขวัญ จะมีผู้มาร่วมพิธีจะนั่งล้อมรอบ หมอสูดจะดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ^{๕๒}

๔) การไหว้ครู เมื่อเริ่มพิธีเจ้าภาพจะทำการผูกแขนหมอสูด เพื่อเป็นการบูชาครู หลังจากนั้นหมอสูดจะจุดธูปเทียนปักลงในพานบายศรี แล้วยกขัน ๕ ขัน แล้วกล่าวคำไหว้พระส่วนใหญ่พระเจ้าจะเป็นการบูชาพระรัตนตรัย^{๕๓} หมอสูดแต่ละคนอาจมีคำไหว้พระที่แตกต่าง กันออกไป

๕) การป่าวเทวดา (ชุมชนเทวดา) เป็นขั้นตอนการกล่าวคำอัญเชิญเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ที่สิ่งสถิตอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ให้มาเป็นเกียรติและสักขีพยานในพิธีการสู่ขวัญตามความเชื่อของชาวบ้านวานรนิวาส หมอสูดขวัญจะยกขันน้ำมนต์มาตั้งบริเวณหน้าตนเอง แล้วจุดเทียนกิ่ง^{๕๔} (เทียนที่ใช้เป็นตัวแทน ของผู้ถูกเรียกขวัญ) ปักที่ริมขันน้ำมนต์ พร้อมกล่าวคำเชิญเทวดา

๖) การสูดขวัญ ผู้ถูกเรียกขวัญจะยื่นมือข้างใดข้างหนึ่งแตะขอบพานบายศรี หมอสูดขวัญประเภทต่าง ๆ ซึ่งอยู่กับโอกาสที่จัด ผู้มาร่วมงานจะคอยส่งเสียงสนับสนุนหมอสูดเพื่อ กล่าวคำว่า “มาขอขวัญเอ๋ย” จนกว่าหมอสูดจะกล่าวคำสู่ขวัญเสร็จสิ้น^{๕๕}

๗) มิดฟาย เป็นขั้นตอน หมอสูดจะขับไล่ความอัปมงคล และสิ่งชั่วร้าย ต่าง ๆ ออกจากเจ้าของขวัญ หรือผู้ร่วมพิธี การมิดฟายวิธีการทำโดยหมอจะยกแก้วเหล้าหรือแก้วน้ำ แล้วใช้ใบมะยมหรือหญ้าคามัดเป็นจุ่มลงไปในแก้วสลัดไปทิ้งสี่ทิศ^{๕๖} น้ำ จะถูกผู้เข้าร่วมพิธีหมอสูดจะกล่าว คำมิดฟายไปด้วยตัวอย่างคำมิดฟาย

๘) การผูกแขน เมื่อหมอสูดกล่าวคำมิดฟายเสร็จ ก็จะเป็นขั้นตอนการผูกแขนเจ้าของขวัญเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล และเชื่อว่าเป็นการป้องกันมิให้ขวัญออกจากร่างไปอีก การผูกแขนเจ้าของขวัญจะเอาไปและกล้วย ใส่อุ้งมือ ญาติพี่น้องมาร่วมงานจะช่วยกัน “โถม” (ประคอง)

^{๕๒} สัมภาษณ์ กลม ประกอบแสง, ปราชญ์ บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๕๓} สัมภาษณ์ ณรงค์ พรหมวงศ์, นายกเทศบาลตำบลวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๕๔} สัมภาษณ์ สุภาพร บุตรโคตร, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๒.

^{๕๕} สัมภาษณ์ โสภ ฝั่งสุข, บ้านห้วยโทง, หมู่ที่ ๓, ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๕๖} สัมภาษณ์ จำเนียร พันทวี, หมอสูดขวัญบ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๘ มิถุนายน ๒๕๕๒.

เมื่อ ผู้ผูกจะนำเอาฝ่ายผูกแขนที่เตรียมไว้ในพาขวัญ มาผูกข้อมือ แล้วกล่าวคำผูกแขน เป็นการอวยพร ให้เจ้าของขวัญให้มีความสุข^{๕๓}

๕) การสร้างสรรค์ คือเป็นขั้นตอนสุดท้าย ในเมื่อเสร็จขั้นตอนสุดท้ายของการสู่ขวัญแล้ว เจ้าภาพจะเป็นผู้เชิญแขกผู้มาร่วมงานรับประทานอาหารร่วมกัน ซึ่งอาหารนั้นเจ้าภาพเป็นผู้ตระเตรียมไว้^{๕๔} หนึ่ง เป็นการเลี้ยงขอบคุณที่มาร่วมพิธีการสู่ขวัญนั้นด้วย

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิवास บ้านวานรนิवास เป็นการประกอบพิธีกรรมที่เน้นนำคนให้มีส่วนร่วมในการรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมต่างๆ เพื่อสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของกลุ่มชน ต้องอาศัยการที่บุคคลมีความผูกพันต่อกัน และพัฒนาขึ้นจนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน เกิดเป็นความผูกพันกับชุมชนมากขึ้น โดยอาศัยการประกอบพิธีกรรมเป็นสื่อให้มีแนวทางการปฏิบัติ

จากการศึกษาพบว่า การผูกแขนเป็นการผูกเพื่อที่รักให้รักใคร่กลมเกลียวกันให้เป็นที่นอองหรือเพื่อนกันหรือเพื่อผูกเอาขวัญของคนที่เกิดอุบัติเหตุให้เข้ามาอยู่ในตัว และการเลี้ยงบ่งบอกถึงการให้ทานและการต้อนรับขับสู้ของคนภาคอีสานเป็นประเพณีที่ดีงามของแต่ละหมู่บ้าน แยกก็จะเอิบอ้อมในการต้อนรับของเจ้าของบ้าน เจ้าของบ้านก็มีความสุขแขกก็มีความสุขไปด้วย

๓.๒.๓ องค์ประกอบของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ

ในการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ บุคคลที่มีความสำคัญในพิธีกรรมที่จะขาดไม่ได้ก็คือ หมอสูด หรือบางครั้งเรียกว่า พราหมณ์ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ดำเนินการสวดหรือกล่าว บทสู่ขวัญในพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญในโอกาสต่างๆ คำว่า “สูด” เป็นคำเก่าแก่ของชาววานรนิवास ที่นิยมเรียกการสวดว่า “สูด”^{๕๕} โดยปกติแล้วหมอสูดนอกจากจะเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับพิธีกรรมการสู่ขวัญแล้ว หมอสูดยังเป็นบุคคลที่ชาววานรนิवास ให้การยอมรับนับถืออีกด้วย การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญนั้นเกิดจากความเชื่อในเรื่องขวัญ เมื่อกระทำพิธีนี้แล้วจะทำให้แล้วจะทำให้เกิดสิริมงคลแก่ตัวเองและผู้เข้าร่วมพิธีลักษณะเช่นนี้จะเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวัน องค์ประกอบของพิธีกรรม ที่สำคัญมี ๔ อย่าง คือ คน สัตว์ วัตถุ สิ่งของ เวลา และสถานที่ รายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของพิธีกรรมการสู่ขวัญดังนี้

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูกิตติศิริรักษ์, เจ้าคณะตำบลคอนสวรรค์ บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๕๔} สัมภาษณ์ ชุน วงศ์ไชยสิทธิ์, ประชาชนบ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๕๕} สัมภาษณ์ กลม ประกอบแสง, ประชาชนบ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

๑. **ผู้ประกอบพิธีกรรม** ได้แก่ หมอสูด ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ ผู้ประกอบพิธีกรรมมีหน้าที่นำกล่าวคำไหว้พระ คำเชิญเทวดา มาเป็นพิธีพยานและคำสูดขวัญตลอดจนพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสู่ขวัญ เพื่อก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลตามวัตถุประสงค์ในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ บุคคลที่มีความสำคัญในพิธีที่ขาดไม่ได้คือ หมอสูด หรือบางครั้งเรียกว่า พราหมณ์ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ในการประกอบพิธีการสู่ขวัญดำเนินการสวด หรือ กล่าว บทสู่ขวัญพิธีกรรมการดำเนินการสวด หรือ กล่าว บทสู่ขวัญในพิธีกรรมการสู่ขวัญในโอกาสต่าง ๆ คำว่า “สูด”^{๖๐} เป็นคำเก่าแก่ของชาววานรนิวาส ที่นิยมเรียกกันว่า “สูด” เช่น สวดมนต์อีสาน เรียก สูดมนต์ พิธีสวดที่มีลักษณะคล้ายสวดมนต์จะเรียกสูดทั้งหมด เช่น สูดขวัญ เป็นต้น

โดยปกติแล้วหมอสูดหมอสูดขวัญ มีความสามารถในการสวดให้ทำนองการสู่ขวัญได้ไพเราะ รู้จักปรับปรุงพัฒนาถ้อยคำการสวด หรือสูด มีความรู้ความเข้าใจในพิธีกรรมอย่างแท้จริง ฉลาด ความจำดี ความรู้ดี อ่านหนังสือคล่อง มีใจรัก จิตใจดีงาม มีคุณธรรม ถือศีล ๕ ในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด และบางคนถือข้อห้าม (ชะล่า) อื่นๆ ด้วยมีอารมณ์มั่นคงในการทำพิธีกรรมสู่ขวัญ ตั้งใจแน่วแน่ให้ใจเป็นสมาธิ มีความใฝ่รู้ด้วยตนเอง^{๖๑} แสวงหาความรู้เพิ่มเติม อยู่เสมอ ได้รับความศรัทธา เชื่อถือ ให้เกียรติ เป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชน เป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้การยอมรับนับถืออีกด้วย ผู้ถูกเรียกขวัญ หรือ เจ้าของขวัญ เกิดสิริมงคลกับตน เกิดความปิติ มีความสุขใจ อบอุ่นใจ สบายใจ ความสำนึกในบุญคุณของบุคคลผู้มีพระคุณ สัตว์ สิ่งของ ที่มีบุญคุณกับตน ได้รับความรู้ในวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นไปตามครรลอง จาก การสู่ขวัญ เกิดความตั้งใจและความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตต่อไป มองโลกในแง่ดีมากขึ้น มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต ทำงานร่วมกับผู้อื่น และปฏิบัติต่อผู้อื่นได้ดีขึ้น สังคม ชุมชนให้การยอมรับ และความหวังว่า เมื่อผ่านการสู่ขวัญและสามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติ และดีขึ้น ๆ ขึ้น

๒. **วัตถุประสงค์ของ หรือเรียก เครื่องสังเวท** หมายถึง อุปกรณ์และสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งแล้วแต่ละท้องถิ่นของภาคอีสาน หรือ ทุกภาคทั่วประเทศ จะใช้เครื่องสังเวทในการประกอบพิธีคล้าย ๆ กัน แต่บางท้องถิ่นอาจแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่วัตถุประสงค์ในการประกอบพิธีกรรมมีความคล้ายคลึงกัน^{๖๒} คือ เป็นการบูชา หรือเชิญขวัญ ให้มาอยู่กับเนื้อกับตัวของเจ้าของขวัญ สำหรับความเชื่อของชาวบ้านวานรนิวาส มีความเชื่อเป็นไป

^{๖๐} สัมภาษณ์ มานะ บัวคำ, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๖๑} สัมภาษณ์ คำมา ทิพย์สุริ, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๖๒} สัมภาษณ์ มิตรไทย ไกรบุตร, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

ตามวัตถุประสงค์ในแต่ละประเภทของการสู่วัณูเป็นไปตามที่เสนอไว้เบื้องต้น แล้ว ซึ่งส่วนมากแล้วจะใช้เครื่องสังเวทในการประกอบพิธี ดังต่อไปนี้

๑) **บายศรีสู่วัณู** หรือที่ชาวตำบลวานรนิวาส นิยมเรียกว่า พาชวัญ หมายถึงเครื่องเซิมที่ทำด้วยใบตองสดมีรูปร่างคล้ายกระทง พับจีบอย่างมีศิลปะสวยงามเป็นชั้นๆ เป็นภาชนะที่รวบรวมเครื่องสังเวทเพื่อบูชาเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์และใส่อาหารเพื่อให้ขวัญได้กินและได้มาอยู่ในพานบายศรีสู่วัณูนี้ คำว่า บายศรี มีอยู่ด้วยกัน ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น และ ๙ ชั้น^{๖๓} ตามประเพณีของพราหมณ์ เชื่อว่า เครื่องภาชนะสำหรับใส่อาหารจำพวกกล้วยขามไม่มีความสะอาดบริสุทธิ์เหมือนใบตองเพราะไม่ต้องใช้ซ้กับใคร ใช้เสร็จแล้วก็ทิ้งได้เลยไม่ต้องกังวลกับการล้างเก็บและนำมาใช้กับคนอื่นซึ่งเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ ดังนั้นการทำพาชวัญ ด้วยใบตองชาวบ้านเชื่อว่าจะได้กุศลแรงกว่าใช้ภาชนะอื่น การทำบายศรีนั้นจะต้องตัดใบตองและเย็บใบตองเป็นรูปกรวย จะเห็นได้ว่าการนำ พาชวัญ หรือพานบายศรี และเครื่องประกอบเปรียบเทียบกับสิ่งนั้นสิ่งนี้นั้นเป็นแนวความคิดของผู้รู้แต่ละคน ชาวตำบลวานรนิวาสส่วนใหญ่^{๖๔} มักเปรียบเทียบกับให้เกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ซึ่งเข้ามาผสมผสานกับพุทธศาสนาบางครั้งไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้

จากการให้ข้อมูลของชาวบ้าน เกี่ยวกับพานบายศรีสู่วัณู ถือได้ว่าเป็นโครงสร้างหลักของการจัดทำบายศรีสู่วัณู เพราะนอกจากจะใช้เป็นที่วางอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องสังเวทต่าง ๆ แล้ว บายศรีก็ยังเป็นวัตถุที่มีส่วนทำให้พาชวัญมีความสวยงามเพราะทำด้วยใบตองคล้ายสดพับจีบอย่างมีศิลปะก่อให้เกิดความสวยงาม ดูแล้วศักดิ์สิทธิ์น่าเลื่อมใส ดังนั้นการทำบายศรีสู่วัณูที่สวยงามในหมู่บ้านหนึ่งๆ จะมีช่างทำประจำ เวลามีการสู่วัณูเจ้าภาพก็จะมีการไหว้วาน (การเหล่า) เป็นลักษณะการบอกบุญหรือบางแห่งก็เป็นจัดจ้างช่างที่มีฝีมือมาโดยเฉพาะเพื่อให้ช่างทำบายศรีประจำหมู่บ้าน ไปร่วมงานทุกครั้ง

๒) **เครื่องคาย**(ชั้น ๕) เป็นเครื่องบูชาหลักที่จะขาดเสียไม่ได้หอมสดุดของเจ้าภาพประกอบไปด้วย ดอกไม้และเทียนอย่างละ ๕ คู่ และค้ายกครู เจ้าภาพจะจัดใส่กรวยที่ทำด้วยใบตองสด โดยจัดใส่พานเพื่อมอบให้หอมสดุดก่อนที่จะเริ่มพิธี เขามีค้ายกครูในสมัยก่อนใช้จำนวนเพียง ๖ สลึงเท่านั้น แต่ในสมัยปัจจุบันค้ายกครูจะรวมเข้ากับค่าตอบแทน ขึ้นกับศรัทธาและฐานะเจ้าภาพหอมสดุดทั้งหลายได้ให้สัมภาษณ์ว่าได้เงินค้ายกครูครั้งละ ๒๐๐-๕๐๐ บาท ซึ่งหอมสดุดจะไม่เรียกชื่อ มากได้ออกไปทำพิธี^{๖๕} หากได้อ่างออกไปทำพิธีในต่างจังหวัดจะได้ค่าตอบแทนที่

^{๖๓} สัมภาษณ์ สงกรานต์ อินทรสิทธิ์, บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๒.

^{๖๔} สัมภาษณ์ ศิลปะ ปัญญาประชุม, ผู้ใหญ่บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

^{๖๕} สัมภาษณ์ หนูจันทร์ ไชจันทร์, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๘, ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

แตกต่างกัน โดยเจ้าภาพจะผูกแขนให้พร้อม กับ มอบพานดอกไม้และเทียน เรียกว่าผูกแขนพร้าหมั่น เป็นการให้กำลังใจหมอสวดก่อนที่จะเริ่มพิธี

๓) **ไข่ต้มสุกบนยอดบายศรี** เป็นเครื่องสังเวยที่มีความหมายแทนขวัญเพราะใช้กับขวัญที่มีลักษณะที่คล้ายกัน คือมีไข่เปลือกหุ้ม และขวัญมีร่างกายห่อหุ้ม นอกจากนี้การใช้ไข่ต้มสุกประกอบพิธีสู่ขวัญ ชาวบ้านวานรนิวาสยังเชื่อว่า ไข่เป็นลักษณะของการเกิด^{๖๖} และไข่ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของเจ้าของขวัญ ดังนั้นไข่จึงเป็นเครื่องหมายของเป็นสิริมงคล และบางที่ยังเชื่อว่าขวัญชอบกินไข่อีกด้วย

๔) **กล้วยสุก** นิยมใช้จำนวน ๔ ลูก จะต้องเป็นกล้วยน้ำหว่า เพราะถือว่าเป็นเครื่องสังเวยแก่เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งสิ่งสถิตอยู่ทั้ง ๔ ทิศ ชาวตำบลวานรนิวาส^{๖๗} อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร เชื่อว่ากล้วยเป็นสิ่งที่มีความดีต่อมนุษย์เพราะในช่วงชีวิตที่เป็นทารกมารดาได้ป้อนกล้วยเป็นอาหาร ดังนั้นกล้วยจึงเป็นสิ่งจำเป็นแก่คนเรา นอกจากนั้นแล้วยังเกิดออกมาจากเปลือกกล้วยซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่ากล้วยเกิดขึ้นมาหลายครั้ง

๕) **เทียนชัย** ผู้ประกอบพิธีจะมีไว้เพื่อจุดบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งเทียนเปรียบเสมือนแสงสว่างของชีวิต เทียนที่ใช้ในการประกอบพิธีมี ๒ ชนิดคือ

๕.๑ เทียนธรรมดา จะใช้ใส่ขันหมากมีจำนวน ๕ คู่

๕.๒ เทียนกิ่ง (กิ่งแปลว่า ร่างกาย) เป็นตัวแทนของผู้ถูกเรียกขวัญจะทำด้วยขี้ผึ้ง (เทียนดิบ) และใช้ด้ายเป็นไส้เทียน ซึ่งจะมีวิธีทำที่ต่างกัน เช่น ถ้าเป็นงานมงคลจะวัดรอบ ศรีษะเทียนที่สร้างขึ้นนี้ชาวบ้านเชื่อว่า เจ้าของขวัญได้มอบกายถวายแด่พระรัตนตรัย ด้วยการทำเทียนที่วัดรอบดังกล่าว การจัดพาขวัญจะปักเทียนนี้ไว้บนสุดของยอดบายศรีหมอสวดจะใช้เทียนนี้บูชาการเริ่มพิธี^{๖๘}

๖) **ฝ้ายผูกแขน** เป็นสิ่งที่จะขาดมิได้ในการจัดพิธีการสู่ขวัญ ฝ้ายผูกแขนชาวบ้านทำจากด้ายดิบเพราะถือว่าเป็นสิ่งของที่ยังมีชีวิตอยู่ ฝ้ายผูกแขนเส้นหนึ่งจะมีความยาวประมาณสิบเศษ ๆ ฝ้าย คือด้ายดิบซึ่งโบราณ ใช้ฝ้ายจากต้นฝ้ายมา กรอ ให้เป็นเส้น ๆ ด้ายดิบนี้จึงเรียกกันว่าฝ้ายหมอสวดบางคนกล่าวว่า “เชื่อกันว่าพระอินทร์ เพิ่มประทานด้ายดิบป้องกันภูติผีได้ ประทานมาให้... เพราะ ว่า บทสู่ขวัญกลางบท กะว่าเลย ว่า “...ใช้ฝ้ายผูกขวัญคุณ ฝ้ายมาจากเมืองสวรรค์ พระอินทร์ถอดไว้ให้แกโลก.. “เพื่อนว่าจั่งสิ...”^{๖๙} ฝ้ายผูกแขนจะประกอบด้วยฝ้ายเส้นเล็กๆ รวมกัน ๓ เส้น ชาวบ้าน

^{๖๖} สัมภาษณ์ ศิลปะ ปัญญาประทุม, ผู้ใหญ่บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

^{๖๗} สัมภาษณ์ สมถวิล บุตรสุวรรณ, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๒.

^{๖๘} สัมภาษณ์ ประสิทธิ์ เทพารักษ์, หมอสวดขวัญ บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๔ เมษายน ๒๕๕๒.

^{๖๙} สัมภาษณ์ สงกรานต์ อินทรสิทธิ์, บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๒.

ผู้เข้าร่วมพิธีให้สัมภาษณ์ว่า “..ฝ่ายผูกแขน นั้นบ่อ..หมายถึงพระรัตนตรัย ก่อนที่ตีผูกแขน..หอมสุด เพิ่นสืขอด (ขนวด) ด้ายให้เป็นขอดน้อยๆ อยู่กลาง เขาเชื่อว่า..เป็นการผูกไว้เพื่อไม่ให้สิ่งที่ดีที่งามหนีจาก..”

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ผู้วิจัยจึงได้ทราบสาเหตุที่ชาวบ้าน นิยมผูกข้อมือเพราะผูกง่ายและสะดวกและเชื่อว่าเป็นทางเดินของขวัญเพราะมีชีพจรเดินตุบๆ แสดงถึงควมมีชีวิตเหมาะแก่ที่จะเป็นทางเดินออกของขวัญ เมื่อผูกไว้แล้วขวัญจะไม่หนีไปจากร่างได้ ดังนั้นเวลาผูกจึงต้องมีการเอาด้ายปิดเข้าออก การปิดเข้านั้น หมายความว่า ปิดเอาสิ่งที่ดีเป็นมงคลเข้าไปหรือมีอยู่ในตัว แล้วก็ปิดเข้าไม่ให้หลุดหนีจากร่างกาย การปิดออกหมายความว่า ปิดเอาสิ่งที่ไม่ชั่วร้ายและเป็นมลทิน ซึ่งมีอยู่ในตัวเจ้าของขวัญออกไป ผู้อาวุโสในชุมชนท่านหนึ่งเล่าว่า...ยาม(เวลา) ผูกแขนไทบ้านเฮาเพิ่นสืบอกว่า..ฮ่ายกวดหนี ดีกวดเข้า ฮ่ายกวดหนี ดีกวดเข้า ...สามเทื่อ(สามครั้ง)...เป็นการกวดเนี้ยวบ่ดี (สิ่งไม่ดี) ออกจากร่างกายเฮา...^{๑๐}

๑) ดอกไม้และใบไม้ เป็นสัญลักษณ์ที่แทนความหมายสวยงาม จะประดับบายศรีทำให้มีความสวยงามและพานบายศรีสู่ขวัญ^{๑๑} (จำเนียร พันทวิ หอมสุดขวัญ เล่าว่า)

...สมมติว่าบายศรีเป็นเขาพระสุเมรุ พุ่มบนยอดบายศรีจึงเปรียบเสมือนวิมานของพระอิศวร ดอกไม้ที่นำมาใช้ประกอบพิธี ชาวบ้านวานรนิวาสยึดถือดอกไม้เป็นสำคัญ ชาวบ้านเชื่อในไม้มงคล ถ้าซื้อมาพ้องความหมายกันก็จะกำหนดเป็นมงคลแล้วใส่พาน เช่น ดอกกรัก แทนความรัก ดอกบานไม่รู้โรยก็หมายความว่าลักษณะของความมั่นคง ความอดทน ใบคูณ แทนความหมายว่าความค่าคุณหรือความเป็นมงคล และใบยอนนั้นก็แทนคำยกย่องของคนทั่วไป...^{๑๒}

๒) เสื้อผ้าหรือเครื่องใช้ ประจำตัวของเจ้าของขวัญ ถ้าเป็นการแต่งแก้เสียเคราะห์ จะมีการตัดผม ตัดเล็บเอามาใส่พานขวัญ ชาวบ้านวานรนิวาสเชื่อว่าเสื้อผ้าและเครื่องใช้ เช่น ผ้าเช็ดตัว หวี หรือแหวนเป็นสิ่งของที่มีเชื้อโคลและกลิ่นกายเป็นสัญลักษณ์แทนเจ้าของขวัญ เจ้าภาพจะพับเสื้อผ้าไว้เป็นฐานรองพานทองเหลืองที่วางหมากเบ็ง เป็นการถวายตัวแก่พระรัตนตรัย และจัดไว้เพื่อ บูชาผีสาม เทวดานางไม้ แม่ธรณี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งหลายที่เชิญมาร่วมทำพิธี ชาวบ้านบางกลุ่มยังมีความเชื่อว่า^{๑๓} ...การเอาเสื้อผ้าและเครื่องใช้ ของเจ้าของขวัญจะมีครบหนึ่ง

^{๑๐} สัมภาษณ์ สมร ธาณีวรรณ, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูสมณกิจสุนทร, วัดบูรพาวนาราม บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน

๒๕๕๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ โสภ่า ผึ้งสุข, บ้านห้วยโทง, หมู่ที่ ๓, ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระคำพอง กนตวณฺโณ, วัดพรสวรรค์ บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

โคลงคิดอยู่เวลาทำพิธีเรียก หรือ สู่วัญ ขวัญจะจำกลืน ได้ก็จะเข้ามาที่พาขวัญและจะเข้าสู่เจ้าของขวัญมาอยู่กับเนื้อกับตัวเจ้าของขวัญ...

๕) **ขันน้ำหอมหรือขันน้ำมนต์** น้ำมนต์ทำจากน้ำที่สะอาดบริสุทธิ์ ซึ่งผ่านการเจริญพระพุทธมนต์แล้ว พระสงฆ์หรือหมอสวดจะเป็นผู้ประพรมน้ำพระพุทธมนต์หรือน้ำมนต์ ในพิธีมัดฟายหรือหลังจากเสร็จพิธีหรือสู่วัญแล้วเป็นการปิดเป่าความเลวร้ายและก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพและผู้ร่วมพิธี น้ำที่นำมาทำเป็นน้ำมนต์ต้องเป็นน้ำที่สะอาดบริสุทธิ์ นิยมเอาน้ำบ่อมาทำเพราะถือว่าเป็นน้ำจากพระแม่ธรณี การนำน้ำมาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีต่างๆ ชาวบ้านเชื่อว่าน้ำเป็นสัญลักษณ์ของความร่มเย็นเป็นสุข และความสามัคคี ชาวบ้านวานรนิวาส^{๔๔} มักนำน้ำใส่ในขันน้ำมนต์ซึ่งทำด้วยทองเหลือง เมื่อเสร็จพิธีมีการประพรมน้ำมนต์ชาวบ้านจะนำหญ้าคา หรือใบมะยมมามัดเป็นกำ จุ่มน้ำมนต์แล้วสวดให้ถูกต้อง ร่างกายผู้เข้าร่วมพิธีการสู่วัญเรือนถือเป็นสิริมงคล และเกิดความร่มเย็นเป็นสุขตลอดไป

๑๐) **ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกติดกับบายศรีสู่วัญ** ทำด้วยฝ้ายดิบ นิยมใช้เป็นใจมาต่อกัน (ฝ้าย ๑ ม้วน มี ๕ ใจ)^{๔๕} นำมาม้วนต่อกันให้เป็นก้อน ในพิธีการสู่วัญจะถือว่าเป็นด้ายมงคลนำมาใช้ในพิธีกรรมนี้โดยหมอสวดจะจับที่ริมสุดของด้าย แล้วโยงไปที่เจ้าภาพ ผู้ถูกเรียกขวัญและผู้มาร่วมงานจับต่อกันไปจนหมดด้ายนั้นหมอสวดกล่าวคำสู่วัญจบ คนสุดท้ายที่จับด้ายสายสิญจน์นี้ จะมีการม้วนกลับคืน นำมาวางไว้ที่พานบายศรี เช่นเดิม ด้ายสายสิญจน์เปรียบเสมือนสายใยแห่งความสัมพันธ์ระหว่างผู้มาร่วมงาน และหมู่ญาติพี่น้องของเจ้าภาพก่อให้เกิดความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๔๖}

๑๑) **เครื่องสังเวทอื่นๆ** ซึ่งจำเป็นจะต้องมีในการประกอบพิธีบายศรี เช่นอาหารหวานคาว หมาก พลู บุหรี่ (ยาเส้น) ข้าวต้มมัด ๒ มัด (๔ กีบ) ข้าวแดกงา (ข้าวเหนียวหนึ่งคลุกกับน้ำอ้อย) และข้าวสาร เครื่องสังเวทเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารหรือของกินในชีวิตประจำวันของชาวบ้านวานรนิวาส^{๔๗} เครื่องสังเวทในประเพณีการสู่วัญของชาวบ้านวานรนิวาส ที่ผู้ศึกษากล่าวมา เป็นเพียงเครื่องสังเวทหลัก ที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรม เครื่องสังเวทบางอย่างเจ้าภาพจะใช้หรือไม่ใช้ขึ้นอยู่กับโอกาสและประเภทของการสู่วัญนั้น ๆ เช่น การสู่วัญนา จะไม่มีเหล้าและไข่ เป็นต้น

^{๔๔} สัมภาษณ์ คำมา โพธิ์ทอง, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^{๔๕} สัมภาษณ์ กรม ประกอบแสง, ประชาญ์บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๔๖} สัมภาษณ์ ชันท์ พลสุวรรณ, บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๔๗} สัมภาษณ์ ขวัญใจ พรหมวัง, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๖ เมษายน ๒๕๕๒.

๓. เวลาและสถานที่

ในการประกอบพิธีกรรม ของชาวบ้านในตำบลวานรนิวาส มีการกำหนดเวลาประกอบพิธีกรรมขึ้นอยู่กับฤกษ์ยามที่ดี ซึ่งหมอสุดเป็นผู้กำหนด ชาวบ้านเชื่อว่าการจัดพิธีในเวลาที่ดีจะทำให้ผู้ประกอบพิธีและผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมมีความร่มเย็นเป็นสุข สถานที่ใช้ประกอบพิธี ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของการสู่ขวัญแต่ละประเภท เช่น วัด บ้านของผู้ประกอบพิธี วัด และสถานที่ราชการ เป็นต้น^{๘๘} ซึ่งสถานที่ทั้งหมดนี้เป็นที่รวมเอาบุคคลในที่นั้นมาร่วมกันประกอบพิธีกรรมได้อย่างครบองค์ประกอบได้เป็นอย่างดีเลยทีเดียว

๔. บทสู่ขวัญ และโอกาสในการจัดพิธีกรรม

บทสู่ขวัญและโอกาสในการจัดพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคมของชาววานรนิวาส^{๘๙} ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับบทสู่ขวัญจึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาชีวิตและสังคมของชาวบ้านในอดีตซึ่งเป็นรากฐานของสังคมในปัจจุบันและอนาคตบทสู่ขวัญนอกจากจะเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญต่อชีวิตของชาววานรนิวาส การศึกษาบทสู่ขวัญของชาววานรนิวาส ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงบางประการ เกี่ยวกับชีวิตที่น่าสนใจ ได้แก่วิถีชีวิตความเชื่อตลอดจนสภาพเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของชาวตำบลวานรนิวาสจากอดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ หมอสุดขวัญได้ให้ข้อมูลดังนี้ว่า

บทสวดสู่ขวัญ

ก. คำไหว้พระ นะโม ตัสสะ ะคะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ(๑ ครั้ง) สาธุ ฐปะ ทีปะ คันธมาลา อักคิทิฆัง พนุปปุฬัง สุกนธัง ะรังัง ปุชมะ ชิเน กัตต วา สิตติ กัปปโก ทิโย อภิรุโป มหาปัญญา ปุริปัญญา ทาเรนโต ปิตก คัยยัง นิพพานัง ปรมัง สุขัง พุทธะบูชา เตชะวันดา ธรรมบูชา ปัญญาวันดา สังฆบูชา โภควันดา ดินนัง รัตตานนัง วััง ปุชมะ ยัง ยัง ชะนะปะทัง ญาติมิกขัง มिरา ลัททาปิโย สัพพะ ลัพพะละ ปุชิตโต โหติ สัพพะ โสภี ภาวันตุเต^{๙๐} จากบทสวดคำไหว้พระ เป็นการบูชาพระรัตนตรัยด้วยดอกไม้รูปเทียนและของหอม อันจะนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของผู้ทำพิธีกรรมนี้ก็เป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญในการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญก่อนที่จะมีขบวนการกล่าวถึงเทวดา ซึ่งจะไต่ยกตัวอย่างการบอกกล่าวดังต่อไปนี้

^{๘๘} สัมภาษณ์ ชุน วงศ์ไชยสิทธิ์, ประชาชนบ้านห้วยโงง หมู่ที่ ๓, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๘๙} สัมภาษณ์ บุญมี โพธิ์ทอง, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๙๐} สัมภาษณ์ ทองพูล กระจวดไพร, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

ข. การป่าวเทวดา สักเค กามะ จะ รุเป คิริติชะระตะเถ จันตะถิกเข วิมานะ ที่เปรัฏฐะ
จะ กามะ ตะรุวะนะกะหะเน เกหะวัตถุมหิ เขตเต ภูมมาจายันตุ เทวา ชะละถะละวิสะเม ยักกะ
คันธัพพะนาคา ติฏฐันตาสันติกะยัง มุนิวะระจะนัง สาชะโว เม สุฉันตุ ฯ รัมมัสสะวะนะกาโล
อะยัมกะทันตา รัมมัสสะวะนะกะโล อะยัมกะทันตารัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมกะทันตา ฯ^{๕๑}

การป่าวเทวดา ชาววานรนิवास ได้ให้ความหมายว่า เป็นการ อัญเชิญเทพเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มารับรู้ถึงการทำพิธีกรรม และเพื่อให้มาเป็นเกียรติและสักขีพยานในพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ตามความเชื่อของชาววานรนิवास^{๕๒} โดยแปลเป็นใจความได้ว่า ขอเชิญเหล่าเทพเจ้าซึ่งสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นกามภพ ก็ดี รูปภพก็ดี และภูมิเทวดาซึ่งสถิตอยู่ในวิมานหรือยอดเขาและหุบเขาในอากาศก็ดี ในเกาะก็ดี ในแวนแคว้นก็ดี ในบ้านก็ดี ในต้นพฤกษาและป่าชุกก็ดี ในเรือนก็ดี ในที่ไร่นาก็ดี เทพดาทั้งหลาย ซึ่งสถิตตามภาคพื้นดินรวมทั้งยักษ์ คนธรรพ์และพญานาคซึ่งสถิตอยู่ในน้ำ บนบก และที่อื่น ไม่ทราบเรียบก็ดี ซึ่งอยู่ในที่ใกล้เคียงจะมาประชุมพร้อมกันในที่นี้ คำใดเป็นของพระมุณีผู้ประเสริฐ ท่านสาธุชนทั้งหลาย จงสดับคำข้าพเจ้านั้น คุณก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย กาลนี้เป็นกาลฟังธรรม คุณก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย กาลนี้เป็นกาลฟังธรรม คุณก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย กาลนี้เป็นกาลฟังธรรม

ค. การวิดฟาย

สาธุเด้อ น้ำอันนี้ได้ชื่อว่า น้ำอมฤต ประสิทธิ์จากพระสังฆเจ้ากัปปะองค์ท่านก็ได้ทรงพระธรรมคำสอน ใส่ในน้ำอันนี้จึงได้ชื่อน้ำอมฤตปู่พระเจ้าให้ข้าวิดข้างได้วิद्याพระเจ้าให้ข้าฟายข้างได้ฟาย ๆ ไปไฮ้ ผีเชื้อไฮ้อยู่ป่าคาก็ให้มากินเสีย ฟายไปน้ำผีเชื้อน้ำอยู่ป่าอยู่ภูก็ให้มากินเสีย ฟายเมื่อภูมิเทวดาอยู่เค้าไม้ ก็ให้มากินเสียเมื่อ มิดฟายหลายน้ำอมฤตก็บ่อมาก^{๕๓} น้ำอมฤตแตกพากออกจากกัน ผันธุลีกันไปทุกแห่งแบ่งกันไปทุกฝ่ายย้ายกันไปทุกก้า เม็ดหนึ่งตกไปก้าทางอีสานจ้าวอยู่ ขอให้เจ้านี้จึงมี บริวาร หลายพราพร้อม โอมอ่อนน้อมขวัญุเข้านำมาเม็ดหนึ่งตกไปก้าบูรพา ตะวันออก บอกว่าให้เจ้านี้จึงมีสติปัญญาเหมือนพระเจ้า มหาสกลให้เจ้ามีใจคอดีเพียรเหมือนพระเจ้า เตเม เม็ดหนึ่งตกไปก้าอาคะเนพื้นขอให้เจ้านี้จึงมีเคหาอันใหญ่กว้าง

ตัวอย่างคำกล่าวผูกแขน

การผูกแขนในพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิवासในปัจจุบัน ใช้บทสู่ขวัญเป็นภาษากลาง หรือภาษาไทย เพื่อที่จะได้เข้าใจในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ โดยหมอดูดขวัญ ได้กล่าวบทผูกแขนไว้ว่าผูกก้าซ้ายให้ขวัญมา ผูกก้าขวาให้ขวัญอยู่ ว่ามาเยอขวัญเยอขวัญเจ้า

^{๕๑} สัมภาษณ์ วิเชียร สองศรี, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๒.

^{๕๒} สัมภาษณ์ ประสิทธิ์ เทพารักษ์, หมอดูดขวัญ บ้านวานรนิवास หมู่ที่ ๑, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๒.

^{๕๓} สัมภาษณ์ บุญจันทร์ บุตรแสนคำ, กำนันตำบลวานรนิवास หมู่ที่ ๑, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๒.

ไปกินปลาช่อนอยู่หัวนา ก็ให้มาเมื่อวันนี้ ขวัญเจ้าไปเส็ดนากินข้าวก็ให้มาเมื่อวันนี้ ว่ามาเออขวัญเออ ขวัญเจ้าไปปิ่นเบ้าหล่อเงินทองก็ให้มาเมื่อวันนี้ ขวัญเจ้าไปขายของอยู่ในตลาด ก็ให้มาเมื่อวันนี้ ขวัญเจ้าไปเบ็งนักปราชญ์ เจ้า ก่อสร้างกระทำบุญ ก็ให้มาเมื่อวันนี้ ขวัญเจ้าไปนำคอมขุนและยศใหญ่ ก็ให้มาเมื่อวันนี้ ขวัญเจ้าไปอยู่สุขสมสร้างกินทานทุกเช้าค่ำ เชิญขวัญหัวเกษเกล้าให้ขึ้นหมั่นหมั่นปี อายุ วัฒน โศขัง พะลัง ฯ...^{๔๔} ก่อนจะทำกิจกรรม หรืองานต่าง ๆ จะต้องมีการสักการะ โดยมีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยรักษาดูแลอยู่ เมื่อเราไปบอกเล่าต่อสถานที่นั้นแล้วทำให้ประสบความสำเร็จ หลังจากที่เราเรียบร้อยแล้วชาวบ้านก็จะเตรียมเครื่องสักการบูชาเป็นเสร็จพิธีการนั้น ไม่ว่าจะเป็พิธีกรรมเกี่ยวกับการสู่ขวัญ มีการสู่ขวัญคน พิธีกรรมเหล่านี้ก็ล้วนเป็นพิธีกรรมตนเอง ครอบครัว และชุมชน ของชาวบ้านที่มีความเชื่อว่าเมื่อทำพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญแล้วจะทำให้ตนเองและครอบครัวมีความสุขความเจริญในหน้าที่การงานได้เป็นอย่างดี ชาวตำบลวานรนิวาส นับถือพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญเกี่ยวกับบุคคล สัตว์ หรือสิ่งของนั้น สามารถแบ่งออกได้ ดังนี้ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ด้านประเพณีที่ยังคงปฏิบัติกันในปัจจุบันคือ ประเพณีนมัสการหลวงพ่อบุญตะเดียนทอง ของชาววานรนิวาส^{๔๕} เพราะมีความเชื่อว่า ในความเป็นจริงไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ตาม จะต้องประกอบด้วย ร่างกายและจิตใจ หรือ “ขวัญ” ขวัญเป็นสิ่งที่เป็นามธรรม แต่มนุษย์จะขาดไม่ได้ เพื่อให้ขวัญอยู่กับเนื้อกับตัวและเจ้าของขวัญประสบแต่ความสุข เกิดสิริมงคลและมีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตในสังคม จึงจำเป็นต้องจัดให้มีพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญหรือการเรียกขวัญขึ้น เพื่อให้ขวัญมาอยู่กับร่าง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยแต่การจัดพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญบางประเภทก็ยังเป็นที่ยึดถือจนถึงปัจจุบันนี้

๓.๒.๔ จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญคน

พิธีกรรมการสู่ขวัญคน ของชาวตำบลวานรนิวาส มีจุดมุ่งหมายในการกระทำ คือ เป็นการสืบทอดประเพณีของตนเอง ตามที่ได้สัมภาษณ์ชาววานรนิวาส^{๔๖} ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการสู่ขวัญคน ว่า เพื่อเป็นการขอขมา ลาโทษ ด้วยบุคคล ที่มีพิธีการบายศรีสู่ขวัญ เป็นการทำประเพณีโบราณที่เคยปฏิบัติกันมาถือได้ว่าเป็นการส่งเสริม กำลังใจให้ ผู้ที่มีพระคุณไปด้วย

^{๔๔} สัมภาษณ์ บุญยัง วงศ์ธรรม, ปราชญ์บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๔๕} สัมภาษณ์ จำเนียร พันทวี, หมอสูดขวัญบ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๘ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^{๔๖} สัมภาษณ์ ชุน วงศ์ไชยสิทธิ์, ปราชญ์บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๒.

๓.๓ พิธีกรรมการสู่ขวัญสัตว์ ของชาวนานริวาส

การสู่ขวัญสัตว์ ของชาวนานริวาส ที่กระทำกันในช่วงก่อนที่จะมีในฤดูทำนา หรือทำในช่วงทำนาเสร็จ จากการสัมภาษณ์^{๔๓} พิธีการสู่ขวัญสัตว์ มีเฉพาะ การสู่ขวัญควายเท่านั้น ซึ่งการสู่ขวัญควายนี้ เป็นความเชื่อที่ชาวบ้าน ได้ถือปฏิบัติกันมาตั้งโบราณ เพราะว่าควายเป็นสัตว์ที่มีคุณค่าต่อชาวบ้าน โดยเป็นการรำลึกถึงบุญคุณ ควาย และขอขมาที่ได้คำว่า และเมียนติ ระหว่างทำงานร่วมกัน ด้วยเหตุนี้ชาวนานริวาส ให้ความสำคัญและยังมีการปฏิบัติมาถึงปัจจุบันนี้

๑) การสู่ขวัญควาย จากการศึกษาพบว่า การสู่ขวัญสัตว์ พบว่ามีเฉพาะการสู่ขวัญควายเท่านั้น เพราะชาวนานริวาสมีความเชื่อว่า ควายเป็นสัตว์ที่มีคุณค่าต่อชาวบ้าน^{๔๔} เพราะเป็นแรงงานลากไถ ในการทำนา ทำไร่ ทำสวน ชาวบ้านถือว่าคน ได้กินข้าวเพราะสัตว์ เหล่านี้ แต่ไม่พบหลักฐานใด ดังนั้น ก่อนที่จะลงมือทำงานครั้งแรกหรือเลิกทำนาแล้ว เจ้าของมักทำพิธีสู่ขวัญให้เพื่อเป็นการรำลึกถึงบุญคุณและขอขมาที่ได้คำว่า เมียนติระหว่างทำงานร่วมกัน พากษ์ที่จัดให้มีน้ำอบ น้ำหอมและเหล้าเป็นต้น แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยจะปรากฏให้เห็นมากนัก มีเพียงแค่เป็นบางหมู่บ้านเท่านั้น เพราะว่า ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการทำไร่ ทำนา คนในทุกวันนี้จึงขาดการสู่ขวัญให้แก่สัตว์เหล่านั้น คนที่ทำไร่ทำนาได้ให้ความสำคัญอีกต่อเพราะว่ามันเสียเวลาในการทำมาหากิน ตามที่ได้กล่าวมาแล้วชาวบ้านจึงได้มีการทำพิธีสู่ขวัญตามที่ปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน

๓.๓.๑ ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญควาย

การสู่ขวัญควาย ถือได้ว่าเป็นประเพณีโบราณที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติมาก่อน การสู่ขวัญไม่ค่อยมีพิธีอะไรมากนัก ส่วนมากเป็นการปฏิบัติภายในหมู่บ้าน ของตนเอง นิยมทำกันที่ลานบ้าน ตามที่ชาวนานริวาส^{๔๕} ได้กล่าวถึงขั้นตอนและสถานที่ในการสู่ขวัญ ไว้ดังนี้ สถานที่ บริเวณหน้าบ้าน ขั้นตอนการประกอบพิธีการ หมอสูดขวัญนั่งตรงข้าม เมื่อเริ่มพิธี เจ้าภาพ หมายถึง เจ้าของควาย ผูกข้อมือหมอสูด จากนั้นหมอสูดจุดธูปเทียน ปักลงในพานบายศรี ยกขัน ๕ ขึ้น แล้วกล่าวคำไหว้พระ ซึ่งคำกล่าวไหว้พระ จะเป็นคำบูชาพระรัตนตรัย หมอสูดปาวเทวดา (ชุมชนเทวดา) เป็นขั้นตอนการกล่าวคำอันเชิญเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หมอสูดยกขันน้ำมนต์มาตั้งบริเวณด้านหน้าตัวเอง จุดเทียนคิง ปักที่ริมขันน้ำมนต์ กล่าวอัญเชิญเทวดา สูดขวัญเป็นท่วงทำนอง ชาวบ้านร้องประสานเสียงเป็นระยะว่า “มาเด้อ ขวัญ เอ๊ย” จนหมอสูด สูดขวัญเสร็จ หมอสูดยกแก้วเหล้า เอา

^{๔๓} สัมภาษณ์ ประสิทธิ์ เทพารักษ์, หมอสูดขวัญ บ้านนานริวาส หมู่ที่ ๑, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๒.

^{๔๔} สัมภาษณ์ สมจิตร บุตรโคตร, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๒.

^{๔๕} สัมภาษณ์ ทองพูล กระจ่างไพร, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

มัดหญ้าคา จุ่มลงไปแล้วสลัดไปทิ้งสี่ทิศ แล้วกล่าวมิดฟายไปด้วยกล่าวคำผูกแขนและผูกเขาควย ด้วยฝ้าย รับฟังการสู่ขวัญ ชาวบ้าน ร้องประสานเสียงเป็นระยะ ว่า “มาเคื้อ ขวัญเฮ้ย” จนหมดชุด ชุดขวัญ เสร็จ เจ้าของควยผูกเขาควยด้วยฝ้าย และข้าวต้มมัด มีการเปลี่ยนกระดิ่งให้ใหม่ เปลี่ยนเชือกผูกควยให้ใหม่ มิดฟายความ ค้วยน้ำอบน้ำหอม เอาหญ้าอ่อนให้ความกินเป็นเสร็จพิธี

๓.๓.๒ องค์ประกอบของพิธีการสู่ขวัญสัตว์ มีดังนี้

การสู่ขวัญควย ผลจากการสัมภาษณ์ชาววานรนิวาส^{๕๐} มีองค์ประกอบของพิธีการสู่ขวัญ ความดังนี้ ดอกไม้ ๒ คู่ ขัน ๕ ข้าวต้มมัด ไข่ต้มสุก กล้วยสุก เทียนกิ่ง เทียนธรรมดา ดอกไม้และใบไม้ หญ้าอ่อน ๑ กระบุง น้ำอบ น้ำหอม ค้ายสายสิญจน์ ชุดขวัญประกอบพิธี

๓.๓.๓ จุดมุ่งหมายของการสู่ขวัญสัตว์

การสู่ขวัญควย ของชาวตำบลวานรนิวาส มีจุดมุ่งหมายในการกระทำ คือ เป็นการสืบทอดประเพณีของตนเอง ตามที่ได้สัมภาษณ์ชาวบ้านห้วยโทง^{๕๑} ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการสู่ขวัญควยว่า เพื่อเป็นการขอขมา ลาโทษ ที่ได้ใช้แรงงาน มีการค่าว่า เข็มนดี ซึ่งคล้ายกับชาวบ้านแหลมทอง^{๕๒} ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการสู่ขวัญควยว่า เป็นการทำประเพณีโบราณที่เคยปฏิบัติกันมาถือได้ว่าเป็นการส่งเสริม กำลังใจให้กับเจ้าของควยไปด้วย

๓.๔ พิธีกรรมการสู่ขวัญสิ่งของ ของชาววานรนิวาส

การสู่ขวัญสิ่งของ ของชาววานรนิวาส ที่กระทำกันในช่วงสร้างบ้านเสร็จ จากการสัมภาษณ์^{๕๓} พิธีการสู่ขวัญสิ่ง มีเฉพาะ การสู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่หรือการสู่ขวัญเฮือน และการสู่ขวัญข้าวเท่านั้น ซึ่งการสู่ขวัญสิ่งของนี้

๑) การสู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ หรือการสู่ขวัญเฮือน คือการนำเอาพิธีและขั้นตอนการสร้างบ้านเรือนมาพูดในที่ประชุม เพื่อให้คนที่มาในพิธีรู้จักสร้างให้เป็นสิริมงคล^{๕๔} ถ้าบ้านเรือนทำไม่ถูกแบบก็จะนำแต่ความไม่เป็นมงคลมาสู่บุคคลในครอบครัวนั้นๆ ได้ ดังนั้นจะต้องมีพิธีการบายศรีสู่ขวัญ คือการยกเสาเอกเป็นต้น

^{๕๐} สัมภาษณ์ บุญยัง วงศ์ธรรม, ปราชญ์บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๕๑} สัมภาษณ์ ชุน วงศ์ไชยสิทธิ์, ปราชญ์บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๕๒} สัมภาษณ์ กำจัด ทิพย์สุริ, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๒.

^{๕๓} สัมภาษณ์ คำมา โปธิ์ทอง, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^{๕๔} สัมภาษณ์ กรม ประกอบแสง, ปราชญ์บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๒.

๒) การสู่ขวัญข้าว มักทำกันในเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ ชาวบ้านเชื่อกันว่า “กินบ่บก จกบ่ลง” (กินเท่าไรก็ไม่รู้จักหมด) ชาวบ้านจะสู่ขวัญข้าวก่อนทำพิธีเปิดแล้า (ยุ้ง) ข้าว นำมากิน จะทำการสู่ขวัญก่อน เพื่อเป็นสิริมงคล และเป็นศุภฤกษ์ ถ้าได้ทำการสู่ขวัญแล้วจะทำให้สามารถผลิตข้าวในปีต่อไปได้อย่างไม่เกิดภาวะอดอยาก^{๕๕} การสู่ขวัญข้าว คือข้าวที่ได้เก็บเกี่ยวแล้วนำขึ้นมายังยุ้งฉางเรียบร้อย พอถึงเดือน ๓ ก็จะทำพิธีสู่ขวัญข้าว เครื่องบายศรี จะประกอบด้วย ข้าว ไข่ เทียน เผือก มัน กล้วย อ้อย น้ำหอม ใบยอ (ขมิ้นบดผสม-น้ำดอกไม้) กระจับข้าวเหนียว พิธีการ ตอนเช้าตรู่ (ก่อนตักบาตร) ของเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ^{๕๖} เจ้าของบ้าน จะนำเอาเครื่องบายศรีที่เตรียมไว้ ขึ้นไปเล่าข้าว (ยุ้งข้าว) แล้วก็กล่าวเรียกขวัญข้าวที่ตกยังพื้นไร่นา เรียกเอาขวัญเข้ามาในยุ้งฉางเพื่อในปีต่อไปจะได้ออกไปเจริญเติบโตเลี้ยงลูกหลาน วันและเวลาปฏิบัติ ธรรมเนียมปฏิบัติก่อนที่จะถึงเดือนสาม ชาวบ้านจะประชุมกันภายในหมู่บ้านของตนว่าจะทำบุญประพาสข้าวเปลือกช่วงไหนตามที่กำนันตำบลวานรนิวาส^{๕๗}

ผลการศึกษารูปว่า เป็นความเชื่อที่ชาวบ้าน ได้ถือปฏิบัติกันมาตั้งโบราณ เพราะที่บ้านที่ตนอยู่อาศัยนี้มีคุณต่อตนเองหรือชาวบ้าน โดยเป็นการรำลึกถึงบุญคุณ ที่บ้านเป็นที่อาศัยของสมาชิกภายในการ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบกิจกรรมต่าง ในบ้าน ด้วยเหตุนี้ชาววานรนิวาส ให้ความสำคัญและยังมีการปฏิบัติมาถึงปัจจุบันนี้

๓.๔.๑ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญสิ่งของ

การสู่ขวัญสิ่งของ ถือได้ว่าเป็นประเพณีโบราณที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติมาก่อน การสู่ขวัญไม่ค่อยมีพิธีอะไรมากนัก ส่วนมากเป็นการปฏิบัติภายในหมู่บ้าน ของตนเอง นิยมทำกันที่ลานบ้าน ตามที่ชาววานรนิวาส^{๕๘} ได้กล่าวถึงขั้นตอนและสถานที่ในการสู่ขวัญ ไว้ดังนี้ หลังสร้างบ้านหรือยกเสาเอก เสร็จและพร้อมที่จะเข้าอยู่อาศัย เป็นการนำเอาพิธีและขั้นตอนการสร้างบ้านมาพูดในที่ประชุม(๑๐.๐๐ น.) ตามสมควรแก่เวลาและสถานที่นั้น ๆ หมอสูด เจ้าของบ้าน หรือเฮือน และผู้อาศัยทั้งหมด ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน จากการสัมภาษณ์เจ้าของบ้าน^{๕๙} และคนในครอบครัวเตรียมงานและกำหนดวันประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ นิมนต์พระมาฉันภัตตาหารเช้า หรือเพล หมอสูดขวัญนั่งตรงข้ามกับเจ้าของบ้านและผู้อาศัยในบ้าน เมื่อเริ่มพิธี เจ้าภาพ หมายถึง ตัวแทน

^{๕๕} สัมภาษณ์ ทองพูล กระจับไพร, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๕๖} สัมภาษณ์ ค้อง ไครบุตร, ปราชญ์บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^{๕๗} สัมภาษณ์ สมจิตร์บุตร โคตร, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๒.

^{๕๘} สัมภาษณ์ ค้อง ไครบุตร, ปราชญ์บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๕๙} สัมภาษณ์ จำเนียร อ่อนทุม, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

กรรมการวัด มรรคทายก จะผูกแขนหอมสด จากนั้นหอมสดจุดรูปเทียน ปักลงในพานบายศรี ยกขึ้น ๕ ชั้น แล้วกล่าวคำไหว้พระ ซึ่งคำกล่าวไหว้พระ จะเป็นคำบูชาพระรัตนตรัย หอมสดปาวเทวดา (ชุมชนเทวดา) เป็นขั้นตอนการกล่าวคำอันเชิญเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หอมสดยกขันน้ำมนต์มาตั้ง บริเวณด้านหน้าตัวเอง จุดเทียนถึง ปักที่ริมขันน้ำมนต์ กล่าวอัญเชิญเทวดา สูดขวัญเป็นท่วงทำนอง ชาวบ้านร้องประสานเสียงเป็นระยะว่า “มาเด้อ ขวัญ เอ๊ย” จนหอมสด สูดขวัญเสร็จ หอมสดยกแก้วน้ำ เอาใบมะยม จุ่มลงไปแล้วสลัดไปทั้งสี่ทิศ แล้วกล่าวมิดฟายไปด้วย กล่าวคำผูกแขน และผูกแขนเข้าบ้านและผู้อาศัย สูดขวัญประกอบพิธี รับฟังการสู่ขวัญ ร้องประสานเสียงเป็นระยะว่า “มาเด้อ ขวัญเอ๊ย” จนหอมสด สูดขวัญ เสร็จ ฟังพระเทศน์และถวายภัตตาหาร รับประทานอาหารร่วมกัน

๓.๔.๒ องค์ประกอบของพิธีกรรมการสู่ขวัญสิ่งของ

การสู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ หรือสู่ขวัญเฮือน จากการสัมภาษณ์ชาววานรนิวาส^{๑๑๑} มีองค์ประกอบของพิธีการสู่ขวัญความดังนี้ พานบายศรี ๓ ชั้น ขัน ๕ ไข่ต้มสุก กล้วยสุก ๔ ลูก เทียนกิ่ง เทียนธรรมดา ดอกไม้และใบไม้ ขันน้ำมนต์ อาหารคาว หวาน ค้ายสายสิญจน์

๓.๔.๓ จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมการสู่ขวัญสิ่งของ

การสู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ หรือที่เรียกกันว่า การสู่ขวัญเฮือน ของชาวตำบลวานรนิวาส มีจุดมุ่งหมายในการสู่ขวัญ คือ เป็นการสืบทอดประเพณีของตนเอง ตามที่ได้สัมภาษณ์ชาวบ้านห้วยโทง^{๑๑๒} ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการ สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ว่า เพื่อให้คนที่มาในพิธี รู้จักการสร้างบ้านให้เป็นสิริมงคล ถ้าบ้านเรือนไม่ถูกแบบ ก็จะนำแต่ความไม่เป็นมงคลมาให้ และยังเป็นการให้กำลังใจ เจ้าของบ้านอีกด้วย เพราะวก่อนที่จะสร้างบ้านเสร็จ จะต้องมีความอดทน พยายาม หาเงินหาวัสดุสิ่งของ ใช้เวลาในการก่อสร้าง กว่าบ้านหลังหนึ่งจะมีความสมบูรณ์ และให้ขึ้นอยู่อาศัยได้ ฉะนั้น ชาวบ้านวานรนิวาส จึงให้ความสำคัญ ในการสู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ และยังมีกรปฏิบัติถึงทุกวันนี้

ผลการศึกษาพบว่า ชาวตำบลวานรนิวาส ก่อนจะทำการบายศรีสู่ขวัญโดยชาวบ้านในตำบลวานรนิวาส มีพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการสู่ขวัญ หลักธรรมที่ในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญคนเท่านั้น ส่วนพิธีการสู่ขวัญสัตว์พบว่ามีเฉพาะควายเท่านั้นเนื่องจากความเป็นสัตว์ที่ใช้งานและให้ลูก และส่วนพิธีการสู่ขวัญสิ่งของไม่พบการใช้หลักธรรมข้อใด

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการทรงชัย จิตฺตมโม, วัดวังบงสามัคคี บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ ชุน วงศ์ไชยสิทธิ์, ปราชญ์บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๒.

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวลาวนริวาส สามารถแยก
ได้เป็น สามประเภทคือพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญคน เช่น การสู่ขวัญพระสงฆ์ การสู่ขวัญคนป่วย
การสู่ขวัญแต่งงาน ประเภทที่ สอง พิธีการสู่ขวัญสัตว์ พบเฉพาะการสู่ขวัญควายเท่านั้น ส่วน
ประเภทที่สาม การสู่ขวัญสิ่งของ พบเฉพาะการสู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่หรือการสู่ขวัญเฮือน สู่ขวัญข้าว
เท่านั้น พิธีกรรมที่กล่าวมานี้เป็นพิธีกรรมภายในเขตตำบลวานรนิวาส ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมื่อทำ
พิธีกรรมเหล่านี้แล้วจะทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ ความสุขในการดำเนินชีวิต ดังตารางที่ ผู้วิจัยจะ
ขอนำเสนอต่อไปนี้ จะให้ภาพสรุปของพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวลาวนริวาสโดย
สรุป ดังเสนอไว้ใน ตารางที่ ๑

เนื้อหาทั้งหมดในบทนี้ผลการศึกษาวิจัย พบว่าชาววานรนิवास มีความเชื่อแบบดั้งเดิม ความเชื่อแบบพราหมณ์ และความเชื่อแบบพุทธ ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อที่ผสมผสาน มาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน มีการถ่ายทอด ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ได้สืบความหมายเป็นสัญลักษณ์ โดยผ่านพิธีกรรม

ที่ชาววานรนิवास ในเขตตำบลวานรนิवास อำเภอวานรนิवास จังหวัดสกลนคร ได้สืบความหมายของความเชื่อผ่านพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อให้คนรุ่นหลัง ได้มองเห็นถึงความสำคัญของความเชื่อและพิธีกรรม โดยได้แยกเป็นสามประเภท คือ พิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญคน การสู่ขวัญสัตว์ และการสู่ขวัญสิ่งของ พิธีกรรมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้มีความสำคัญที่คล้ายกัน ขึ้นอยู่กับ เวลา โอกาส สถานที่ ถึงอย่างไรก็ตามพิธีกรรมเหล่านี้ก็มีความสำคัญที่ไม่ต่างกัน ซึ่งความเชื่อและพิธีกรรมที่ชาวตำบลวานรนิवासยังคงปฏิบัติ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงามของชาวบ้านอีกด้วย ส่วนรายละเอียดต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิवास อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร จะได้อธิบายในบทต่อไป

บทที่ ๔

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในความเชื่อและพิธีกรรม การบายศรีสู่ขวัญของชาวมานวณ

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมานวณ ในเขตตำบลมานวณ อำเภอมานวณ จังหวัดสกลนคร โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญของการศึกษา มีดังนี้

๔.๑ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ

ชาวมานวณ ในเขตตำบลมานวณ อำเภอมานวณ จังหวัดสกลนคร ได้ยึดเอาหลักธรรมที่ปรากฏในความเชื่อการบายศรีสู่ขวัญ จะสอดคล้องอยู่ในทุกบททุกขั้นตอนของการทำบายศรี ทั้งในเนื้อหาของการประดิษฐ์ตัวบายศรี และเครื่องประกอบพิธีกรรม โดยหลักธรรมที่ปรากฏ ล้วนแต่เป็นหลักธรรมสำหรับกล่อมเกลาคิดใจและเพิ่มพูนสติปัญญาของผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมนั้นๆ การใช้บายศรีสู่ขวัญเป็นสัญลักษณ์ แทนหลักธรรม มีการเปรียบเทียบรูปแบบของบายศรีแต่ละชั้นกับหลักธรรม ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรม และภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สามารถนำวัตถุดิบที่มีในธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมแล้วอุปมาเปรียบเทียบกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม การจะตีความหรืออธิบายปริศนาธรรมได้มากน้อยเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับระยะเวลา โอกาส สถานที่ ในการทำประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญด้วย ซึ่งหลักธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมและเครื่องประกอบพิธีกรรมของชาวมานวณ จากการศึกษาค้นคว้าได้แยกเป็น ๒ ประเด็นสรุปได้ ดังนี้

๔.๑.๑ ปรากฏผ่านตัวพานบายศรีสู่ขวัญ

การสอดคล้องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏผ่านตัวบายศรีสู่ขวัญของชาวมานวณ พบว่า มีความเชื่อว่าเป็นการปลูกฝังจริยธรรมและประเพณีปฏิบัติให้คนในสังคมให้มีความประพฤติดี ละเว้นจากการกระทำในสิ่งที่ชั่วไม่ให้เกิดไปในส่วนที่เป็นบาปอกุศลทั้งหลาย ซึ่งในขณะที่ประกอบบายศรีสู่ขวัญ เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการรักษา คือ รักษากาย วาจา ใจ ให้เป็นปกติ อันเป็นสิ่งที่สื่อความหมายลักษณะของบุคคลที่ดี และไม่ตี ซึ่งให้เห็นมุมมองต่างๆ อาจจะพูดได้ว่าศีลนั้นคือกรอบระเบียบกฎเกณฑ์ในการที่จะทำให้นุชนผู้ปฏิบัติตามนั้นเป็นผู้แก่กล้าในที่ที่ปวง เพราะส่วนบุคคลใดผู้มี ศีลानุสติ ซึ่งถือว่าเป็นอภิมอญอันควรระลึกถึงอยู่เสมอ นั้น จะทำให้บุคคลนั้น

จิตพิจารณาศีลของตนที่ได้ประพฤติปฏิบัติให้บริสุทธิ์ ในขณะที่ประกอบบายศรี เพื่อปลูกเร้าจิตใจ เพื่อให้คนในชุมชน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ว่าบายศรีแต่ละชั้นเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอะไรบ้าง

๑) บายศรี ๓ ชั้น คือ เปรียบด้วย สุจริต ๓^๑ เพราะว่ามีความเชื่อ ดังในหลักธรรมทาง

พระพุทธศาสนาว่า สุจริต คือ ความประพฤติดี, ประพฤติชอบ ได้แก่

(๑) ชั้นที่หนึ่ง เปรียบด้วย กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกายมี ๓ คือ งดเว้น และประพฤติตรงข้ามกับ ปาณาติบาต อทินนาทาน และกาเมสุมิฉฉาจาร

(๒) ชั้นที่สอง เปรียบด้วย วาสุจริต ความประพฤติชอบด้วยวาจา มี ๔ คือ งดเว้น และประพฤติตรงข้ามกับ มุสาวาท ปิสุณวาจา ผรุสวาจา และ สัมผัสปลาปะ

(๓) ชั้นที่สาม เปรียบด้วย มโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ มี ๓ คือ อดกิเลส อพยาบาท และ สัมมาทิฐิ^๒ ดังนั้น หลักธรรมที่สอดแทรกกับบายศรี แต่ละชั้น

ในอีกความหมายหนึ่งซึ่งได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ชาวบ้านแหลมทอง ได้ให้ความหมายของ บายศรี ๓ ชั้น ว่า เปรียบด้วยหลักของ ธรรม ๓ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการทำพิธีกรรมได้มีการตีความโดยการอธิบายในแง่ของปริศนาธรรมแล้ว อุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมได้ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ว่า^๓

ก) บายศรี ๓ ชั้น เปรียบด้วย ไตรสิกขาหรือสิกขา ๓ คือ การสมาทานอธิศีลสิกขา การสมาทานอธิจิตตสิกขา การสมาทานอธิปัญญาสิกขา^๔ สิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา คือ ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไป จนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน สิกขา ๓ ได้แก่

(๑) ชั้นที่หนึ่ง เปรียบด้วย อธิศีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติ อย่างสูง

(๒) ชั้นที่สอง เปรียบด้วย อธิจิตตสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๐-๕๑.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูสมณกิจสุนทร, วัดบูรพาวนาราม บ้านแหลมทองหมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑, อ.จ.ด.ก. (ไทย) ๒๐/๘๓-๕๐/๓๑๒-๓๑๕.

(๓) ขั้นที่สาม เปรียบด้วย อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติ สำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง เรียกว่า สติ สมาธิปัญญา^๕

ข) บายศรี ๓ ขั้น เปรียบด้วย ธรรม ๓ คือ^๖ คือ สภาวะ, สิ่ง, ปราภฏการณ^๗ได้แก่

(๑) ขั้นที่หนึ่ง เปรียบด้วย กุศลธรรม ธรรมที่เป็นกุศล, สภาวะที่ฉลาด ดั่งมอเอื้อ แก่สุขภาพจิต เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ ได้แก่กุศลมูล ๓ กิเลส นามขันธ์ ๔ ที่สัมปยุตด้วยกุศลมูลนั้น กิเลส กายกรรม วชิกรรม มโนกรรม ที่มีกุศลมูลเป็นฐาน กิเลส กล่าวสั้นว่า กุศลในภูมิ

(๒) ขั้นที่สอง เปรียบด้วย อกุศลธรรม ธรรมที่เป็นอกุศล, สภาวะที่ตรงข้ามกับ กุศล ได้แก่ อกุศลมูล ๓ และกิเลสอันมีฐานเดียวกับอกุศลมูลนั้น กิเลส นามขันธ์ ๔ ที่สัมปยุตด้วย อกุศลมูลนั้น กิเลส กายกรรม วชิกรรม มโนกรรมที่มีอกุศลมูลเป็นสมุฏฐาน กิเลส กล่าวสั้นว่า อกุศลจิตต บาท ๑๒

(๓) ขั้นที่สาม เปรียบด้วย อภัยกตธรรม ธรรมที่เป็นอภัยกต, สภาวะที่เป็น กลางๆ ซึ่งขาดลงมิได้ว่าเป็นกุศลหรืออกุศล ได้แก่ นามขันธ์๔ ที่เป็นวิบากแห่งกุศลและอกุศลเป็น กามาวจรก็ตาม รูปาวจรก็ตาม อรูปาวจรก็ตาม โลกุตตระก็ตามอย่างหนึ่ง ธรรมทั้งหลายที่ เป็นกิริยา มิใช่กุศล มิใช่อกุศล มิใช่วิบากกรรม อย่างหนึ่ง รูปทั้งปวง อย่างหนึ่ง อสังขตธาตุ คือ นิพพาน อย่าง หนึ่ง^๘ ซึ่งผลจากการสัมภษณ ผู้ประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญ บ้านห้วยโทง พบว่า “เครื่อง ประกอบบายศรีในความหมายของชาวบ้าน ได้ให้ความหมายของหลักธรรมซึ่งปรากฏในคำที่หุ้ม บายศรี ในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ของชุมชนบ้านหินเหิบ ซึ่งจะได้อธิบาย ดังนี้

ค) บายศรี ๓ ขั้น เปรียบด้วย ปัญญา ๓^๙ ปัญญา คือ ความรอบรู้, รู้ทั่ว, เข้าใจ, รู้ซึ่ง ได้แก่

(๑) ขั้นที่ หนึ่ง เปรียบด้วย จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การคิดการพิจารณาหา เหตุผล

(๒) ขั้นที่ หนึ่ง เปรียบด้วย สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การสดับการเล่าเรียน

(๓) ขั้นที่ หนึ่ง เปรียบด้วย ภวานามยปัญญา^{๑๐} ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือ ปฏิบัติ

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๗.

^๖ อภ.ส. (ไทย) ๓๔/๑/๑.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๕๒ .

^๘ สัมภษณ หนุจันทร ไซจันทร, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^๙ ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๕๖.

ง) บายศรี ๓ ชั้น เปรียบด้วย พุทธคุณ ๓^{๑๑} คือ ปัญญาคุณ วิสุทธิคุณ กรุณาคุณ

(๑) ปัญญาคุณ (พระคุณของพระปัญญา)

(๒) วิสุทธิคุณ (พระคุณคือความบริสุทธิ์)

(๓) กรุณาคุณ (พระคุณคือ พระมหากรุณา)

ในพระคุณ ๓ นี้ ข้อที่เป็นหลักและกล่าวถึงทั่วไปในคัมภีร์ต่าง ๆ มี ๒ คือ ปัญญา และกรุณา ส่วน วิสุทธิคุณเนื่องอยู่ในพระปัญญาอยู่แล้ว เพราะเป็นผลเกิดจากการตรัสรู้คัมภีร์ทั้งหลายจึงไม่แยกไว้ เป็นข้อหนึ่งต่างหาก

ผลจากการสัมภาษณ์ ผู้ประดิษฐ์บายศรี ผู้นำพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ หรือ หมอสูดขวัญ ที่อยู่ในชุมชน ผู้นำทางด้านศาสนาที่อยู่ภายในวัดหรือภายในชุมชน ผู้นำทางด้านภูมิปัญญา หรือที่เรียกกันว่าปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในชุมชน อาทิ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญด้านใดด้านหนึ่ง อาทิ ผู้รับการสู่ขวัญ ผู้ร่วมในพิธีสู่ขวัญที่เป็นญาติของผู้รับการสู่ขวัญในชุมชน พบว่ามีผลสำเร็จอย่างสูงจากการนำเอาหลักธรรมที่ปรากฏผ่านบายศรี ๓ ชั้น เปรียบเทียบ คุณลักษณะของตัวบายศรี กับหลักของ สุจริต ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ธรรม ๓ ปัญญา ๓ พุทธคุณ ๓ เป็นต้น ทั้งหมดนี้ก็ล้วนเป็นกุศโลบายที่จะให้ระลึกถึงความเคารพ ความกตัญญู ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งถ่ายทอดผ่านพิธีการ โดยมีการอธิบายความหมายดีความ หรือเป็นการแสดงออกในแง่ของปริศนาธรรม ที่ใช้ในการสอดแทรกหลักธรรม แนวคิด เพื่อที่จะได้ให้ผู้เข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญนั้น เห็นความสำคัญคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรม ที่ตั้งมาให้ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนหรือสังคมนั้น ได้เป็นอย่างดี และเพื่อที่จะได้ทำการสืบสานด้านภูมิปัญญาชาวบ้านต่อไป

ผลการศึกษา หลักธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวจังหวัดบึงกาฬ เป็นความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา การทำบายศรีที่นิยม ๓ ชั้น เปรียบเทียบ คุณลักษณะของตัวบายศรี กับหลักของ สุจริต ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ธรรม ๓ ปัญญา ๓ พุทธคุณ ๓ เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน^{๑๒} โดยการใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ อันเป็นสัญลักษณ์ แทนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านวังบงได้ตีความเปรียบเทียบรูปสัญลักษณ์กับหลักธรรม เกี่ยวกับ บายศรี ๕ ชั้น เปรียบด้วย ศีล ๕ หรือ เบญจศีล ให้

^{๑๑} สัมภาษณ์ บุญยัง วงศ์ธรรม, ปราชญ์บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูกิตติศิริรักษ์, เจ้าคณะตำบลคอนสวรรค์ บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

ชาวบ้านวานรนิवासและผู้ประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถนำวัสดุ สิ่งของที่มีในธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นเครื่องประกอบในการทำพิธีกรรมและการตีความภาพหรืออธิบายโดยการอธิบายปริศนาธรรมแล้ว อุปมาเปรียบเทียบกับหลักธรรมได้อย่างชัดเจนดังนี้

๒) บายศรี ๕ ชั้น

บายศรี ๕ ชั้น ประกอบด้วย สีล ๕ ชื่อ เรียกว่า เบญจสีล^{๑๑} สีล ๕ หรือ เบญจสีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน สีล ๕ ได้แก่

(๑) ชั้นที่หนึ่ง ประกอบด้วย ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่า การประทุษร้ายกัน

(๒) ชั้นที่สอง ประกอบด้วย อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้, เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน

(๓) ชั้นที่สาม ประกอบด้วย กามสุมิจฺจาคารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดิฉันในกาม, เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

(๔) ชั้นที่สี่ ประกอบด้วย มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

(๕) ชั้นที่ห้า ประกอบด้วย สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี เว้นจากน้ำเมา คือสุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

สีล ๕ ชั้นนี้ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท ๕ (ข้อปฏิบัติในการฝึกตน) บ้าง ธรรม ๕ บ้าง เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีสีล คือเป็น เบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีสีล คำว่า เบญจสีล ที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้น อปทาน และพุทธวงศ์ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น นิจสีล (สีลที่ควรหัดควรรักษาเป็นประจำ) บ้างว่าเป็น มนุษยธรรม (ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์) บ้าง^{๑๔} ซึ่งหลักของเบญจสีล เบญจธรรม เพื่อที่จะให้เกิดความเคารพนับถือในสิ่งเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี จากหลักธรรมดังกล่าวชาววานรนิवासได้นำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เพื่อให้เกิดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓, อ.จ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๐๗/๑๘๕.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓๕.

ก) **บายศรี ๕ ชั้น** เปรียบด้วย หลักธรรม มาร ๕ ได้แก่ กิเลสมาร ชนมาร อภิสังขารมาร เทวปุตตมาร มัจจุมาร มาร คือ สิ่งที่มาบุคคลให้ตายจากคุณความดีหรือจากผลที่หมายอันประเสริฐ, สิ่งที่ดีงามผลาญคุณความดี, ตัวการที่กำจัดหรือขัดขวางบุคคลมิให้บรรลุ ผลสำเร็จอันดีงามมาร ๕ ได้แก่

(๑) **ชั้นที่หนึ่ง** เปรียบด้วย กิเลสมาร มารคือกิเลส, กิเลสเป็นมารเพราะเป็นตัวกำจัดและขัดขวางความดี ทำให้สัตว์ประสบความพินาศทั้งในปัจจุบันและอนาคต

(๒) **ชั้นที่สอง** เปรียบด้วย ชนมาร มารคือเบญจขันธ์, ขันธ์ ๕ เป็นมาร เพราะเป็นสภาพอันปัจเจกปรุงแต่ง มีความขัดแย้งกันเองอยู่ภายใน ไม่มั่นคงทนนาน เป็นภาระในการบริหาร ทั้งแปรปรวนเสื่อมโทรมไปเพราะชราพยาธิเป็นต้น ล้วนตัดรอนโอกาสมิให้บุคคลทำกิจหน้าที่หรือบำเพ็ญคุณความดีได้เต็มปรารถนา อย่างแรง อาจถึงกับพรากโอกาสนั้นโดยสิ้นเชิง

(๓) **ชั้นที่สาม** เปรียบด้วย อภิสังขารมาร มารคืออภิสังขาร, อภิสังขารเป็นมาร เพราะเป็นตัวปรุงแต่งกรรม นำให้เกิดชาติ ชรา เป็นต้น ขัดขวางมิให้หลุดพ้นไปจากสังขารทุกข์

(๔) **ชั้นที่สี่** เปรียบด้วย เทวปุตตมาร มารคือเทพบุตร, เทพยิ่งใหญ่ระดับสูงสุดแห่งชั้นกามาวจรตนหนึ่งชื่อว่ามาร เพราะเป็นนิमितแห่งความขัดข้อง คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลไว้ มิให้ล่วงพ้นจากแดนอำนาจครอบงำของตน โดยชักให้ห้วงพะวงในกามสุขไม่หาญ เสียดละออกไปบำเพ็ญคุณความดียิ่งใหญ่ได้

(๕) **ชั้นที่ห้า** เปรียบด้วย มัจจุมาร มารคือความตาย, ความตายเป็นมาร เพราะเป็นตัวการตัดโอกาส ที่จะก้าวหน้าต่อไปในคุณความดีทั้งหลาย มาร ปรากฏอยู่ในภาคสู่ขวัญนาถ เพื่อเป็นการให้พรแก่นาคสามารถเอาชนะมารทั้งหลายให้ได้ ดังที่ว่า ...อันหม่อมมารร้ายนานาจงแพ่พ่าย ชนมารอย่าเบียดเบียนกายให้อาพาธ มัจจุราชจงเคลื่อนคลาดอย่าเข้าชิด กิเลสมารในดวงจิตจงเสื่อมจาง พ้องปลดและละวางจากบ่วงมาร ทำจิตเสียให้ผ่องแผ้วเบิกบานบริสุทธิ์นะพ่อนาคเอ๋ย...

จากการสัมภาษณ์ชาวตำบลวานรนิวาส^๕ มีการใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ อันเป็นสัญลักษณ์ แทนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาววานรนิวาส ได้ตีความเปรียบเทียบรูปสัญลักษณ์กับหลักธรรม เกี่ยวกับ บายศรี ๗ ชั้น เปรียบด้วย อริยทรัพย์ ๗ ทำให้ชาวบ้านเห็น และผู้ประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถนำวัสดุ สิ่งของที่มีในธรรมชาติ มาดัดแปลงเป็นเครื่องประกอบในการทำพิธีกรรมและการตีความหรืออธิบายโดยการอธิบายปริศนาธรรมแล้ว อุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้อย่างชัดเจนดังนี้

^๕ สัมภาษณ์ พระคำพอง กนตวณฺโณ, วัดพรสวรรค์ บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

๓) บายศรี ๗ ชั้น

บายศรี ๗ ชั้น เปรียบด้วย อริยทรัพย์ ๗^{๑๖} อริยทรัพย์ คือ ทรัพย์อันประเสริฐ, ทรัพย์คือคุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ ได้แก่

(๑) ศรัทธา ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ

(๒) ศีล การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดีงาม

(๓) หิริ ความละอายใจต่อการทำความชั่ว

(๔) โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว

(๕) พากุสัจจะ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก

(๖) จาคะ ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

(๗) ปัญญา ความรู้ความเข้าใจถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จะจัดทำ อริยทรัพย์ เป็นทรัพย์อันประเสริฐอยู่ในจิตใจดีกว่าทรัพย์ภายนอกเพราะไม่มีผู้ใดแย่งชิง ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ ทำใจให้ไม่อ้างว้างยากจน และเป็นทุนสร้างทรัพย์ภายนอกได้ด้วย

ธรรม ๗ นี้ เรียกอีกอย่างว่า พหุการธรรม หรือ ธรรมมีอุปการะมาก เพราะเป็นกำลังหนุนช่วยส่งเสริมในการบำเพ็ญคุณธรรมต่าง ๆ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จได้อย่างกว้างขวางไพศาล เปรียบเหมือนคนมีทรัพย์มาก ย่อมสามารถใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงตนเองเลี้ยงผู้อื่นให้มีความสุข และบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ ได้เป็นอันมาก^{๑๗} สรุปลผลการศึกษา หลักธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวนวนนิवास เป็นความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา การทำบายศรีที่นิยม ๗ ชั้น เพื่อที่จะให้มีความศรัทธาในการทำและเหตุผลที่จะต้องทำ มั่นใจในเป้าหมายว่าสิ่งที่ทำถูกต้องตามหลักครองธรรมทุกอย่าง

จากการสัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนาในเขตตำบลวานนิवास อำเภอมะนัง จังหวัดสตูลนครผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ^{๑๘} โดยการใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ อันเป็นสัญลักษณ์ แทนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านวานนิवासได้ตีความ เปรียบเทียบรูปสัญลักษณ์กับหลักธรรม เกี่ยวกับบายศรี ๕ ชั้น เปรียบด้วย โลกุตระธรรม ๕ ทำให้ชาวบ้านวานนิवासและผู้ประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เกิดความรู้

^{๑๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๑, อ.จ.สตูล. (ไทย) ๒๓/๕-๗/๘-๑๓.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๕๒.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูกิตติศิริรักษ์, เจ้าคณะตำบลคอนสวรรค์ บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๑ มิถุนายน,

ความเข้าใจถึงหลักธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถนำวัสดุ สิ่งของที่มีในธรรมชาติมาดัดแปลง เป็นเครื่องประกอบในการทำพิธีกรรมและการตีความภาพหรืออธิบายโดยการอธิบายปริศนาธรรม แล้ว อุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมได้อย่างชัดเจนซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๔) **บายศรี ๕ ชั้น** ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า ชาวตำบลวานรนิวาส ใช้การบายศรีสู่ขวัญ พระสงฆ์ของชาวนานรนิวาส ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โลกุตตรธรรม ๕ เพราะมีความเชื่อว่า พระสงฆ์เป็นสิ่งที่สูงที่สุดโดยชาวบ้านให้การเคารพ ศรัทธา มีการกราบ ไหว้ จึงเปรียบกับหลักของโลกุตตรธรรม ดังจะได้อธิบายดังนี้ บายศรี ๕ ชั้น เปรียบด้วย โลกุตตรธรรม ๕^{๑๕} โลกุตตรธรรม ๕ คือ ธรรมอันมิใช่วิสัยของโลก, สภาวะพ้นโลก ได้แก่

(๑) มรรค ๔

(๒) ผล ๔

(๓) นิพพาน หรือ อสังขตธาตุ ๑^{๑๖}

จากการสัมภาษณ์ ชาวนานรนิวาส^{๑๗} โดยการใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ อันเป็นสัญลักษณ์ แทนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านแหลมทองได้ตีความ เปรียบเทียบรูปสัญลักษณ์กับหลักธรรม เกี่ยวกับบายศรี ๕ ชั้น เปรียบด้วย พุทธคุณ ๕ โดยมีการนำเอา หลักพุทธคุณ ๕ ไปใช้ในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึง หลักธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถนำวัสดุ สิ่งของที่มีในธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นเครื่อง ประกอบในการทำพิธีกรรมและการตีความภาพหรืออธิบายโดยการอธิบายปริศนาธรรมแล้ว อุปมา เปรียบเทียบหลักธรรมได้ดังนี้

ก) **บายศรี ๕ ชั้น เปรียบด้วย พุทธคุณ ๕** คือ ซึ่งสอดคล้องการหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาที่ว่า^{๑๘}

(๑) อรหิ เป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้บริสุทธิ์ ไกลจากกิเลส ทำลายกำแพงสังสารจักรได้ แล้ว เป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนผู้อื่น ควรได้รับความเคารพบูชา เป็นต้น

(๒) สมมาสมพุทโธ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง

^{๑๕} บุ.ปฎิ. (ไทย) ๓๑/๔๓/๕๑๑-๕๑๒.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๒๖.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พิชิต อินทวงค์, หมอสูดขวัญบ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๑๘} ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕, บุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๗/๔๐๒.

(๓) วิชชาจรณสมบุณโน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา คือความรู้ และจรณะ คือความประพฤติ

(๔) สุกโต เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว คือ ทรงดำเนินพระพุทธรักษาให้เป็นไปโดยสำเร็จผลด้วยดี พระองค์เองก็ได้ตรัสรู้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญพุทธกิจก็สำเร็จประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ชนทั้งหลายในที่ที่เสด็จไป และแม้ปรินิพพานแล้ว ก็ได้ประดิษฐานพระศาสนาไว้เป็นประโยชน์แก่มหาชนสืบมา

(๕) โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งโลก คือ ทรงรู้แจ้งสภาวะอันเป็นคติธรรมคาแห่งโลกคือสังขารทั้งหลาย ทรงหยั่งทราบอรรถาธิบายสันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งคติธรรมคาโดยถ่องแท้ เป็นเหตุให้ทรงดำเนินพระองค์เป็นอิสระ พ้นจากอำนาจครอบงำแห่งคติธรรมนั้น และทรงเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลายผู้ยังจมอยู่ในกระแสโลกได้

(๖) อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ เป็นสารถิฝึกบุรุษที่ฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งไปกว่า คือ ทรงเป็นผู้ฝึกคนได้ดีเยี่ยม ไม่มีผู้ใดเทียมเท่า

(๗) สตุถา เทวมนุสสานิ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

(๘) พุทฺโธ เป็นผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว คือ ทรงตื่นเองจากความเชื่อถือและข้อปฏิบัติทั้งหลายที่ถือกันมาผิดๆ ด้วย ทรงปลุกผู้อื่นให้พ้นจากความหลงมกด้วย อนึ่ง เพราะไม่ติด ไม่หลง ไม่ห่วงกังวลในสิ่งใดๆ มีการดำเนินประโยชน์ส่วนตน เป็นต้น จึงมีพระทัยเบิกบาน บำเพ็ญพุทธกิจได้ถูกต้องบริบูรณ์ โดยถือธรรมเป็นประมาท การที่ทรงพระคุณสมบูรณ์เช่นนี้ และทรงบำเพ็ญพุทธกิจได้เรียบร้อยบริบูรณ์เช่นนี้ ย่อมอาศัยเหตุคือความเป็นผู้ตื่นและยอมให้เกิดผลคือทำให้ทรงเบิกบานด้วย

(๙) ภควา ทรงเป็นผู้มีโชค คือ จะทรงทำการใด ก็ลุล่วงปลอดภัยทุกประการ หรือ เป็นผู้จำแนกแจกธรรม

พุทธคุณ ๘ นี้ เรียกอีกอย่างว่า นวาราหतिकุณ หมายถึง คุณของพระพุทธเจ้า ๘ ประการ มี อรหิ เป็นต้น คุณของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ ๘ ประการ

ข) บายศรี ๘ ชั้น เปรียบด้วย หลักของ สังฆคุณ ๘ หมายถึง คุณของพระสงฆ์

(๑) สุปฏิปนุโน ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี

(๒) อฺุขุปฏิปนุโน เป็นผู้ปฏิบัติตรง

(๓) ญายปฏิปนุโน เป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง

(๔) สามิจิปฏิปนุโน เป็นผู้ปฏิบัติสมควร

(๕) อาหุเนยฺโย เป็นผู้ควรแก่ของค่านับ คือควรรับของที่เขานำมาถวาย

- (๖) ปาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ
- (๗) ทกฺขิณเนยโย เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา, ควรแก่ของทำบุญ
- (๘) อณฺชลีกรณิโย เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี, ควรแก่การกราบไหว้
- (๙) อนฺตุตฺรํ ปุณฺณกฺุเขตฺตํ โลกสุส เป็นนानุญอันยอดเยี่ยมของโลก, เป็นแหล่งปลูกฝังและเผยแผ่ความดีที่ยอดเยี่ยมของโลก คุณของพระรัตนตรัย ปรากฏในบทกล่าวนมัสการพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นธรรมเนียมของชาวพุทธที่ต้องนมัสการพระรัตนตรัยก่อนประกอบมงคลพิธี เพื่อความเป็นสิริมงคล

ผลการศึกษาวิจัยและการสัมภาษณ์ ชาวบ้านแหลมทอง^{๒๓} โดยการใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมการบาศรี ผู้ขวัญ อันเป็นสัญลักษณ์ แทนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านวังบง ได้ตีความ เปรียบเทียบรูปสัญลักษณ์กับหลักธรรม เกี่ยวกับ ไบตอง ๓ ยอด เปรียบด้วย อกุศลมูล ๓ ทำให้ชาวบ้านไม่ให้เกิดความโลภ ความโกรธ และความหลง ในในสิ่งที่มากระทบ เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ ในขณะที่ประกอบพิธีกรรม ให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถนำวัสดุ สิ่งของที่มีในธรรมชาติมาตกแต่งเป็นเครื่องประกอบในการทำพิธีกรรมและการตีความภาพหรืออธิบายโดยการอธิบายปริศนาธรรมแล้ว อุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมได้อย่างชัดเจนดังนี้

๖) ไบตอง ๓ ยอด

ไบตอง ๓ ยอด เปรียบด้วย อกุศลมูล ๓^{๒๔} อกุศลมูลคือ รากเหง้าของอกุศล, ต้นตอของความชั่ว ได้แก่

- (๑) โลภะ ความอยากได้
- (๒) โทสะ ความคิดประทุษร้าย
- (๓) โมหะ ความหลง^{๒๕}

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ชาววานรนิवास การที่ประกอบพิธีกรรมการบาศรีผู้ขวัญ นี้จะสามารถ ถ่ายทอดรูปแบบลักษณะการประดิษฐ์บาศรีผู้ขวัญ และผู้ฟังอย่างอิสระเต็มที่ อีกทั้งสามารถใช้เทคนิค กลยุทธ์ที่หลากหลายในการนำเสนอ ทั้งรูปแบบการสื่อสารและการบรรยายธรรมสอดแทรก ท่ามกลางญาติสนิทมิตรสหายในวิธีการประกอบบาศรีหรือพิธีการ ที่ส่งผลให้ผู้ที่

^{๒๓} สัมภาษณ์ พิชิต อินทวงค์, หมอสูดขวัญบ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕, ชุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๕๐/๔๐๓.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๘๔.

มีความสนใจใฝ่รู้ เกิดความพึงพอใจ เกิดสุนทรียภาพ สามารถดึงดูดและโน้มน้าวใจให้เกิดศรัทธา ความคิด และอารมณ์ คล้อยตามคติคำสอนที่ปรากฏอยู่ในการบายศรีสู่ขวัญ แล้วนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความเชื่อเกิดการปฏิบัติตาม พร้อมทั้งจะนำไปประยุกต์ใช้ในปัจจุบันที่ดีต่อไป

สรุปผลการวิจัยพบว่า ชาววานรนิवास ในเขตตำบลวานรนิवास อำเภอมะนัง จังหวัดสตูลนคร ได้ประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ มีอยู่ ๔ ประเภทด้วยกันคือ บายศรี ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น ๙ ชั้น ใบตอง ๓ ยอด เปรียบด้วย หลักธรรมเรื่อง ไตรสิกขา กรรม บุญกิริยา ปัญญา สីล เบญจศีล เบญจธรรม อริยทรัพย์ โลกุตตรธรรม คุณพุทธ สังฆคุณ บายศรีทั้ง ๔ ประเภทที่กล่าวมานี้ เมื่อนำมาประยุกต์เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิवास เป็นความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา การทำบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิवासมีความเชื่อว่า เลขจี คือ เลข๗, เลข๕ เลข๗, และเลข๙, มีความเชื่อว่าจะเป็นเลขมงคล ที่ทำให้เรามีความสุข ซึ่งหมอสวดของชาววานรนิवास ได้กล่าวไว้ว่า “จ้อยู่คู่หนึ่ง” นี้ก็เป็นความเชื่อของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับ สภาพของหมู่บ้าน ชุมชน สังคม ดังตารางที่ ผู้วิจัยจะขอนำเสนอต่อไปนี้จะให้ภาพสรุปของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิवास โดยสรุป ดังเสนอไว้ในตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบวชศรีสู่ขวัญของ
ชาววนรนิวาส

บวชศรี	เปรียบด้วยหลักธรรม	จุดมุ่งหมาย
บวชศรี ๓ ชั้น	สุจริต ๓ ไตรสิกขา ๓ ธรรม ๓ ปัญญา ๓ พุทธคุณ ๓	เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ของผู้ที่ประกอบพิธีกรรม เจ้าของงาน ญาติพี่น้อง
บวชศรี ๕ ชั้น	เบญจศีล ๕ มาร ๕	เพื่อเป็นกำลังใจในการทำงาน ต่อไป
บวชศรี ๗ ชั้น	อริยทรัพย์ ๗ โพชฌงค์ ๗	เพื่อรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ ดีงามของชุมชนเอาไว้
บวชศรี ๙ ชั้น	โลกุตตร ๙ พุทธคุณ ๙ สังฆคุณ ๙	เพื่อความสามัคคีในหมู่คณะ ของการทำงาน
ใบตอง ๓ ยอด	อกุศลมูล ๓	เพื่อเป็นการให้กำลังใจต่อ ตนเองและญาติพี่น้อง

เนื้อหาที่กล่าวมานี้ ผลการศึกษาวิจัย พบว่าชาววนรนิวาส มีความเชื่อโดยอาศัยการ
ประกอบพิธีกรรมการบวชศรีสู่ขวัญของชาววนรนิวาส สรุปผลการศึกษา หลักธรรมที่ปรากฏใน
พิธีกรรมการบวชศรีสู่ขวัญของชาวดำบลวนรนิวาส เป็นความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างความเชื่อ
ดั้งเดิมกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา การทำบวชศรีที่นิยม บ่งบอกถึงหลักธรรมใน
พระพุทธศาสนาทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น บวชศรี ๓ ชั้น บ่งบอกถึงคุณพระรัตนตรัยหรือสุจริตธรรม คือ
ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ปฏิบัติตามเพื่อจะให้ดำรงอยู่ในโลกนี้และโลกได้อย่างมีความสุข

๔.๑.๒ ปรากฏผ่านเครื่องประกอบพิธีกรรมพานบายศรีสู่ขวัญ

หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏผ่านเครื่องประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิवास อำเภอวานรนิवास จังหวัดสกลนคร มีดังนี้

๑) ผ้าที่หุ้มบายศรีสู่ขวัญ

ปรากฏผ่าน ผ้าที่หุ้มบายศรีสู่ขวัญ เปรียบด้วย อวิชา^{๒๖} อวิชา ๔ คือ ความไม่รู้แจ้ง, ไม่รู้จริง ได้แก่

- (๑) ทุกเข อญฺญาณํ ไม่รู้ทุกข์
- (๒) ทุกขสมุทฺเท อญฺญาณํ ไม่รู้ในทุกข์สมุทัย
- (๓) ทุกขนิโรธ อญฺญาณํ ไม่รู้ในทุกข์นิโรธ
- (๔) ทุกขนิโรธคามินิยา ปฏิปทา อญฺญาณํ ไม่รู้ในทุกข์นิโรธคามินิปฏิบัติทา กล่าวสั้นๆ คือ ไม่รู้ในอริยสัจ ๔^{๒๗}

ผลจากการสัมภาษณ์ ผู้นำทางศาสนา^{๒๘} โดยการใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ อันเป็นสัญลักษณ์ แทนหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านวังบงได้ตีความเปรียบเทียบกับสัญลักษณ์กับหลักกรรม เกี่ยวกับ ผ้าที่หุ้มบายศรี เปรียบด้วย อวิชา ทำให้ชาวบ้านแหลมทอง และผู้ประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักกรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถนำวัสดุ สิ่งของที่มีในธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นเครื่องประกอบในการทำพิธีกรรมและการตีความภาพหรืออธิบายโดยการอธิบายปริศนาธรรมแล้ว อุปมาเปรียบเทียบกับหลักกรรมได้อย่างชัดเจน

๒) ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกไว้กับผ้าห่อใบตอง

ก) ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกไว้กับผ้าห่อใบตอง ในอีกความหมายหนึ่ง จากการสัมภาษณ์ ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกไว้กับผ้าห่อใบตอง เปรียบด้วย ธรรม ๓^{๒๙} ธรรม คือ สภาวะ, สิ่ง, ปรากฏการณ์ ได้แก่

^{๒๖} ส.น. (ไทย) ๑๖/๒/๘.

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๕๗-๑๕๘.

^{๒๘} สัมภาษณ์ กรม ประกอบแสง, ประชาชนบ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๒๙} อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๑/๑.

(๑) กุศลธรรม ธรรมที่เป็นกุศล, สภาวะที่ฉลาด คีตังม เอื้อแก่สุภาพจิต เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ ได้แก่กุศลมูล ๓ กี่ดี นามขันธ ๔ ที่สัมปยุตด้วยกุศลมูลนั้นกี่ดี กายกรรม วชิกรรม มโนกรรม ที่มีกุศลมูลเป็นฐาน กี่ดี กล่าวสั้นว่า กุศลในภูมิ

(๒) อกุศลธรรม ธรรมที่เป็นอกุศล, สภาวะที่ตรงข้ามกับกุศล ได้แก่ อกุศลมูล ๓ และกิเลสอันมีฐานเดียวกับอกุศลมูลนั้น กี่ดี นามขันธ ๔ ที่สัมปยุตด้วยอกุศลมูลนั้น กี่ดีกายกรรม วชิกรรม มโนกรรมที่มีอกุศลมูลเป็นสมุฏฐาน กี่ดี กล่าวสั้นว่า อกุศลจิตตูปาท ๑๒

(๓) อพยากธรรม ธรรมที่เป็นอพยากต, สภาวะที่เป็นกลางๆ ซึ่งขาดลงมิได้ว่าเป็นกุศลหรืออกุศล ได้แก่ นามขันธ ๔ ที่เป็นวิบากแห่งกุศลและอกุศล เป็นกามาวจรก็ตามรูปาวจรก็ตาม อรูปาวจรก็ตาม โลกุตตระก็ตาม อย่างหนึ่ง ธรรมทั้งหลายที่เป็นกิริยา มิใช่กุศล มิใช่อกุศล มิใช่วิบากแห่งกรรม อย่างหนึ่ง รูปทั้งปวง อย่างหนึ่ง อสังขตธาตุ คือ นิพพาน อย่างหนึ่ง^{๓๐} ซึ่งผลจากการสัมภาษณ์ ผู้ประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญ บ้านห้วยโทง พบว่า^{๓๑} เครื่องประกอบบายศรีในความหมายของชาวบ้าน ได้ให้ความหมายของหลักธรรมซึ่งปรากฏในผ้าที่หุ้มบายศรี ในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ของชุมชนบ้านหินเหิบ ซึ่งจะได้อธิบาย ดังนี้

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำทางศาสนา^{๓๒} โดยการใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ อันเป็นสัญลักษณ์ แทนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านแหลมทองได้ตีความเปรียบเทียบรูปสัญลักษณ์กับหลักธรรม เกี่ยวกับ ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกไว้กับผ้าห่อใบตอง เปรียบด้วยห่วง ๓ ทำให้ชาวบ้านแหลมทอง และผู้ประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถนำวัสดุ สิ่งของที่มีในธรรมชาติมาตกแต่งเป็นเครื่องประกอบในการทำพิธีกรรมและการตีความภาพหรืออธิบายโดยการอธิบายปริศนาธรรมแล้ว อุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมได้อย่างชัดเจนดังนี้

๓) ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกติดไม้ขนาดติดกับต้นบายศรีสู่ขวัญ

ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกติดไม้ขนาดติดกับต้นบายศรีสู่ขวัญ เปรียบด้วย ต้นหา ๓^{๓๓} ต้นหา คือ ความทะยานอยาก ได้แก่^{๓๔}

^{๓๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๕๒ .

^{๓๑} สัมภาษณ์ หนูจันทร์ ไชจันทร์, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

^{๓๒} สัมภาษณ์ ทองพูน กระจ่างไพร, หมอสูดขวัญ บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๓๓} อ.จ.ก.ก. (ไทย) ๒๒/๑๐๖/๖๒๗.

^{๓๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๑๖-๕๑๘/๕๓๓-๕๓๔.

(๑) กามตัณหา ความทะยานอยากในกาม, ความอยากได้กามคุณ คือสิ่งสนองความต้องการทางประสาททั้งห้า

(๒) ภวตัณหา ความทะยานอยากในภพ, ความอยากในภาวะของตัวตนที่จะได้จะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง อยากเป็น อยากคงอยู่ตลอดไป, ความใคร่อยากที่ประกอบด้วยภวทฤษฎีหรือสัตตทฤษฎี

(๓) วิภวตัณหา ความทะยานอยากในวิภพ, ความอยากในความหลุดพ้นไปแห่งตัวตน จากความเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งอันไม่ปรารถนา อยากทำลาย อยากดับสูญ, ความใคร่อยากที่ประกอบด้วยวิภวทฤษฎีหรืออจุณทฤษฎี^{๓๕} ซึ่งผลจากการสัมภษณ์ ผู้ประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญ บ้านหินเหิบพบว่า^{๓๖} เครื่องประกอบบายศรีในความหมายของชาวบ้าน ได้ให้ความหมายของหลักธรรมซึ่งปรากฏในผ้าที่หุ้มบายศรี ในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ของชุมชนบ้านแหลมทอง ซึ่งจะได้อธิบาย ดังนี้

ผลจากการสัมภษณ์ ผู้นำทางศาสนา^{๓๗} โดยการใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ อันเป็นสัญลักษณ์ แทนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวแหลมทองได้ตีความเปรียบเทียบรูปสัญลักษณ์กับหลักธรรม เกี่ยวกับ ค่ายสายสัญญาณที่ผูกไม้ขานาบติดกับต้นบายศรี เปรียบด้วย ตัณหา ๓ ทำให้ชาวบ้านแหลมทอง และผู้ประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถนำวัสดุ สิ่งของที่มีในธรรมชาติมาตกแต่งเป็นเครื่องประกอบในการทำพิธีกรรมและการตีความภาพหรืออธิบายโดยการอธิบายปริศนาธรรมแล้วอุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมได้อย่างชัดเจนดังนี้

๔) เทียนชัย

เทียนชัย เปรียบด้วย ปัญญา^{๓๘} ปัญญา คือ ความรอบรู้, รู้ทั่ว, เข้าใจ, รู้ซึ่ง ได้แก่

(๑) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การคิดการพิจารณาหาเหตุผล

(๒) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การสดับการเล่าเรียน

(๓) ภวานามยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ^{๓๙}

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๘๖.

^{๓๖} สัมภษณ์ เจ้าอธิการทรงชัย ฐิตธมฺโม, วัดวังบงสามัคคี บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๓ กรกฎาคม

๒๕๕๒.

^{๓๗} สัมภษณ์ บุญยัง วงศ์ธรรม, ปราชญ์บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๓๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑.

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๘๖.

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำทางศาสนา^{๔๐} โดยการใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ อันเป็นสัญลักษณ์ แทนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านห้วยโทงได้ตีความเปรียบเทียบกับสัญลักษณ์กับหลักธรรม เกี่ยวกับ เทียนชัย เปรียบด้วย ปัญญา ๓ ทำให้ชาวบ้านห้วยโทง และผู้ประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถนำวัสดุ สิ่งของที่มีในธรรมชาติมาตกแต่งเป็นเครื่องประกอบในการทำพิธีกรรม และการตีความภาพหรืออธิบายโดยการอธิบายปริศนาธรรมแล้ว อุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมได้อย่างชัดเจนดังนี้

๕) ไชยยอดบายศรีสู่ขวัญ

ไชยยอดบายศรีสู่ขวัญ เปรียบด้วย วิมุตติ^{๔๑} วิมุตติคือ ความหลุดพ้น ได้แก่

(๑) เจโตวิมุตติความหลุดพ้นแห่งจิต, ความหลุดพ้นด้วยอำนาจการฝึกจิต, ความหลุดพ้นแห่งจิตจากราคะ ด้วยกำลังแห่งสมาธิ

(๒) ปัญญาวิมุตติ ความหลุดพ้นด้วยปัญญา, ความหลุดพ้นด้วยอำนาจการเจริญปัญญา, ความหลุดพ้นแห่งจิตจากอวิชชา ด้วยปัญญาที่รู้เห็นตามเป็นจริง^{๔๒}

ผลจากการสัมภาษณ์ ผู้นำทางศาสนา^{๔๓} โดยการใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ อันเป็นสัญลักษณ์ แทนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านวานรนิวาสได้ตีความเปรียบเทียบกับสัญลักษณ์กับหลักธรรม เกี่ยวกับ ไชยบายศรี เปรียบด้วย วิมุตติ ๒ ทำให้ชาวบ้านวานรนิวาส และผู้ประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถนำวัสดุ สิ่งของที่มีในธรรมชาติมาตกแต่งเป็นเครื่องประกอบในการทำพิธีกรรม และการตีความภาพหรืออธิบายโดยการอธิบายปริศนาธรรมแล้ว อุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมได้อย่างชัดเจนดังนี้

๖) ไบพลุ ๗ ไบ

ไบพลุ ๗ ไบ เปรียบด้วย โพชฌงค์^{๔๔} ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ว่าโพชฌงค์ คือ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้แต่ละข้อเรียกเต็มมีสัมโพชฌงค์

^{๔๐} สัมภาษณ์ ประสิทธิ์ เทพารักษ์, หมอสูดขวัญบ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๔๑} อ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๕๑/๑๐๗.

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๔.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พ่อเฒ่าจันทร์ เทพารักษ์, ประชาญ์บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

^{๔๔} ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๑๕๑/๑๑๒.

ต่อท้ายเป็น สติสัมโพชฌงค์ เป็นต้น โพชฌงค์ ๗ ได้แก่

- (๑) สติ ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ในใจอยู่กับ จิตอยู่กับเรื่อง
- (๒) ธัมมวิจยะ ความเพียรธรรม, ความสอดคล้องสืบค้นธรรม
- (๓) วิริยะ ความเพียร
- (๔) ปีติ ความอิ่มใจ
- (๕) ปัสสัทธิ ความสงบกายสงบใจ
- (๖) สมาธิ ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วในอารมณ์
- (๗) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามเป็นจริง^{๔๕}

ผลจากการสัมภาษณ์ ผู้นำทางศาสนา^{๔๖} โดยการใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมการบวชศรีสู่ขวัญ อันเป็นสัญลักษณ์ แทนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านหินเหิบได้ดีความเปรียบเทียบกับสัญลักษณ์หลักธรรม เกี่ยวกับ ไบพลู ๗ ไบ เปรียบด้วย โพชฌงค์ ๗ ทำให้ชาวบ้านหินเหิบ และผู้ประกอบพิธีกรรมการบวชศรีสู่ขวัญ เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถนำวัสดุ สิ่งของที่มีในธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นเครื่องประกอบในการทำพิธีกรรมและการตีความภาพหรืออธิบายโดยการอธิบายปริศนาธรรมแล้ว อุปมาเปรียบเทียบกับหลักธรรมได้อย่างชัดเจนดังนี้

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ชาววานรนิวาส การประกอบกิจการบวชศรี ในด้านพิธีกรรมการบวชศรีสู่ขวัญของชาววานรนิวาส ถึงแม้จะไม่ใช่แก่นแท้ทางพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังเป็นพิธีกรรมซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์เป็นภูมิปัญญาของคนไทย แสดงออกถึงขนบธรรมเนียมประเพณีไทยอันดีงามอีกทั้งมีส่วนช่วยปลูกศรัทธาให้กับกุลบุตรที่จะมาประกอบพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาซึ่ง ต่างจากกุลบุตรที่ไม่ได้ผ่านการประคิษฐ์บวชศรี หรือทำการสู่ขวัญโดยการให้ปราชญ์ชาวบ้าน หรือพระภิกษุสงฆ์มา สอนซึ่งมีข้อจำกัดในรูปแบบของการนำเสนอ ดังนั้นการที่ประกอบพิธีกรรมการบวชศรีสู่ขวัญ นี้จะสามารถถ่ายทอดรูปแบบลักษณะการประคิษฐ์บวชศรีสู่ขวัญ และผู้ฟังอย่างอิสระเต็มที่ อีกทั้งสามารถใช้เทคนิค กลยุทธ์ที่หลากหลายในการนำเสนอ ทั้งรูปแบบการสื่อสารและการบรรยายธรรมสอดแทรก ท่ามกลางญาติสนิทมิตรสหายในวิธีการประกอบบวชศรีหรือพิธีการ ที่ส่งผลให้ผู้ที่มีความสนใจใฝ่รู้ คึงตารางที่ ผู้วิจัยจะขอนำเสนอต่อไปนี้จะให้ภาพสรุปของพิธีกรรมการบวชศรีสู่ขวัญของชาววานรนิวาส โดยสรุปดังเสนอไว้ในตารางที่ ๓

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูโพธิชยานุรักษ์, รองเจ้าคณะอำเภอวานรนิวาส วัดเสถียรเรือง, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

ตารางที่ ๓ ปรากฏผ่านเครื่องประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญ

เครื่องประกอบบายศรี	เปรียบด้วยหลักธรรม	จุดมุ่งหมาย
ผ้าที่หุ้มบายศรีสู่ขวัญ	อริยสัจ ๓	เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ
ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกไว้กับผ้าห่อใบตอง	ธรรม ๓	เพื่อเป็นการให้กำลังใจต่อตนเองและญาติพี่น้อง
ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกติดไม้ขนานติดกับต้นบายศรีสู่ขวัญ	ตัณหา ๓	เพื่อความสามัคคีในหมู่คณะของการทำงาน
เทียนชัย	ปัญญา ๓	เพื่อเป็นกำลังใจในตนเอง
ไข่มุกบายศรีสู่ขวัญ	วิมุตติ ๓	เพื่ออนุรักษ์ประเพณีที่ดีงาม
ใบพลู ๗ ใบ	โพชฌงค์ ๗	เพื่อแสดงออกถึงความเคารพ

สรุปผลการศึกษา หลักธรรมที่ปรากฏในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญ จะสอดคล้องกันในทุกขั้นตอนของพิธีกรรมต่าง ๆ และเครื่องประกอบพิธีกรรม โดยหลักธรรมที่ปรากฏทั้ง ๒ ส่วน ล้วนแต่เป็นหลักธรรมสำหรับกล่อมเกล่าจิตใจและเพิ่มพูนสติปัญญาของผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมนั้นๆ ให้เกิดสัมมาทิฐิ รู้จักใช้ความคิดพิจารณาอย่างมีเหตุผล รู้สึกรับผิดชอบในบุญคุณของพ่อแม่ ตระหนักถึงความกตัญญูต่อบุพการีและผู้มีพระคุณ เล็งเห็นถึงความสำคัญของพิธีกรรม ส่วนผู้ฟังอื่นๆ ที่เข้าร่วมพิธีโดยเฉพาะกลุ่มผู้ฟังที่ฟังพอใจในเสียง ก็จะเกิดความเลื่อมใสศรัทธาใจที่จะเชื่อถือ เกิดการพัฒนาปัญญาและความคิด สามารถนำหลักธรรมพื้นฐานที่หมอบขวัญได้อรรถาธิบาย ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความสุขสงบในครอบครัวและสังคม ล้วนแต่แสดงออกถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในสังคม อีกทั้งยังเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านให้คงอยู่สืบต่อไป

๔.๒ ผลที่เกิดจากการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญ

ผู้วิจัยพบว่า ผลของการปฏิบัติตามหลักธรรมความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญนั้น ได้แก่การที่ชาวมอญ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในระดั ๒ ระดับ คือ ระดับปัจเจกชน และระดับชุมชน ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

ก) ในด้านระดับปัจเจกชน

ผลจากการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า การปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาในความเชื่อ และพิธีกรรมการบวชศีลคู่ขวัญของชาววานรนิवास ซึ่งชาววานรนิवासได้นำความเชื่อดังกล่าวมา ปฏิบัติตามผ่านพิธีกรรมการบวชศีลคู่ขวัญ ไปประกอบเป็นอาชีพในการดำเนินชีวิต เพราะฉะนั้นเอา หลักธรรมมาประยุกต์ใช้โดยการเปรียบเทียบ กับบวชศีลแต่ละชั้น กล่าวคือ บวชศีล ๓ ชั้นเปรียบด้วย ไตรสิกขา บวชศีล ๕ ชั้น เปรียบด้วย หลักของเบญจศีล บวชศีล ๗ ชั้น เปรียบด้วย อริยทรัพย์ ส่วน บวชศีล ๘ ชั้น เปรียบด้วยหลัก โลกุตระ เป็นต้น ที่กล่าวมานี้เป็นการได้นำเอาหลักของความเชื่อแล พิธีกรรมการบวชศีล มาประกอบอาชีพ ทำให้เกิดอาชีพและยังเป็นการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้านและแนวความคิดของบรรพบุรุษได้เป็นอย่างดี ที่เป็นเอกลักษณ์ โดยผ่านตัว บวชศีล คู่ขวัญนั่นเอง

ชาววานรนิवासให้ความสำคัญกับความเชื่อและพิธีกรรม ดังกล่าว โดยการสานต่อภูมิ ปัญญาชาวบ้าน มีการจัดสอนขั้นตอนในการประกอบบวชศีล วัสดุ อุปกรณ์ ให้แก่ผู้ที่สนใจ ไม่ว่าจะ เป็นประชาชน นักศึกษา เยาวชน นักเรียน โดยมีการนำเอาหลักธรรมเข้ามาช่วยในการเรียนการสอน เพื่อที่จะให้ผู้เรียนเกิดความสามัคคี ความเสียสละ ความเคารพ ความศรัทธา ความกตัญญู และไม่มี ทุจริตในขณะที่ยังเรียนทำบวชศีลคู่ขวัญ เพราะว่าจะต้องใช้เวลา และมีความอดทนมากเลยทีเดียว

ในการประกอบอาชีพ หรือ หลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ ด้วย ทาน ศีล และ ภาวนา คือ การทำความเพียรพยายาม โดยมีหลักเกณฑ์ในการทำงานไม่ปรากฏเกณฑ์ที่ไม่ตายตัว สมมติว่า การนำไปตอมมาประดิษฐ์เป็นบวชศีล ๓ ชั้น กับ ๕ ชั้น นั้น ก็จะต้องมีความแตกต่างของ ขนาดเป็นระยะเวลาในการกระทำที่ต่างกันออกไป จะต้องใช้ หลักของการเจริญภาวนาเข้ามาช่วย ในการประดิษฐ์งานนั้น ส่วนการออกแบบอย่างไรจึงจะสวยงามและ ออกแบบอย่างไรคนจะมาใช้ บริการ มีการพิจารณาทำอยู่เป็นประจำ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ปัญหาเหล่านี้ต้องใคร่ครวญอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ผู้ประกอบการลงมือทำ เพื่อจะได้ให้ประสบความสำเร็จ ในหน้าที่การงานต่อไป

โดยมีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการทำงานของตน อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะจะต้อง ใช้ความพยายาม ความอดทน วิริยะ ความสามัคคี ความศรัทธา ในงานของตนเอง และจะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ในงานนั้น ว่าจะทำอย่างไร หรือจำทำให้ผู้ ที่มาว่าจ้างเกิดความประทับใจในงานประดิษฐ์บวชศีล นั้น ก็จะต้องอาศัยหลักธรรมเข้ามาช่วยในการ ประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี จากการทำงาน จะเห็นปัญหาของการทำงาน หรือในการบริหารที่ตน รับผิดชอบอย่างชัดเจน จึงจะสามารถปรับปรุงวิธีการทำงาน หรือวิธีการดำเนินงานของตนให้ บรรลุผลสำเร็จด้วยดี มีคุณภาพสูงได้

ดังนั้นผลจากการปฏิบัติตามความเชื่อแลพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาวนวนนิवास จะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นคน ขยัน มานะ อดทน ในยุคนี้ บายศรี จะต้องมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ด้านนามธรรม ให้เกิดความสุขทางใจ เมื่อได้ทำงานเกี่ยวกับบายศรีความพอใจใคร่ในงานที่ทำ ความเพียรพยายาม เอาใจใส่อย่างจริงจัง หมั่นตรึงตรองพิจารณาเหตุผล ให้มีคุณภาพ และประสบผลสำเร็จยิ่ง ๆ ขึ้นไป ซึ่งชาวตำบลวานรนิवास ได้ให้ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าพิธีกรรมกับการสร้างทัศนคติในตนเอง ชาวตำบลวานรนิवासมีความรู้สึกต่อสภาพของตน ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์การสืบทอดพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ที่แสดงถึงภูมิปัญญาสูงสุดที่มีการสืบทอดมาแต่อดีต ซึ่งรู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีบรรพบุรุษที่มีความสามารถได้รับการยกย่องจากสังคมภายนอก เมื่อคุณสามารถทำได้ เป็น ผู้สื่อสาร เป็นตัวแทนของชาวบ้าน ได้จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้รู้เป็นผู้รู้เป็นพหูสูต และได้รับเชิญให้ผู้นำพิธีกรรมอยู่เสมอ บางครั้งบางคนก็ได้รับเชิญเป็นวิทยากรบ่อยครั้ง ก่อให้เกิดความรู้สึกภูมิใจ มีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างหมู่สูงสุดที่มีประสบการณ์สูงและหมู่สูงสุดใหม่ๆ รุ่นหลังๆ ซึ่งมีการช่วยเหลือกับตลอดเวลาและเป็นการถ่ายทอดและการเรียนรู้โดยพิธีกรรมไปพร้อมๆ กัน หมู่สูงสุดจึงได้รับรับการยกย่องเป็นผู้นำชุมชนตามธรรมชาติที่มีสถานภาพดี ก่อให้เกิดความพอใจในสถานภาพหมู่สูงสุด แต่ในปัจจุบันเนื่องจากสภาพปัจจุบันทั้งภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมมีผลกระทบ จึงไม่เกิดลักษณะเด่นทางความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงบทสู่ขวัญให้เข้ากับสภาพการณ์ปัจจุบันมากนัก มีบ้างแต่ไม่มาก ทำให้บางครั้งมีความรู้สึกว่าคุณค่าหมู่สูงสุด ไม่มีลักษณะเด่นพิเศษจริงๆ เท่าใดนัก ดังที่หมู่สูงสุดเล่าว่า “จะว่ามีศักดิ์ศรีก็มี ไม่มีก็ไม่มี หมู่สูงสุดทุกคนทำได้เหมือนกันหมด”

จากผลการให้ข้อมูลและการสัมภาษณ์ชาวนวนนิवास กล่าวได้ว่า คุณค่าทางวัฒนธรรม ด้านภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่มีเอกลักษณ์สามารถสืบทอดมาถึงปัจจุบันจะส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกว่าเป็นผู้มีวัฒนธรรม มีประเพณี พิธีกรรม ที่ดีงาม มีความสามารถในการดำรงรักษาไว้ได้ สร้างความภูมิใจให้แก่ตนเอง แต่ถ้ารูปแบบพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไปเปลี่ยนแปลงไปจากภูมิปัญญาบรรพบุรุษเป็นรูปแบบใหม่ที่ไม่ได้เอกลักษณ์ของตน จะส่งผลถึงความภูมิใจลดลง ชุมชนบ้านหมู่วานรนิवासรู้สึกว่าคุณค่าเพราะอยู่ในชุมชนที่มีพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญมาแต่โบราณกาล ชุมชนมีความเชื่อว่าหมู่สูงสุดโบราณมีความมีบุคลิกที่ดี เป็นผู้นำ เป็นที่เชื่อถือ ศรัทธาของชาวบ้าน การมีคุณค่าของตนจึงเกิดความสามารถในการเลียนแบบ ยึดถือเป็นแบบอย่าง สืบทอดโดยเรียนรู้จากพฤติกรรมของคนโบราณ และควบคุมจิตใจให้สงบ ได้ตามแบบอย่างผู้นำพิธีกรรมสมัยเก่าก่อน อีกทั้งการที่ตนเองได้คิดอย่างอิสระทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าคุณค่ามีศักดิ์ศรี ส่วนชุมชนอื่นๆ มีความรู้สึกแตกต่างกันกล่าวคือ หมู่สูงสุดปัจจุบันไม่รู้สึกว่าประวัติศาสตร์มีคุณค่าต่อตนเอง เพราะพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเป็นของพื้นธรรมดาไม่มีเอกลักษณ์ที่เด่นเป็นพิเศษ จึงรู้สึกว่าเป็นเพียง

พิธีกรรมธรรมดาๆ และรู้สึกว่าคุณค่าเมื่อได้ร่วมพิธีเท่านั้น ในขณะที่ผู้นำพิธีกรรม ที่เป็นผู้ที่สืบสานทอดมาจากตระกูลที่เป็นผู้นำพิธีกรรม หรือ เฒ่าจ๋า อยู่แล้ว จึงมีความรู้สึกว่าคุณค่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเป็นสิ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และทำให้ตนเองมีคุณค่ามากขึ้น

หลักพุทธธรรมนี้นำมาซึ่งความสามัคคี เป็นหลักยึดเหนี่ยวใจคนและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี เช่น ในเวลาที่เกิดกรณีกรณีพิบัติ ผู้คนมีความทุกข์ยากเกิดขึ้น คนจำนวนมากมีจิตคิดจะให้ มีความเอื้ออาทร เสียสละ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นับเป็นความกรุณา เกิดความรู้สึกที่ดีต่อผู้ประสบภัย การพูดจาอ่อนหวาน ให้กำลังใจก็เป็นเรื่องสำคัญ การบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ ความเสมอทุกข์เสมอสุขร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี หรือเป็นลักษณะของการแสดงออกที่ดี โอบอ้อมอารี มีวิจิไพเราะ สงเคราะห์ชุมชน วางตนเหมาะสม^{๔๗} ย่อมนำมาสู่ความสามัคคีในหมู่คณะการบูชาเป็นไปได้อย่างสองทาง คือ มีทั้งให้คุณ และให้โทษแก่ผู้บูชา เช่น ถ้าบูชาบุคคลที่ดี มีคุณธรรมประจำจิตใจ ผู้เป็นบัณฑิตที่มีปัญญาแยกแยะดีและชั่ว ยิ่งประสบแต่ความสุขความเจริญก่อให้เกิดมงคลสำหรับตนเอง แต่ถ้าทำการบูชาบุคคลที่เป็นพาล มีความประพฤติชั่วทั้งทางกาย วาจา และทางใจ ย่อมก่อให้เกิดความเดือนร้อนในภายหลังแก่ตนเองและครอบครัว และสังคมประเทศชาติด้วย อีกทั้งยังเป็นหลักธรรมที่สมานหมู่ชนให้อยู่ในความสามัคคี เช่น เรื่องของการให้ความสำคัญที่เท่าเทียมกัน ไม่พูดเพื่อทำลาย และชวนขวยขวายบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์อย่างจริงจัง ช่วยเหลือสังคม มีความสม่าเสมอ คือ เสมอต้นเสมอปลายในการแก้ปัญหาความยากจนให้กับประชาชน ถ้ามีการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมดังกล่าวแล้ว จะทำให้ประชาชนมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดี

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า การสงเคราะห์กันจะทำให้เกิดผลในวงกว้างและยั่งยืน กล่าวคือ เป็นการกระทำต่อกันด้วยความดีงามอย่างสม่าเสมอ สร้างความสัมพันธ์ต่อกันให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน บำบัดทุกข์แก่กันถูกต้องตามครรลองคลองธรรม ไม่ลบหลู่หรือเพิกเฉยในกิจอันดีงามที่ตนเคยได้กระทำมาต่อผู้อื่น เช่น การทำความเคารพ หรือ การให้ความช่วยเหลืออย่างจริงใจ เป็นต้น

ข) ในระดับชุมชน ผลจากปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวารนิवास พบว่า เห็นคุณค่าของพิธีกรรม มีภาพรวมโดยมีแนวคิดของชุมชนเข้ามาผสมผสานซึ่งมีการเรียนรู้เพื่อกระทำให้อุบัติถูกต้องตามที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดขึ้น มีการปรับใช้ เปลี่ยนแปลงได้ตามยุคตามสมัย การเปลี่ยนแปลงบางอย่างอาจใช้เวลานานกว่าจะปรากฏให้เห็นได้ บางอย่างไม่มีปรากฏให้เห็นอีกต่อไปเพราะฉะนั้นสิ่งที่ปรากฏอยู่กับชุมชน คือ คุณค่าของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ โดยคุณค่าของพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญเอง คือ คุณค่าในเชิงการเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อ

^{๔๗} สัมภาษณ์ สุภาพร บุตรโคตร, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๒.

ความหมายแห่งความดีงาม ที่เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับคนและชุมชน โดย องค์ประกอบของ พิธีกรรมอัน ได้แก่ ผู้นำพิธีผู้ร่วมพิธีกรรม วัสดุสิ่งของหรือเครื่องสังเวศ เนื้อหาในบทสวดวิญ เวลา และสถานที่ ล้วนแล้วแต่เป็นสัญลักษณ์ในการสื่อความหมายแห่งความดีงาม

สิ่งอันพึงประพฤติกปฏิบัติของคนในชุมชนแทบทั้งสิ้นและโดยเนื้อสาระของพิธีกรรมที่เป็น สาระร่วม คือไม่ว่าพิธีกรรมจะมีรูปแบบอย่างไร พิธีกรรมก็ยังให้คุณค่าสาระเหมือนกันทุก ประเภทของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ สาระร่วม ที่พบจากการวิเคราะห์พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญที่ปรากฏในชุมชนบ้านวานรนิวาสทั้งหมด มีคุณค่าเกิดต่อบุคคล อัน ได้แก่ ความเชื่อและความศรัทธา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องขวัญที่มีอยู่ประจำกายพขของ คน นอกจากนี้ยังมีในสัตว์ และสิ่งของที่มี คุณค่ากับคน และความเชื่อความศรัทธาเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความ เชื่อเรื่องมงคลและอัปมงคล ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ความเชื่อเรื่องอำนาจคุณพระ รัตนตรัย ความเชื่อเรื่องบุญกรรม และความเชื่อเรื่องพระศรีอารีย์ การให้กำลังใจ หรือ การบำรุง ขวัญ เพื่อให้เกิดความ สบายใจเห็นคุณค่าของ คน สัตว์และสิ่งของ ที่มีบุญคุณกับตนและชุมชน เกิด ความกตัญญูกตเวที ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ มีความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มี น้ำใจงาม เป็นผลให้เกิดความสามัคคี ในการสร้างพลังขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนต่อไป และเมื่อ รูปแบบของพิธีกรรมเปลี่ยนไปตามประเภทของการสู่ขวัญก็จะมีประยุดต์สาระเกิดเป็นคุณค่าที่ สอดคล้องกับประเภท และสภาพการณ์นั้น ๆ เป็นสาระที่เฉพาะเจาะจงในแต่ละประเภทของการสู่ ขวัญ เป็นความรู้ที่ประยุดต์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์และรูปแบบของการสู่ขวัญ เช่น ความรู้ เรื่องการเกิด การคลอด การบวช การครองเรือน การสร้างบ้าน การรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยวิธีแบบ ชาวบ้าน และการประกอบอาชีพ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพหลักของชาววานรนิวาส ก่อให้เกิด คุณค่าต่อชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย คุณค่าในฐานะที่ทำหน้าที่ควบคุมรักษาแบบแผนทางสังคมของ ชุมชน คุณค่าในฐานะที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม และคุณค่าในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวกันของชุมชน นอกจากนี้พิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ยังคงมีความจำเป็นในสภาพสังคมปัจจุบัน เนื่องจากเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่อิง ด้วยหลัก ธรรมะ ในพิธีก็ยังมีศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สอดแทรก เช่น การประดิษฐ์บายศรี พิธีกรรมการ บายศรีสู่ขวัญ จึงไม่ควรเปลี่ยนแปลง เพราะว่าการประดิษฐ์บายศรีสู่ขวัญ ล้วนเป็นการแสดงออก ถึงการ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในสังคม หรือชุมชน การประกอบพิธีกรรมนี้ยังเป็นการสืบ ทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านได้เป็นอย่างดี มีการนำมาประยุดต์ใช้ในเกิดความสวยงาม ด้านคุณธรรม ปรากฏออกมาเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม ถือเป็นลักษณะของชาววานรนิวาส และการ

ปรับประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน เป็นการปรากฏชัดที่สุดในตำบลวานรนิวาส นำโดยเทศบาลตำบลวานรนิวาสได้ถือมาเป็นประเพณีงานบุญต๋มโฮม บายศรีสู่ขวัญ ได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาพบว่าเมื่อชุมชนเรียนรู้คุณค่าของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ โดยการเชื่อมโยงกับภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนก่อให้เกิดความเข้าใจ ความมั่นใจ ความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิ จะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองใจเชิงบวก และเมื่อชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคมของชุมชน ก่อให้เกิดความเชื่อมั่น การยอมรับ การปรับตัวต่อพฤติกรรมภายในชุมชนได้ เกิดความรู้สึกรักพึงพอใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของ ชุมชนส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนมากรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาชุมชน พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเป็นเครื่องมือที่คนในชุมชน มีการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ถูกต้องสร้างสรรค์ และสอดคล้องกัน ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับคน และคนสร้างทัศนคติต่อตนเอง พร้อมกันกับความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนซึ่งเป็นการสร้างพลังชุมชน ในการพัฒนาให้เกิดคุณภาพโดยใช้ปัญญาเป็นตัวเชื่อมต่อไปในปัจจุบัน

เนื้อหาทั้งหมดในบทนี้ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ชาววานรนิวาสในตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร นับถือพระพุทธศาสนาผสมกับความเชื่อดั้งเดิม ชาวตำบลวานรนิวาสส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ผลจากการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิวาส สามารถแยกได้เป็น ๒ ประเด็นดังที่กล่าวมาแล้วคือ ในระดับปัจเจกชน และ ในระดับชุมชน ซึ่งทั้งของประเด็นดังกล่าว เป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในประยุกต์ใช้ในพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ โดยมีการเปรียบเทียบ หลักธรรมเข้ากับบายศรี ชนิดต่าง ได้เป็นอย่างดี นี้ก็ถือได้ว่าชาวตำบลวานรนิวาส ยังให้ความสำคัญของพิธีกรรมต่าง ๆ โดยยึดเอาหลักการแนวคิดของบรรพบุรุษมาใช้ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ชาวตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร ยังคงรักษา เอกลักษณ์ วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีของตนเองได้เป็นอย่างดี

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรม การบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญในเขตตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร ซึ่งผู้วิจัยมีผลสรุปการศึกษา ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาทั้งหมดทุกบทที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยผู้วิจัยจะได้แยกประเด็นอธิบายออกเป็นแต่ละบท ดังนี้

ความเป็นมาของบายศรีสู่ขวัญ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ความเป็นมาของบายศรีสู่ขวัญนั้นมีแหล่งกำเนิดมาจาก คำ สอง คำ คือ บาย หมายถึง การจับต้อง ส่วนคำว่า ศรี หมายถึง สิริมงคล รวมความแล้ว หมายความว่า ข้าวที่เป็นสิริมงคล อีกความหมายหนึ่ง บายศรีสู่ขวัญไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด แต่มีนักวิชาการได้กล่าวไว้ว่ามีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ที่กล่าวไว้ในหนังสือมหาชาติคำหลวง ในเรื่องประเพณีบอกยกกระชง ซึ่งบายศรีเป็นสื่อกลางในการแสดงออกถึงความวัฒนธรรมที่ดีงาม รวมถึง ความเคารพ ศรัทธา ของคนในอดีต ที่เห็นความสำคัญของบิดามารดา ครูบา อาจารย์ โดยมีการแสดงออกผ่านตัวพานบายศรีสู่ขวัญ เป็นการแสดงความเคารพ ศรัทธา ในตัว บุคคล ซึ่งจะต้อง อาศัยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ มีการสร้างสรรค์ รูปแบบ ให้มีคุณค่าเป็นการแสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้านได้เป็นอย่างดี และได้มีการสืบทอดต่อกันมา เป็น เอกลักษณะ เป็นประเพณี วัฒนธรรม ของคนในสังคมหรือชุมชนถึงทุกวันนี้

ความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญนั้น มีลักษณะผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม กับความเชื่อของพราหมณ์และความเชื่อของพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านในเขตตำบลวานรนิวาสส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลัก เพราะจะได้รับวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ โดยมีความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรี ในรูปแบบที่แตกต่างกันซึ่งสามารถจำแนกได้ ๓ ประเภท คือ พิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญคน ที่ชาวมอญในเขตตำบลวานรนิวาสได้ถือปฏิบัติกันมา คือ การบายศรีสู่ขวัญ

พระสงฆ์ การบายศรีสู่ขวัญนาคน การบายศรีสู่ขวัญ ผู้สูงอายุ การบายศรีสู่ขวัญแต่งงาน และการบายศรีสู่ขวัญคนป่วย พิธีกรรมเหล่านี้เป็นการแสดงออกถึงความเคารพความศรัทธาในสิ่งนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

ส่วนประเภทที่ ๒ คือ การสู่ขวัญสัตว์ของชาวมอญ ผลการศึกษาพบว่า มีเฉพาะการสู่ขวัญควายเท่านั้น ไม่มีการสู่ขวัญใด ๆ เพราะชาวมอญในเขตตำบลมอญ มีความเชื่อว่า ควายเป็นสัตว์ที่มีคุณต่อชาวบ้าน โดยที่ใช้ควายในการลากไถ ทำการเกษตรกรรมต่าง ๆ ได้มีการดำนา เฝี่ยนดี ฉะนั้นชาวบ้านจึงได้มีการทำพิธีสู่ขวัญให้กับควายขึ้นมา ก่อนฤดูการทำงาน หรือหลังจาก ทำนาเสร็จแล้ว เพื่อที่จะได้เป็นการขอขมา ปีละครั้ง ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็ยังมีปฏิบัติต่อควายด้วยการสู่ขวัญมาโดยตลอด

ส่วนประเภทที่ ๓ คือ การสู่ขวัญสิ่งของ ชาวมอญ ผลการศึกษาพบว่า ได้มีการสู่ขวัญสิ่งของคือ การสู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ หรือที่เรียกกันว่าการสู่ขวัญเฮือนนั่นเอง การสู่ขวัญข้าว และการสู่ขวัญหลวงพ่อบุญตะเคียนทอง ที่ชาวบ้านในความเคารพนับถือ ซึ่งชาวมอญมีความเชื่อว่า วัตถุสิ่งของดังกล่าวมานี้ มีคุณต่อตนเอง จึงได้มีการประกอบพิธีการสู่ขวัญ โดยการใ้บายศรีเป็นสื่อในการสู่ขวัญ เพื่อที่จะได้ให้บุคคลผู้ที่มาร่วมงาน เกิดความรู้ ความเข้าใจในพิธีกรรมการสู่ขวัญ เกิดแนวทางและวิถีคิดที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ส่วนร่วมได้อย่างสูงสุด

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญ ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า ชาวมอญได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้เป็น ๒ ประเด็นคือ ประเด็นที่ ๑ คือ ปรากฏผ่านบายศรีสู่ขวัญ มี ๔ ประเภทด้วยกันคือ บายศรี ๓ ชั้น เปรียบด้วยหลักของ สุจริต ๓ ไตรสิกขา ๓ ธรรม ๓ ปัญญา ๓ พุทธคุณ ๓ , ส่วนบายศรี ๕ ชั้น เปรียบด้วยเบญจศีล ๕ ศีล ๕ เบญจขันธ์ ๕ มาร ๕ , ส่วนบายศรี ๗ ชั้น เปรียบด้วย อริยทรัพย์ ๗ โพชฌงค์ ๗ , และส่วนบายศรี ๙ ชั้น เปรียบด้วย โลกุตตระ ๙ พุทธคุณ ๙ สังฆคุณ ๙ , ส่วนใบตอง ๓ ยอด เปรียบด้วย อุกุศลมูล ๓

ส่วนประเด็นที่ ๒ คือ ปรากฏผ่านเครื่องประกอบบายศรีสู่ขวัญ มี ๕ อย่างด้วยกัน คือ ผ้าที่ห่มบายศรีสู่ขวัญ เปรียบด้วยหลัก อวิชชา ๓ , ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกไว้กับผ้าห่อใบตอง เปรียบด้วยหลัก ธรรม ๓ , ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกติดไม้ขานาบติดกับต้นบายศรีสู่ขวัญ เปรียบด้วยหลัก ตัณหา ๓ เทียนชัย เปรียบด้วยหลัก ปัญญา ๓ , ไข่ยอดบายศรีสู่ขวัญ เปรียบด้วยหลัก วิมุตติ ๓ , ใบพลู ๗ ใบ เปรียบด้วยหลัก โพชฌงค์ ๗ ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ชาวมอญ ยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญเหล่านี้เป็นอย่างมาก โดยมีจุดมุ่งหมายเหมือนกันคือเพื่อเป็นการ

ระลึกถึงคุณความดี ความเคารพ ความศรัทธา ความสามัคคี ต่อสิ่งที่ตนนับถือ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อที่จะให้ชนรุ่นหลังได้รู้จักความเป็นมา และการ ประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อ และพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญในอำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น จากการ สรุปลผลการศึกษาทำให้ทราบหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ และปรากฏอยู่ใน เครื่องประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อแนวทางการปฏิบัติ

๑. พิธีกรรมเกี่ยวกับการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญในอำเภอมัญจาคีรี เป็นพิธีกรรมที่ สะท้อนให้เห็นถึงประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการบายศรีสู่ขวัญแต่ ละครั้ง สร้างความสามัคคี ความรัก ความเข้าใจในครอบครัวหรือแม่แต่ชุมชนก็ตามย่อมเกิดความ สามัคคี ฉะนั้นจึงถือได้ว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการบายศรีสู่ขวัญเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของ ชาวบ้านเอง เราควรตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญควรส่งเสริมสืบสานต่อให้สิ่งเหล่านี้คงอยู่สืบไป

๒. ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ควรมีบุคคลผู้มีความรู้ด้านการ ประกอบพิธีกรรมคอยอบรมส่งเสริมให้บุคคลรุ่นหลังรู้ถึงคุณค่าความสำคัญของการประกอบ พิธีกรรมเพื่อให้เกิดการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมในท้องถิ่นสืบไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธี กรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญในอำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ในอำเภอมัญจาคีรี ในอำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น แต่ส่วนที่ยังไม่ได้ศึกษาวิจัยและควรศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญในด้านทุนทางวัฒนธรรมเพื่อนำมา กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางส่งเสริมทางวัฒนธรรม ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ให้ท้องถิ่น และชุมชนตระหนักและนำมาปฏิบัติทางวัฒนธรรมและผลิตผลทางวัฒนธรรม

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญใน แต่ละภูมิภาค

๓. ควรศึกษาว่าหน่วยงานของรัฐและเอกชนมีการส่งเสริมพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ด้วยการจัดให้มีหลักสูตรอบรม ฝึกสอน ซึ่งจะมีส่วนทำให้พิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญได้รับการอนุรักษ์และจะได้มีแรงจูงใจในการสร้างสรรค์งานให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. นางนพมาศหรือตำราท้าวศรีจุฬาลักษณ์. กรุงเทพมหานคร : ศิลปากรบรรณาการ, ๒๕๑๓.

จันทนา สุวรรณมาลี. การจัดพาน (ดอกไม้สด). กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕.

เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

ธวัช ปุณโณทก. วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

นภคต ตั้งสกุล และจันทนีย์ วงศ์คำ. คติความเชื่อกับการปลูกสร้างเรือนผู้ไท ในสถาปัตยกรรมชุมชนท้องถิ่น. ขอนแก่น : พระธรรมขันธ์, ๒๕๔๖.

แปลก สนธิรักษ์. พิธีกรรมและประเพณี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ม.ป.ป.

ประกายฟ้า. ทำขวัญนาคแบบครูและทำขวัญต่างๆ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๔๕๓.

ประหยัด วิภาคย์พจนกิจ. “ประวัติศาสตร์อีสาน”. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

พระยาอนุমানราชชน (เสฐียร โกเศศ). ขวัญและประเพณีการทำขวัญ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรือง, ๒๕๑๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

มณีรัตน์ จันทนะพะดิน. **หนังสือชุดมรดกไทย เล่ม ๓ เรื่องงานใบตอง**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์
การพิมพ์, ๒๕๒๕.

มูลนิธิเสฐียรโกเศศ นาคะประทีป. **การศึกษาศิลปะและประเพณี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
บรรณาการ, ๒๕๑๖.

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. **เอกสารประกอบการสอนวิชาวัฒนธรรมแห่งสกลนคร**,
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. สกลนคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร,
๒๕๔๘.

ยุพา อร่ามกุล. **ทานและอานิสงส์ของท่าน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๔
ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ. ๒๕๔๒**.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

วัฒนธรรมจังหวัด. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัด
สกลนคร**. สกลนคร : สกลนครการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ว จินประดิษฐ์. **วิธีการฝึกหัด ปั่นแต่งบายศรี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ หอสมุดกลาง ๐๕,
๒๕๔๐.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. **กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. “นิทานโบราณคดี”** : ม.ป.ท.

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. **ความรู้เรื่องพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สุเมธ เมธาวิฑกุล. **สังกัปพิธีกรรม เรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีบายศรีสู่ขวัญ**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

สุนทร ณ รังศรี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๓.

สวิง บุญเจิม. **ตำรามรดกอีสานหรือมรดกอีสาน**. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๓๕.

สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร. **“เอกสารข้อมูลพื้นฐานอำเภอวานรนิวาส”**.

สกลนคร : องค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร, ๒๕๔๕.

สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลวานรนิวาส. **เอกสารบรรยายสรุป. สภาพทั่วไปและข้อมูลของ
อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร**, ๒๕๕๐.

สำนักงานเทศบาลตำบลวานรนิวาส. **“ประวัติเมืองสกลนคร”**. สกลนคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๗.

อมรรัตน์ เทพกำปนาท. **พิธีกรรมท้องถิ่น เรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมบายศรี**.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเคียนส์โตร์, ๒๕๓๒.

อาภา จงจิตต์. งานดอกไม้ใบตอง. กรุงเทพมหานคร : สำนักวิชาการ สถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๐.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

นิตินันท์ พันทวี. “การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน:

กรณีศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสาน”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาสุชาติ สุชาติ (สมมาตร). “การวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการใช้หลักธรรมทาง

พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พัชรินทร์ คงลาสุริยา. “วิเคราะห์บทบาทขวัญของชาวไทยโซ่ง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา

บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๖.

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. “วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไทย”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๕.

(๔) เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

สุรัตน์ วรารัตน์, ตำนานพงศาวดารเมืองสกลนคร ฉบับบรรยายประจันตประเทศธานี.

กรุงเทพมหานคร : สกลการพิมพ์, ๒๕๒๓, (ถ่ายเอกสารอัดสำเนา).

สิทธิพร ฉัตรมานพ, เอกสารบรรยายสรุป “ประวัติเมืองวานรนิวาส”, ๒๕๒๓, (ถ่ายเอกสารอัดสำเนา).

สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลวานรนิวาส, เอกสารบรรยายสรุป “ประวัติเมืองวานรนิวาส”, ๒๕๒๓, (ถ่ายเอกสารอัดสำเนา).

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร, ประวัติจังหวัดสกลนคร, กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์จินดาสาส์น, ๒๕๒๘, (ถ่ายเอกสารอัดสำเนา).

(๕) กลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูล :

สัมภรณ์ กรม ประกอบแสง, ปราชญ์บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ กำจัด ทิพย์สุริ, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ ชันท์ พลสุวรรณ, บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ ขวัญใจ พรหมวัง, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๖ เมษายน ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ คำมา ทิพย์สุริ, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ คำมา โปธิ์ทอง, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ ค້อง ไครบุกร, ปราชญ์บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ จันดา หล้าจันดา, บ้านแหลมทอง, หมู่ที่ ๕, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒ .
สัมภรณ์ จำเนียร อ่อนทุม, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ จำเนียร พันทวี, หมอสูดขวัญบ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๕ มิถุนายน ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ เจ้าอธิการทรงชัย ฐิตธมฺโม, วัดวังบงสามัคคี บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๓

กรกฎาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ ชุน วงศ์ไชยสิทธิ์, ปราชญ์บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ เขียน เวียงครุฑ, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ ณรงค์ พรหมวงศ์, นายกเทศบาลตำบลวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๒ มีนาคม
๒๕๕๒.

สัมภรณ์ ดวงจันทร์ วงศ์, ผู้ใหญ่บ้านบ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ ทองบท คำภักดี, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ ทองพูล กระจวดไพร, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ หนูจันทร์ ไชจันทร์, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ บุญจันทร์ บุตรแสนคำ, กำนันตำบลวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๕ มิถุนายน

๒๕๕๒.

สัมภรณ์ บุญมี โปธิ์ทอง, บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ บุญยัง วงศ์ธรรม, ปราชญ์บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ ประสิทธิ์ ศรีชะฮาง, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๓ มกราคม ๒๕๕๒.
สัมภรณ์ ประสิทธิ์ เทพารักษ์, หมอสูดขวัญ บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๓ กันยายน

๒๕๕๒.

สัมภรณ์ พระครูกิตติศิริรักษ์, เจ้าคณะตำบลคอนสวรรค์ บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๑
มิถุนายน, ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ พระคำพอง กนฺตวณฺโณ, วัดพรสวรรค์ บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๗ พฤษภาคม
๒๕๕๒.

สัมภรณ์ พระครูโพธิชยานุรักษ์, รองเจ้าคณะอำเภอวานรนิวาส วัดเสบุญเรือง, บ้าน
วานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ พระครูสมณกิจสุนทร, วัดบูรพาวนาราม บ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ พระครูธัญญเขตบริรักษ์ เจ้าคณะอำเภอวานรนิวาส วัดโพธิ์ชัยวิทยาราม, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ พ่อเต่าขันท์ เทพารักษ์, ปราชญ์ชาวบ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ พ่อทองคำ แสงรุจี, ปราชญ์บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ พิซิด บานคำบล, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ พิซิด อินทวงค์, หมอสูดขวัณบ้านแหลมทอง หมู่ที่ ๕, ๑๑ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ มานะ บัวคำ, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ มิตรไทย ไครบุตร, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ ยม จิวไชยราช, บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ วิเชียร สองศรี, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ ศิลปะ ปัญญาประทุม, ผู้ใหญ่บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ สมจิตร บุตรโคตร, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ สมถวิล บุตรสุวรรณ, บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ สมร ธาณิวรรณ, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ สงกรานต์ อินทรสิทธิ์, บ้านห้วยโทง หมู่ที่ ๓, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ สะอาด อู่วงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ สังเวียน อินทวงค์, หมอสูดขวัณ บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ สุภาพร บุตรโคตร, บ้านวังบง หมู่ที่ ๖, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๒.

สัมภรณ์ โสภา ผึ้งสุข, บ้านห้วยโทง, หมู่ที่ ๓, ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

ภาคผนวก ก
ประวัติพื้นที่ศึกษา

บริบทของพื้นที่การศึกษา

๑ ประวัติความเป็นมาของชาววานรนิवासและพื้นที่การศึกษา

ประชากรที่อาศัยอยู่ใน ตำบลวานรนิवास ส่วนหนึ่งเป็นชาววานรนิวาสที่มีภาษาพูดคือ ภาษาไทย-ลาวเพียงแต่แตกต่างกันที่สำเนียง เมื่อกล่าวถึง ชาววานรนิวาส ในตำบลวานรนิวาส จังหวัด สกลนคร ตามประวัติศาสตร์เมืองวานรนิวาส ในสมัยรัชกาลที่ ๒ มีการอพยพมาจากบ้านอ้อมท้าว ประเทศลาว สาเหตุเนื่องจากต้องการแสวงหาพื้นที่ทำมาหากินเป็นการอพยพด้วยความสมัครใจไม่ได้ ถูกกวาดต้อนหรือขับไล่”^๑ โดยได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงมาอาศัยลุ่มแม่น้ำศรีสงครามและลุ่มแม่น้ำยาม ตามลำดับ แล้วมาตั้งถิ่นฐานบริเวณที่เรียกว่าบ้านม่วงริมยาม (สาเหตุที่เรียกว่าบ้านม่วงริมยามเพราะมี ลำน้ำยามไหลผ่าน) ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภออากาศอำนวย และอีกส่วนหนึ่งอพยพเคลื่อนไปทางทิศ ตะวันตกของอำเภออากาศอำนวยเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในอำเภอกวนนิวาส เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ ระหว่างเขตจังหวัดสกลนครและจังหวัดนครพนมตั้งชื่อว่า “เมืองสกลทวาปี” เพราะบริเวณนี้เป็น พื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก จึงทำให้มีราษฎรจากที่อื่นอพยพเข้ามาอาศัยเป็นเพิ่มจำนวน มากขึ้น และการใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางคมนาคม จึงทำให้ชาววานรนิวาสสามารถเลือกทำเลการตั้ง ถิ่นฐานได้ เพราะลำน้ำยามติดต่อกับแม่น้ำโขง หลักฐานที่สันนิษฐานว่าชาววานรนิวาสอพยพเข้ามา ในประเทศไทยในสมัยนั้นไม่ถูกกีดกันจากฝ่ายไทยอาจจะเป็นเพราะขณะนั้นพลเมืองของไทยยังมี น้อยอยู่ ต้องการได้คนมาก็เป็นแรงงานในการพัฒนาบ้านเมืองโดยใช้แรงงานเป็นไพร่ และอีก ประการหนึ่งอาจจะเป็นเพราะในสมัยรัชกาลที่ ๒ นั้น ดินแดนประเทศลาวเป็นเขตการปกครองของ ไทย การเคลื่อนย้ายจึงทำให้สะดวกดังจะเห็นได้จากหลักฐานปรากฏว่ารัชกาลที่ ๒ ได้ทรงแต่งตั้งเจ้า เมืองปกครองเวียงจันทร์ขึ้นดังหลักฐาน

... ถิ่นถึงปีชวด จุลศักราช ๑๑๖๖ (พุทธศักราช ๒๓๕๗) พระเจ้าเซษฐาเจ้าเมืองเวียง จันทร์ถึงแก่พิราลัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เจ้าอนุวงศ์ขึ้น ครองราชย์กรุงเวียงจันทน์สืบมา^๒

เมื่อสิ้นสมัยในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ เกิดการเปลี่ยนแปลง ในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาวส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนประชากรในยุคนั้น อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้... “ต่อมาปี พ.ศ. ๒๓๗๐ ตรงกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ), “นิทานโบราณคดี : ม.ป.ท., หน้า ๑๔๒- ๑๔๓).

^๒ สุรัตน์ วรารัตน์, ตำนานพงศาวดารเมืองสกลนคร ฉบับบรรยายประจันตประเทศธานี, (กรุงเทพมหานคร : สกลการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๔๗.

รัชกาลที่๓ เจ้าอนุวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทร์คิดกบฏทำศึก สาเหตุต้องการแยกตัวเป็นอิสระจากไทย กองทัพจากกรุงเทพฯ ยกขึ้นไปปราบเข้าตีทัพเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทร์แตก ยึดเมืองเวียงจันทร์ได้ เจ้าอนุวงศ์หนีไปอยู่ที่เมืองมหาชัยกองแก้ว โดยนำตัวของพระบรมราชา (มัง) เจ้าเมืองนครพนมไปด้วย ในปี พ.ศ.๒๓๗๕ กองทัพพระยาราชสุภาวดียกทัพติดตามไปตีเมืองมหาชัยกองแก้วเจ้าเมืองหนีไปเมืองญวนและถึงแก่กรรมที่เมืองญวน^๓ การสงครามปราบปรามเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ... “เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๘ พระสุนทรราชวงษา เจ้าเมืองนครพนมคนใหม่ หลังเสร็จราชการสงครามแล้ว จึงกลับเมืองยโสธร ตามเดิม ท้าวจันโสมผู้ซึ่งเป็นพี่ (ข้าราชการอีสานโบราณ) แห่งบ้านม่วงริมยามซึ่งจงรักภักดีต่อพระสุนทรราชวงษามาก ได้พาสมัครพรรคพวกได้ประมาณพันคนเศษติดตามพระสุนทรราชวงษา เจ้าเมืองยโสธร ไปตั้งครอบครัวที่บ้านกุดลิง แขวงเมืองยโสธร (คำว่า กุด หมายถึง ลำน้ำที่ไหลไปหยุด ส่วน ลิง หมายถึง ต้นहुลิง มิใช่ลิงที่เป็นตัวสัตว์) “เมื่อเขาเหล่านั้นพัดพรากจากถิ่นฐานไปไกล แต่ความผูกพันในสายเลือดชาติพันธุ์ของตนก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปเลยโดยจะเห็นว่า... “ต่อมาเมื่อพระสุนทรราชวงษา (ท้าวฝ่าย) ถึงแก่อสัญกรรม ประกอบกับท้าวจันโสมเห็นว่า บ้านกุดลิงคับแคบลำบากในการทำมาหากิน และหมดความผูกพัน อีกทั้งคิดถึงญาติพี่น้องชาวโย้ยเดิมที่บ้านม่วงริมยาม จึงได้อพยพกลับมาตั้งถิ่นฐาน ณ. ใกล้เคียงเดิมที่บ้านท่าแร่ (ตำบลแร่ อำเภอพังโคนในปัจจุบัน) แต่คงนำชื่อ “บ้านกุดลิง” ตามมา แต่แห่งแล้งอีก จึงอพยพมาอยู่บ้านชุมแสงหัวนา (บ้านและตำบลวานรนิวาสในปัจจุบัน) และยังคงใช้ชื่อบ้านกุดลิงเช่นเดิม^๔ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) แห่งราชวงศ์จักรี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนชื่อ “เมืองสกลทวาปี”^๕ ของชาวโย้ยเป็น “เมืองสกลนคร” เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๑ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกบ้านกุดลิงของชาววานรนิวาสให้เป็นเมืองน้องของเมืองสกลนคร โดยมีชื่อคล้องจองกันว่า เมืองวานรนิวาส เมื่อวันจันทร์ แรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ปีระกา ตรีศก จ.ศ. ๑๒๒๓ ตรงกับวันจันทร์ที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๔ เป็น ๑๑๐ ปีนี้พอดี และทรงตั้งท้าวจันโสมเป็นหลวงประหารราษฎรรักษา (ฉิม ศรีถาวร) เป็นเจ้าเมืองคนแรก

^๓ เดิม วิกาศย์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๖.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๗.

^๕ สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร, “เอกสารข้อมูลพื้นฐานอำเภอกวนรนิวาส”, (สกลนคร : องค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๒.

^๖ ประหยัด วิกาศย์พจนกิจ, “ประวัติศาสตร์อีสาน”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๖-๒๕๗.

สภาพทั่วไปของตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

๑.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลวานรนิวาส

ก. ภูมิประเทศ ตำบลวานรนิวาสมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย ๑๗๐ เมตร ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอเป็นป่าดงคำพูลส่วนทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นป่าดงพลาต ทางทิศเหนือ มีสภาพเป็นพื้นที่สูง ในบริเวณบางส่วนเป็นลูกคลื่นลอนลาดสลับที่ราบบางส่วน พื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะแก่การทำนา

ข. ที่ตั้ง ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลวานรนิวาสตั้งอยู่เลขที่ ๒๒๕ หมู่ที่ ๘ บ้านดอนสวรรค์ ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอวานรนิวาสไปทางทิศเหนือ ประมาณ ๑ กิโลเมตร ระยะห่างจากจังหวัด ๘๔ กิโลเมตร

ค. เขตพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบลวานรนิวาส มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๘๒ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๕๗,๐๐๐ ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลหนองแวงใต้/ตำบลนาคำ อำเภอวานรนิวาส

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลคอนสวรรค์/ตำบลขัวก่ายและเทศบาลตำบลวานรนิวาส

อำเภอวานรนิวาส

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลขัวก่าย/ตำบลนาซอ อำเภอวานรนิวาส

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลธาตุ อำเภอวานรนิวาส^๑

ง. ลักษณะภูมิอากาศ เป็นแบบมรสุม มี ๓ ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน อากาศร้อนอบอ้าวมากที่สุดในเดือนเมษายน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม – ตุลาคม ฝนจะตกชุก เดือน สิงหาคม

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม – กุมภาพันธ์ อากาศจะหนาวมากที่สุด เดือนธันวาคม ถึง มกราคม

จ. การแบ่งเขตการปกครอง อำเภอวานรนิวาสแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๔ ตำบล ๑๘๓ หมู่บ้าน มีเทศบาล ๑ แห่ง คือ เทศบาลตำบลวานรนิวาส ตำบลต่างๆ ในเขตปกครอง ได้แก่ ตำบลวานรนิวาส ตำบลกุดเรือคำ ตำบลขัวก่าย ตำบลคอนสวรรค์ ตำบลคูสะคาม ตำบลศรีคันไชย ตำบลธาตุ ตำบลนาคำ ตำบลนาซอ ตำบลศรีวิชัย ตำบลหนองแวง ตำบลหนองแวงใต้ ตำบลหนองสนม ตำบลอินทร์แปลง

^๑สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลวานรนิวาส, เอกสารบรรยายสรุป, สภาพทั่วไปและข้อมูลของอำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร, ๒๕๕๐, หน้า ๑-๒.

ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลมีจำนวน ๑๗ หมู่บ้าน หมู่บ้านที่มีพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลวานรนิวาส จำนวน ๑๒ หมู่บ้าน หมู่บ้านที่มีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลวานรนิวาส และบางส่วนอยู่ในเขตเทศบาลตำบลวานรนิวาส ตาม รายละเอียดดังนี้ หมู่ที่ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗.^๕

ฉ. ประชากร ตำบลวานรนิวาส มีประชากรรวมทั้งหมด ๑๑,๒๕๐ คน เป็นชาย ๕,๗๐๐ คน เป็นหญิง ๕,๕๕๐ คน จำนวนครัวเรือน และมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียง ดังนี้

๑.๒ สภาพทางสังคม เศรษฐกิจชาววานรนิวาส

สภาพสังคมของชาววานรนิวาส คือเป็นชุมชนที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ทั้งชายและหญิง มีรูปร่างสันทัด ผิวสองสีค่อนข้างขาวกว่าชาวไทยลาวซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ในภาคอีสาน พูดภาษาชาววานรนิวาส ในกลุ่มตนเอง แต่เมื่อสื่อความหมายกับคนนอกกลุ่มจะปรับตัวใช้สำเนียงไทยลาวหรือไทยกลาง เมื่อถูกเรียกว่าไ้ยก็ยอมรับด้วยความภาคภูมิใจ แสดงให้เห็นว่าชาวไ้ยมีความเข้าใจตนเอง ภูมิใจในการที่เป็นชาวไ้ยซึ่งยังรักษาเอกลักษณ์ และคุณลักษณะต่างๆ ของชาติพันธุ์เดิม เช่น ความเป็นอยู่มีธวัชธัมม์ สมถะ ขยัน มีความสามัคคีในกลุ่ม เคารพผู้อาวุโส ความกตัญญูต่อผู้มีบุญ เพราะที่ สังคมชาวไ้ยเป็นชุมชนที่มีความซื่อสัตย์ การซื้อตรง ไม่คดโกง เป็นการแสดงออกทางใจ ไม่มีเงื่อนงำในใจทางวาจาที่พูดจริง เชื่อถือได้ไว้ใจ มีความซื่อสัตย์ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นการกระทำที่เป็นไปอย่างถูกต้อง ไม่ผิดจากความจริง ดังนั้นในการดำเนินชีวิตครอบครัวให้มีความสุข หัวหน้าครอบครัวควรมีความซื่อสัตย์ในตนเอง ครอบครัว และสังคมเพื่อนบ้าน พูดแล้วต้องทำ แสดงว่าพูดจริงทำจริง แต่จะทำจริงแค่ไหนเป็นอีกเรื่องหนึ่ง การสาบานเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ชาววานรนิวาสยังปฏิบัติกันอยู่ แม้จะเป็นเพียงส่วนน้อย เช่น สาบานเป็นเพื่อนกันหรือที่เรียกกันว่าผูกเสี่ยว สาบานเพราะความรักสมัยเป็นหนุ่มสาว สาบานเพราะถูกคู่กรณีกล่าวหา ถือเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการควบคุมชาววานรนิวาสให้ตั้งอยู่ในความซื่อสัตย์ทั้งทางใจ ทางกาย และวาจา ทำให้ชาวไ้ยอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขตามอัตภาพ^๖ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจกัน ประกอบกิจการงานของแต่ละหมู่คณะ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

^๕ สำนักงานเทศบาลตำบลวานรนิวาส, “ประวัติเมืองสกลนคร”, (สกลนคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๗), หน้า ๔๕.

^๖ สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลวานรนิวาส ,เอกสารบรรยายสรุป “ประวัติเมืองวานรนิวาส”, ๒๕๒๓, หน้า ๑-๓.

^๗ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, เอกสารประกอบการสอนวิชาวัฒนธรรมแห่งสกลนคร, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, (สกลนคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

ฉะนั้นการอยู่ร่วมกันจะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่การช่วยเหลือต้องมีการบอกกล่าวกันล่วงหน้า ไม่ว่าจะเป็น งานการกุศลของวัด ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือสูง เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจความศรัทธาและความเชื่อในพระพุทธศาสนา งานพัฒนาหมู่บ้าน ได้แก่ การทำความสะอาด พัฒนาถนนหนทางในหมู่บ้าน ปรับระดับถนนให้มีสภาพดี งานขอแรงดำนาหรือเกี่ยวข้าว ส่วนมากเจ้าของนาจะขอแรงเฉพาะญาติพี่น้องของตนหรือจ้างคนอื่นตามที่ตกลงกัน ความเมตตา คือความรักด้วยความจริงใจ พรารถนาให้คนอื่นมีความสุข ช่วยเหลือเมื่อเขามีความทุกข์ และยินดีเมื่อเขามีความสุข การแสดงออกด้านความเมตตา การช่วยเหลือเพื่อนบ้านมากที่สุด ได้แก่ งานทุกอย่างที่บอกเล่าก่อน ไม่ว่าจะเป็น งานบุญ งานพัฒนาหมู่บ้าน งานเอาแรง งานก่อสร้าง มีความพร้อมเพรียงในการพัฒนาชุมชน การแนะนำในเรื่องอาชีพต่าง ๆ ถือได้ว่าเป็นสังคมที่ประกอบด้วยความเมตตา^{๑๑}

สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชาววานรนิวาส ในเขตตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร มีความผูกพันกับการทำนา นอกจากนั้นก็เลี้ยงสัตว์เพียงพอแต่เพียงใช้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้น เพราะข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ผลไม้ตามฤดูกาลที่มีเองตามธรรมชาติก็มากเหลือเก็บ แต่หลังจากเวลาผ่านไป มีพ่อค้าต่างเมืองเข้ามาค้าขาย โดยการหาสินค้าตามหมู่บ้าน แล้วนำไปขายยังที่ต่าง ๆ กระแสทางเศรษฐกิจแบบเงินตราดังกล่าวได้เข้ามามีอิทธิพลแบบแทรกซึมทีละเล็กละน้อย จนประชาชนปรับเปลี่ยนค่านิยมไปนิยมวัตถุและสะสมจนขยายเอาทรัพยากรที่มีมากในท้องถิ่นถือครองเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว นอกจากนั้นค่านิยมใหม่ที่เกิดจากการปรับและประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจของหมู่บ้านมากขึ้น กระแสความเปลี่ยนแปลงมีลำดับพัฒนาการทั้งที่เกิดขึ้นโดยตรงและแอบแฝงตามลำดับ ดังนี้

๑) เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง หรือที่เรียกว่ายุคสินค้าโดยไม่ต้องอาศัยตัวกลางในการแลกเปลี่ยน โครงสร้างเศรษฐกิจแบบดังกล่าวเกิดจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่และทรัพยากร ข้าวปลาอาหารสามารถหาได้เหลือกินเหลือใช้ในชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเล่าว่า

.... อุดมสมบูรณ์หลายแต่ก็...เขาน้ำท่ามปลา บ่เคยได้ซื้อได้หา จังปลาจั่งสี
หามากินบ้าน ไตอิมแล้ว กะยังได้เอามาเอียบ เอามาเอ็ดปลาแดก เอาไป
ป็นบ้านอื่น อยากรได้อิ๋ยังกะเอาไปแลกกันเอา เอาปลาไปแลกเข้า เอา
บักกรูดบักนาว ไปแลกบักสูง...^{๑๒}

๒) เศรษฐกิจยุคปรับตัว ยุคดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่บ้านวานรนิวาส ได้รับเอาวัฒนธรรมใหม่จากสังคมภายนอกสังคมเข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะโครงการพัฒนาชนบท

^{๑๑} [http:// wanonniwat, sakonnakhon.doe.go.th](http://wanonniwat, sakonnakhon.doe.go.th) 23 March 2009.

^{๑๒} สัมภาษณ์ ณรงค์ พรมงศ์, เทศบาลตำบลวานรนิวาส บ้านวานรนิวาส หมู่ที่ ๑, ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๒.

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของรัฐบาล บ้านเรือนของประชาชนที่ปลูกสร้างขึ้นเพื่อนเป็นที่พักพิงตามความจำเป็นพื้นฐาน ได้เปลี่ยนบทบาทเข้ามาเป็นเครื่องหมายแห่งฐานะประชาชนเริ่มตัดไม้ทำลายป่า ฝนไร้อัจฉริยะที่คืนที่ยังเหลืออยู่ สัตว์ป่าที่เคยล่าเพื่ออยู่กินเฉพาะครอบครัวได้เปลี่ยนไปเป็นล่าเพื่อการค้า กระบวนการให้บริการทั้งที่เป็นสินค้าแลกเปลี่ยนกับสินค้า และสินค้าแลกเปลี่ยนเงินตราเริ่มแพร่หลาย กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าเริ่มตระเวนให้บริการถึงที่ตามหมู่บ้าน และประชาชนก็ได้อพยพออกไปหาทำมาหากินนอกชุมชนมากขึ้นอีกด้วย ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า

...มันต่างกันอยู่ดี สมัยต่อมาเขาตัดเอาเงินมาก้อนซื้อข้าว ซื้อผ้าไปขายน้อ

เงินกะเลยเห็ดให้สังคมบ้านเขาเปลี่ยนไป กะบ่ได้ว่าแต่บ้านเขาดอกหาว...

บ้านอื่นเมืองอื่นกะเป็นก็อกัน...^{๑๑}

๓) เศรษฐกิจแบบเงินตรา ภาวะการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นระหว่าง นับเป็นช่วงเวลาที่ยุคสมัยที่ถึงมาของหมู่บ้านคลอนแคลนเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากแผนพัฒนาสังคมชนบทที่มาจากหมู่บ้านได้รับผลกระทบจากการทำลายสิ่งแวดล้อมมากแล้ว การพัฒนาชุมชน การศึกษา สาธารณสุข สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ การจัดระบบการผลิตในภาคเกษตรกรรมจากผลิตเพื่อยังชีพ มาเป็นผลิตเพื่อการค้า การปล่อยสินเชื่อกองธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อให้ชาวนาได้นำเอาเครื่องจักรกลเข้ามาใช้ในนาแทนแรงงาน วิธีการเศรษฐกิจในหมู่บ้าน การหาอยู่หากินลำบากมากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ทำให้พฤติกรรมในทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงรูปแบบ ดังนี้

๑) การปลูกพืชเลี้ยงสัตว์กับการทำนาตามฤดูกาล ประชากรกลุ่มดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ไม่สนใจสินเชื่อกองธนาคาร ไม่ตื่นตามกระแสความเปลี่ยนแปลง ขยันขันแข็งทำมาหากินตามรูปแบบดั้งเดิม ประชากรกลุ่มดังกล่าวดูภายนอกเหมือนไม่ทันสมัย ไม่ฉลาด น่าสนใจ แต่ในส่วนลึกแล้วพวกเขามีฐานะดีพอควร มีอยู่มีกิน นอกฤดูทำนาจะปลูกผัก ผลผลิตจากสวนจะถูกส่งไปขายยังตลาดพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งจะไปในรูปของพ่อค้าคนกลาง และเจ้าของนำไปขายด้วยตนเอง ชีวิตจึงดูเรียบง่าย สบายๆ

๒) การรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาอาชีพเสริม เช่น กลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตผ้ามัดหมี่ไหมกลุ่มผู้เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ และฟาร์มเห็ด เป็นต้น ในกรณีการรวมกลุ่มกันทอผ้าจริงๆ แล้วกิจกรรมการทอผ้าเป็นการผลิตเพื่อชีวิตมาตั้งแต่โบราณกาล ผู้หญิงทุกบ้านเรือนต้องสามารถทอผ้าไว้ใช้ในครอบครัวเพื่อตัดแปลงเป็นเครื่องใช้สอย แต่เมื่อเงินตราเข้ามามีบทบาทในสังคมหมู่บ้านและความต้องการบริโภคผ้า โดยผู้บริโภคไม่จำเป็นต้องผลิตเอง กระแสดังกล่าวทำให้เกิดองค์กรผู้ผลิตผ้ามัดหมี่ไหมขึ้นในชุมชนบ้านวานรนิวาส มีการร่วมผลิตขายตลาดทั้งในและนอกประเทศ นับเป็นการสร้างค่านิยมในการพึ่งตนเองโดยไม่ได้พึ่งพาหน่วยงานรัฐ

^{๑๑} สัมภาษณ์ มานะ บัวคำ, บ้านหินเหิบ หมู่ที่ ๔, ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๒.

๓) กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระ เช่น ช่างเสริมสวย ร้านขายของชำ อาหารสำเร็จรูป บริการซ่อมรถและเครื่องจักรกล ในส่วนนี้ประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพอย่างเดียว ส่วนใหญ่มีฐานะปานกลางขึ้นไปจนถึงฐานะดี ทำให้สภาพเศรษฐกิจของชาวบ้านอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี ไม่ฝืดเคือง จะเห็นได้ว่า ชาวตำบลวานรนิวาส มีเศรษฐกิจที่เลี้ยงตัวเองได้ ลักษณะทางสังคมเป็นแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันหรือแบบพอเพียง ด้วยความมีน้ำใจระหว่างครัวเรือน ทั้งในการผลิต และชีวิตความเป็นอยู่อื่นๆ เช่น การแบ่งปันผลผลิต และเวลาทุกขั้วร้อนเจ็บไข้ได้ป่วยก็ช่วยเหลือจุนเจือกัน ถูกสืบทอดมาจากรุ่นต่อๆ มีการเรียนรู้ที่จะปรับตัว จากการสัมภาษณ์^{๑๔} ได้กล่าวไว้ เช่น ชาวบ้านวานรนิวาส กลุ่มที่ทำการเกษตร ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ มีความขยันขันแข็งทำมาหากินตามรูปแบบดั้งเดิม ไม่ตื่นตามกระแสความเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่เรียนรู้ที่จะปรับตัว นำเอาเกษตรผสมผสานเข้ามาใช้ ควบคู่ไปกับอาชีพเดิมที่ทำอยู่

๑.๓ สภาพทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม

การนับถือศาสนาของชาววานรนิวาส ชนชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน พวกกันยอมรับนับถือศาสนาต่าง ๆ รวมถึงศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ พวกพ่อค้าชาวอินเดียได้นำศาสนาพราหมณ์มาพร้อมกับการค้าขาย ส่วนศาสนาพุทธก็ทำนองเดียวกัน มีพวกพ่อค้านำเข้ามาทางประเทศพม่า พระสงฆ์นำเข้ามาทางสุวรรณภูมิ (ประเทศไทย) ตามประวัติศาสตร์คนยอมรับศาสนาทั้งสองตั้งแต่สุโขทัยเป็นราชธานี ดังนั้น คนไทยคนลาว นับถือศาสนาพุทธและพราหมณ์นานแล้ว ชาววานรนิวาสก็เป็นชนเผ่าหนึ่งที่อพยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เข้าสู่ดินแดนที่เรียกว่า ประเทศไทย ทุกวันนี้ ชาววานรนิวาส มีการบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองทั้ง ๔ ด้าน คือ^{๑๕} ด้านศาสนาธรรมคำสอน พระภิกษุ สามเณรศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติธรรมเทศนาว่ากล่าวเผยแผ่พระธรรมคำสอน ด้านศาสนาบุคคล ได้แก่ พุทธบริษัท ๔ ภิกษุ สามเณร อุบาสก-อุบาสิกา รู้หลักคำสอนแล้วได้ปฏิบัติตาม ละชั่ว ทำดี จิตใจก็เจริญไม่เสื่อมจากความสุข ด้านศาสนาวัตถุ ได้แก่ วัด วาอาราม โบสถ์วิหาร ก็ได้สร้างขึ้นจนพอเพียงเชิดหน้าชูตาให้แก่ผู้พบเห็น ด้านศาสนพิธี เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การกล่าวคำถวายทาน ก็ได้รับการพัฒนาให้เป็นสากลและเป็นประโยชน์รวมถึงความถูกต้องเหมาะสมมากขึ้น เพราะอิทธิพลของศาสนา ชาววานรนิวาสจึงนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ อีกทั้งมีนิสัยรักความสงบ ชาววานรนิวาสยังประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีแต่งงาน การสะเดาะเคราะห์ รวมถึง การควั่นเดือนปี ถูกขังยามยามดีก่อนการปลูกบ้านใหม่

^{๑๔} สัมภาษณ์ ทองบท คำภักดิ์, บ้านวังบัง หมู่ที่ ๖, ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๑๕} องค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร, ประวัติจังหวัดสกลนคร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จินดาสาส์น, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๔.

การขึ้นบ้านใหม่ และการแต่งงาน เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ เป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ แทรกอยู่ในวิถีชีวิตมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ข้อสำคัญคือ ไม่ทำให้ผู้นับถือเดือคร้อน บางคนอาจไม่ทราบเสียด้วยซ้ำว่าเป็นคำสอนของศาสนาใด^{๑๖}

จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า สภาพของชาววานรนิवासมีความเป็นอยู่ที่อาศัยธรรมชาติเป็นส่วนสำคัญที่ใช้ในการดำเนินชีวิต และมีความเป็นอยู่เป็นพอเพียงโดยการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะว่าวิถีชีวิตของชาววานรนิวาส ตำบลวานรนิวาส มีความเป็นอยู่ที่ถือเอาความถูกต้องของสังคมเข้ามาช่วยในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ แล้วก็นำมาปฏิบัติได้อย่างถูกต้องอย่างเหมาะสม และมีการดำเนินชีวิตดังจะได้กล่าวดังต่อไปนี้

^{๑๖} สิทธิพร ภัทรมานพ, เอกสารบรรยายสรุป “ประวัติเมืองวานรนิวาส”, ๒๕๒๓, หน้า ๔.

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์

ที่ ศธ. ๑๒/ ๒๕๕๓

วัดเสบุญเรือง ๒๘ หมู่ที่ ๔

บ้านวานรนิวาส ต.วานรนิวาส

อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร ๔๗๑๒๐

๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม

เจริญพร

ด้วยพระบุญช่วย ฉายา โชติวิโส นามสกุล อึ้งวงศ์ รหัส ๕๐๖๑๔๒๓๓๐๓ แบบสอบถามฉบับนี้ ผู้วิจัยทำขึ้นเพื่อใช้สำหรับการวิจัย เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการบาศรีสู่ขวัญของชาวนานิวาส ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยข้อมูลที่ได้ในครั้งนี้ใช้เพื่อประโยชน์ในการวิจัย ซึ่งมีการตีความในรูปแบบสถิติเท่านั้น จึงไม่มีผลกระทบต่อตัวท่านประการใด

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงได้รับความเมตตากรุณาอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระบุญช่วย โชติวิโส)

ผู้วิจัย

วัดเสบุญเรือง

โทร. ๐๘๕-๔๑๗๔๖๒๒, ๐๘๐-๗๖๘๑๖๖.

วัดเสบุญเรือง ๒๘ หมู่ที่ ๔
บ้านวานรนิวาส ต.วานรนิวาส
อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร ๔๗๑๒๐

๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม

เจริญพร

แบบสอบถามฉบับนี้ ผู้วิจัยทำขึ้นเพื่อใช้สำหรับการวิจัย เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการบวชศรีสู่ขวัญของชาวนานิวาส ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยข้อมูลที่ได้ในครั้งนี้นำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัย ซึ่งมีการตีความในรูปแบบสถิติเท่านั้น จึงไม่มีผลกระทบต่อตัวท่านประการใด

จึงขอเจริญพร เพื่อขอให้ท่านได้ตอบแบบสอบถาม ฉบับนี้ทุกข้อตามที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด และขอเจริญพรให้ช่วยส่งแบบสอบถามนี้กลับคือมายังอาตมาภาพ จักเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

ขอเจริญพร

(พระบุญช่วย โชติวิโส)

ผู้วิจัย

ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์

๑. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

๒. ระดับการศึกษา

๒.๑ การศึกษา.....

๒.๒ อาชีพ.....

สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.เวลา.....น. ถึง เวลา.....น.

ประเด็นในการสัมภาษณ์

๑. ท่านคิดว่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญมีบทบาทในการเผยแพร่ศีลธรรมอย่างไร
๒. ท่านคิดว่าบทพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญได้รับแนวคิดมาจากพุทธศาสนาอย่างน้อยเพียงใด
๓. ท่านได้นำหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาไปถ่ายทอดหรือไม่เพราะเหตุใด
๔. หลักศีลธรรมใดบ้างที่ท่านนำมาถ่ายทอดในพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญบ่อยครั้ง เพราะเหตุใด
๕. ท่านคิดว่ามีหลักศีลธรรมใดบ้างที่จำเป็นต้องนำมาเผยแพร่ในสังคมปัจจุบัน
๖. ท่านคิดว่ามีหมอบททำขวัญขนาดอย่างน้อยเพียงใดที่ได้ทำการถ่ายทอดในลักษณะนี้
๗. เป้าหมายในการนำเสนอเนื้อหาด้านศีลธรรมคืออะไร และมีอะไรเป็นเหตุจูงใจในการนำเสนอ
๘. วิธีการถ่ายทอดโดยแทรกเนื้อหาศีลธรรมผ่านบทพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญมีความยากง่ายอย่างไร เมื่อเทียบกับการแสดงเพื่อความบันเทิง
๙. ท่านนำหลักการสื่อสารใดมาใช้เพื่อโน้มน้าวให้ผู้ฟังเห็นถึงความสำคัญในพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ แล้ว นำหลักธรรมที่ได้นั้น ไปปฏิบัติ
๑๐. ท่านคิดว่าการสอดแทรกหลักศีลธรรมลงในบททำขวัญขนาด ประชาชนจะยังคงให้ความนิยมน้อยหรือไม่เพราะเหตุใด
๑๑. ท่านคิดว่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญในอดีต จนถึงปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร และมีแนวทางในการที่จะอนุรักษ์ให้คงอยู่ได้อย่างไร
๑๒. ท่านคิดว่ามีปัญหาและอุปสรรคในพิธีทำขวัญขนาดด้านใดบ้างและมีแนวทางแก้ไขปรับปรุงอย่างไร
๑๓. ท่านคิดว่าต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกระบวนการทำขวัญขนาดอย่างไรบ้างเพื่อให้สังคมได้รับประโยชน์และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และอยากให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องช่วยเหลืออย่างไร

แบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้ฟังและผู้ประกอบการบัยศรีสู่ขวัญ

๑. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ๒. ระดับการศึกษา
 - ๒.๑ การศึกษายสายสามัญ.....
 - ๒.๒ การศึกษายสายพระปริยัติธรรม.....
- สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.เวลา.....น. ถึง เวลา.....น.

ประเด็นในการสัมภาษณ์

๑. ท่านคิดว่าการประดิษฐ์บายศรีสู่ขวัญมีบทบาทในการเผยแพร่ศีลธรรมอย่างไร
๒. ท่านคิดว่าการประดิษฐ์บายศรีสู่ขวัญได้รับแนวคิดมาจากพุทธศาสนาอย่างน้อยเพียงใด
๓. ท่านได้นำหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาไปถ่ายทอดผ่านการประดิษฐ์บายศรีสู่ขวัญหรือไม่
๔. หลักศีลธรรมใดบ้างที่ท่านนำมาถ่ายทอดในการประดิษฐ์บายศรีสู่ขวัญบ่อยครั้ง เพราะเหตุใด
๕. ท่านคิดว่ามีหลักศีลธรรมใดบ้างที่จำเป็นต้องนำมาเผยแพร่ในสังคมปัจจุบัน
๖. ท่านคิดว่ามีวิธีการประดิษฐ์บายศรีสู่ขวัญอย่างน้อยเพียงใดที่ได้ทำการถ่ายทอดในลักษณะนี้
๗. เป้าหมายในการนำเสนอเนื้อหาด้านศีลธรรมคืออะไร และมีอะไรเป็นเหตุจูงใจในการนำเสนอ
๘. วิธีการถ่ายทอดโดยแทรกเนื้อหาศีลธรรมผ่านการประดิษฐ์บายศรีสู่ขวัญมีความยากง่ายอย่างไร เมื่อเทียบ กับการแสดงเพื่อความบันเทิง
๙. ท่านนำหลักการสื่อสารใดมาใช้เพื่อโน้มน้าวให้ผู้ทำบายศรีเห็นถึงความสำคัญในการประดิษฐ์บายศรีสู่ขวัญแล้ว นำหลักธรรมที่ได้นั้นไปปฏิบัติ
๑๐. ท่านคิดว่าการสอดแทรกหลักธรรมลงใน การประดิษฐ์บายศรีสู่ขวัญของประชาชนจะยังคงให้ความนิยมอยู่ หรือไม่เพราะเหตุใด
๑๑. ท่านคิดว่าการประดิษฐ์บายศรีสู่ขวัญในอดีต จนถึงปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร และมีแนวทางใน การที่จะอนุรักษ์ให้คงอยู่ได้อย่างไร
๑๒. ท่านคิดว่ามีปัญหาและอุปสรรคในการประดิษฐ์บายศรีด้านใดบ้าง และมีแนวทางแก้ไขปรับปรุง อย่างไร
๑๓. ท่านคิดว่าต้องมีการปรับปรุงแก้ไขพิธีบายศรี เพื่อให้สังคมได้รับประโยชน์อย่างไร
๑๔. ท่านคิดว่าบาททำขวัญนาคและพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญช่วยให้ท่านพัฒนาในด้านใดบ้าง
๑๕. ท่านได้รับความรู้อะไรบ้างจากการเข้าร่วมฟังพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ

ภาคผนวก ค

ภาพกิจกรรม

ภาพที่ ๒

การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา งานบายศรีสู่ขวัญพระสงฆ์ วัดพุทธาวาส
บ้านหินเหิบ ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ ๓

การประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญพระสงฆ์ วัดเสนญ์เรือง
บ้านวานรนิวาส ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ ๔

การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ งานคุ้มโฮม กินพาแลง จากการทำสัมภาษณ์ของหมอสุดขวัญ หรือหมอพราหมณ์ บ้านวานรนิวาส ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ ๕

การประกอบพิธีการสู่ขวัญผู้สูงอายุ จากการทำสัมภาษณ์ของผู้ประกอบ พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ บ้านวังบง ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ ๖

การประกอบพิธีการสู่ขวัญแต่งงาน จากการให้สัมภาษณ์คู่บ่าวสาว
พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ ๗

การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญคนป่วย จากการให้สัมภาษณ์ของ
ผู้ประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ บ้านห้วยโทง อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ ๘

การประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญควาย หรือเรียกว่าสู่ขวัญควายแบบดั้งเดิม
บ้านแหลมทอง ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ ๙

การประกอบพิธีการสู่ขวัญข้าว แบบดั้งเดิม จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ประกอบ
พิธีกรรมการสู่ขวัญข้าว ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ ๑๐

การประกอบพิธีการสู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ หรือ การสู่ขวัญเฮือน จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญ ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ ๑๑

การประกอบพิธีการสู่ขวัญหลวงพ่ใหญ่ตะเคียนทอง จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญ วัดเสนาญเรือง ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระบุญช่วย ฉายา โชติวิโส นามสกุล อึ้งวงศ์
- เกิด : วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๓
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๑๑๗ หมู่ ๘ บ้านนาอวนน้อย ต.ธาตุ อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร
- การศึกษา : สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดสกลนคร พ.ศ.๒๕๔๔
- : มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนธาตุทองอำนวยการวิทย์ ต.ธาตุ อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร พ.ศ.๒๕๓๕
- : มัธยมศึกษาตอนปลาย ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวานรนิวาส (กศน.) ต.วานรนิวาส อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร พ.ศ.๒๕๔๓
- : สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ โรงเรียนเทคโนโลยีพัฒนการสกลนคร พ.ศ.๒๕๔๖
- : สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขา พระพุทธศาสนา (รุ่นที่ ๕๒) พ.ศ. ๒๕๕๐ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
- : สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู (ป.บัณฑิตวิชาชีพครู) (รุ่นที่ ๑) พ.ศ. ๒๕๕๑ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
- : กำลังศึกษาระดับปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น (รุ่นที่ ๖)
- : กำลังศึกษาระดับปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา การบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดขอนแก่น (รุ่นที่ ๕)
- บรรพชา : วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ วัดศรีชมชื่น ต.ธาตุ อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร
- อุปสมบท : วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ วัดโพธิ์ชัยวิทยาราม ต.วานรนิวาส อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร
- ที่อยู่ปัจจุบัน : สังกัดวัดเสนาญเรือง ต.วานรนิวาส อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร
โทร.๐๘๕ – ๔๑๗๔๖๒๒. E-mail. JUY_2523 @ hotmail.com.
- หน้าที่ปัจจุบัน : ครูสอนพระปริยัติธรรมในโรงเรียนวัดเสนาญเรือง อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร
- : ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร
- : เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอวานรนิวาส จ.สกลนคร

ตารางที่ ๑ สรุปแสดงถึงองค์ประกอบและประเภทของพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ของชาววนรนิวาส อำเภวนวนรนิวาส จังหวัดสกลนคร

พิธีกรรม	ประเภท	สถานที่	เวลาหรือโอกาส	จุดมุ่งหมาย	ผู้เข้าร่วม	ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	อุปกรณ์	การสังสรรค์ระหว่างผู้เข้าร่วมพิธี
การบายศรีสู่ขวัญพระสงฆ์	สู่ขวัญคน	ศาลาการเปรียญ วัดเสพุทธาวาส ตำบลวานรนิวาส อำเภวนวนรนิวาส จังหวัดสกลนคร	-นำพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานในแท่นประทับภายในวัด (เมื่อพระสงฆ์ได้สมณศักดิ์ก็เช่นเดียวกัน) ๐๕.๐๕ น.	-ส่งเสริมขวัญกำลังใจให้พระสงฆ์เป็นผู้สืบพุทธศาสนาต่อไป	-หมอสูด -พระสงฆ์ ๕ รูป (พระสงฆ์ทั้งหมดของวัดเสบุญเรือง) -คณะกรรมการวัด -ชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธา ทั่วไป	-พระสงฆ์เตรียมงาน และกำหนดวันประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ -หมอสูดขวัญนั่งตรงข้ามกับพระสงฆ์แต่ต่ำกว่า เมื่อเริ่มพิธี เจ้าภาพ หมายถึง ตัวแทนกรรมการวัด มรรคทายก จะผูกแขนหมอสูด จากนั้นหมอสูดจุดธูปเทียน ปักลงในพานบายศรี -ยกขัน ๕ ขึ้น แล้วกล่าวคำไหว้พระ ซึ่งคำกล่าวไหว้พระ จะเป็นคำบูชาพระรัตนตรัย -หมอสูดปาวเทวดา (ชุมชนเทวดา) เป็นขั้นตอนการกล่าวคำอันเชิญเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ -หมอสูดยกขันนํ้ามนต์ตั้งบริเวณด้านหน้าตัวเอง -จุดเทียนคิง ปักที่ริมขันนํ้ามนต์ -กล่าวอัญเชิญเทวดา -สูดขวัญเป็นท่วงทำนอง -ชาวบ้านร้องประสานเสียงเป็นระยะว่า “มาเคื้อขวัญ เอ๊ย” จนหมอสูด สูดขวัญเสร็จ -หมอสูดยกแก้วน้ำ เอามัดหญ้าคา จุ่มลงไปแล้วสลัดไปทั้งสี่ทิศ (น้ำไม่ถูกพระสงฆ์) แล้วกล่าวมิดฟายไปด้วย -แล้วกราบพระ ๓ ครั้ง	-พานบายศรี ๕,๕ ชั้น ตามสมควรแก่งาน นั้น ๆ -ขัน ๕ -ไขด้ามสุก -กล้วยสุก ๔ ลูก -เทียนคิง -เทียนธรรมคา -ดอกไม้และใบไม้ -จิ๋ว สบง สังกะสี จัดประคต -ขันนํ้ามนต์ -อาหารคาว หวาน -ด้ายสายสิญจน์	-สูดขวัญประกอบพิธี -รับฟังการสู่ขวัญ -ร้องประสานเสียงเป็นระยะว่า “มาเคื้อ ขวัญเอ๊ย” จนหมอสูดสูดขวัญเสร็จ -มีการแขนพระสงฆ์ผู้ที่เป็นเจ้าของงาน โดยญาติโยมทั่วไป หลังจากนั้นพระสงฆ์ให้พรเป็นภาษาไทยและภาษาบาลี - มีการรดนํ้ามนต์ให้แก่ผู้ที่มา ร่วมให้มิได้ความสุขความเจริญ ในหน้าที่การงานและมีความสุข ในครอบครัวต่อไป

พิธีกรรม	ประเภท	สถานที่	เวลาหรือโอกาส	จุดมุ่งหมาย	ผู้เข้าร่วม	ขั้นตอน ในการประกอบพิธีกรรม	อุปกรณ์	การสังสรรค์ระหว่าง ผู้เข้าร่วมพิธี
การบายศรี สู่ขวัญงานคุ้ม โฮมกินพาลง	สู่ขวัญคน	ที่สวนกีฬาหน้า สำนักงานเทศบาล ตำบลวานรนิวาส อำเภอกวนรนิวาส จังหวัดสกลนคร	หลังจากทำงาน เสร็จ ได้มีการจัด งานคุ้มโฮม ขึ้นทุก ปี เป็นการนำเอาพิธี และขั้นตอนการ สร้างบ้านมาพูดใน ที่ประชุม (๑๕.๐๐ น.) จนถึงเวลา ๒๓.๐๐ น. หรือตามสมควร แก่เวลาและสถานที่ นั้น ๆ	-เพื่อให้คน ที่มาในพิธี รู้ จักการคบ มิ การมาแสดง ความเคารพ ผู้ใหญ่ ที่ ตนเองนั้นถือ และเป็นการ สังสรรค์ ก้าวสามัคคี ในหมู่ของ ชาวบ้านอีก ด้วย ในงาน คุ้มโฮม กิน พาลงนี้ และ เพื่อให้เป็นสิริ มงคลแต่ ความไม่เป็น มงคลมาให้ ตนเองและ ชาวตำบล วานรนิวาส นั่นเอง	-หมอสุด -เจ้าของบ้าน หรือเือน และผู้อาศัย ทั้งหมด -ญาติพี่น้อง -เพื่อนบ้าน	-ตัวแทนเทศบาลตำบลวานรนิวาสและ ประชาชนทั่วไปในเขตเทศบาลเตรียมงาน และ กำหนดวันประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ -นิมนต์พระมาฉันภัตตาหารเช้า และเจริญพระ พุทธมนต์เย็น จำนวน ๒๕ รูป -หมอสุดขวัญนั่งตรงข้ามกับเจ้าของบ้านและผู้ อาศัยในบ้าน เมื่อเริ่มพิธี เจ้าภาพ หมายถึง ตัวแทนกรรมการวัด มรรคทายก จะผูกแขน หมอสุด จากนั้นหมอสุดจุดธูปเทียน ปักลงใน พานบายศรี -ยกขัน ๕ ขึ้น แล้วกล่าวคำไหว้พระ ซึ่งคำกล่าว ไหว้พระ จะเป็นคำบูชาพระรัตนตรัย -หมอสุด ปาว (ชุมชนเทวดา) เป็นขั้นตอนการ กล่าวคำอันเชิญเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ -หมอสุดยกขันนํ้ามนต์มาตั้งบริเวณด้านหน้า ตัวเอง -จุดเทียนคิง ปักที่ริมขันนํ้ามนต์ -กล่าวอันเชิญเทวดาสู่ขวัญเป็นท่วงทำนอง -ชาวบ้านร้องประสานเสียงเป็นระยะว่า “มาเคื้อ ขวัญ เอ๊ย” จนหมอสุด สูดขวัญเสร็จ -หมอสุดยกแก้วน้ำ เอาใบมะขม จุ่มลงไปแล้ว สลัดไปทั้งสี่ทิศ แล้วกล่าวมิดพายไปด้วย -กล่าวคำผูกแขน และผูกแขนเข้าบ้านและผู้ อาศัย	-พานบายศรี ๓,๕,๗๕ ชั้น ขึ้นอยู่ กับโอกาส เวลา และ พิธีกรรมนั้นด้วย -ขัน ๕ -ไข่ต้มสุก -กล้วยสุก ๔ ลูก -เทียนคิง -เทียนธรรมดา -ดอกไม้และใบไม้ -ขันนํ้ามนต์ -อาหารกวาง หวาน -ค้ายสายสิญจน์ -ที่รดนํ้ามนต์	สู่ขวัญประกอบพิธี รับฟังการสู่ขวัญ ร้องประสานเสียงเป็นระยะ ว่า “มาเคื้อ ขวัญเอ๊ย” จนหมอสุด สูดขวัญเสร็จ -ฟังพระเทศน์และถวาย ภัตตาหาร รับประทานอาหารร่วมกัน มีการคบประพุดคุย และมีการ ผูกแขนให้แก่คนที่มาร่วมงาน ด้วย

พิธีกรรม	ประเภท	สถานที่	เวลาหรือโอกาส	จุดมุ่งหมาย	ผู้เข้าร่วม	ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	อุปกรณ์	การสังสรรค์ระหว่างผู้เข้าร่วมพิธี
การบายศรีสู่ขวัญแต่งงาน	สู่ขวัญคน	บ้านเลขที่ ๑๑๗ ม. ๑๑ (บ้านนางปราณี) บ้านแหลมทอง ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร	-ทำที่บ้านเจ้าสาวหรือเจ้าบ่าว ก็ได้แล้วแต่ประเพณีของหมู่บ้านนั้น ๆ -ก่อนที่หนุ่มสาวจะอยู่กินร่วมกันจะต้องมีการจัดพิธีแต่งงาน หรือ ชาวบ้านเรียกว่า กินดอง (๑๕.๐๕ น. -ทำในเดือน ๓,๖,๙	-เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว และถือเป็นการอบรมสั่งสอนคู่บ่าวสาวเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันและชีวิตครอบครัวว่าจะอยู่ร่วมกันอย่างไรจึงจะมีความสุข	-หมอบสูด -คู่บ่าวสาว (ผู้ถูกเรียกขวัญ) -พ่อแม่ ญาติ พี่น้อง -ชาวบ้าน เพื่อนบ้าน ทั่วไป	-พ่อแม่ ของคู่บ่าวสาว เตรียมงาน และกำหนดวันประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ -หมอบสูดขวัญนั่งตรงข้ามกับ คู่บ่าวสาว เมื่อเริ่มพิธี เจ้าภาพ หมายถึง พ่อแม่ ของเจ้าบ่าว ผูกข้อมือหมอบสูด จากนั้นคู่บ่าวสาวจุดธูปเทียน ปักลงไป ในพานบายศรี -หมอบสูดยกขัน ๕ ขึ้น แล้วกล่าวคำไหว้พระ ซึ่ง กล่าวคำไหว้พระ จะเป็นคำบูชาพระรัตนตรัย -หมอบสูดปาวเทวดา (ชุมชนเทวดา) เป็นขั้นตอนการกล่าวคำอันเชิญเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ -หมอบสูดยกขันน้ำมนต์มาตั้งบริเวณด้านหน้าตัวเอง -จุดเทียนคิ่ง ปักที่ริมขันน้ำมนต์ -กล่าวอัญเชิญเทวดา -สูดขวัญเป็นท่วงทำนอง -ชาวบ้านร้องประสานเสียงเป็นระยะว่า “มาเด้อขวัญ เอ๊ย” จนหมอบสูด สูดขวัญเสร็จ -หมอบสูดป้อนไข่ขวัญ คู่บ่าวสาว โดยใช้ฝ้ายผูกแขนแบ่ง และให้รับประทานคนละครั้ง -หมอบสูดยกแก้วเหล้า เอามัดใบหญ้าคา จุ่มลงไป แล้วสลัด ไปทั้งสี่ทิศ แล้วกล่าวมิดฟายไปด้วย -กล่าวคำผูกแขนและผูกแขนคู่บ่าวสาว	-พานบายศรี ๓,๕ ชั้น แล้วแต่เจ้าภาพ -ขัน ๕ -ไข่ต้มสุก -กล้วยสุก ๔ ลูก -เทียนคิ่ง -เทียนธรรมดา -ดอกไม้และใบไม้ -ผ้าขาว -ผ้าฝืน แพรขาว -ขันน้ำมนต์ -อาหารคาว หวาน -ค้ายสายสิญจน์ -เหล้า น้ำ	-สูดขวัญประกอบพิธี -รับฟังการสู่ขวัญ -ร้องประสานเสียงเป็นระยะ ว่า “มาเด้อ ขวัญเอ๊ย” จนหมอบสูดสูดขวัญเสร็จ -หมอบสูดขวัญกล่าวคำมิดฟาย -หมอบสูดขวัญกล่าวคำผูกแขน และผูกแขนให้คู่บ่าวสาว -พ่อแม่ ชาวบ้าน ญาติพี่น้อง ผูกแขนให้คู่บ่าวสาว -เจ้าภาพเชิญแขกหรือร่วมรับประทานอาหาร

พิธีกรรม	ประเภท	สถานที่	เวลาหรือโอกาส	จุดมุ่งหมาย	ผู้เข้าร่วม	ขั้นตอน ในการประกอบพิธีกรรม	อุปกรณ์	การสังสรรค์ระหว่าง ผู้เข้าร่วมพิธี
สู่ขวัญคนป่วย	สู่ขวัญคน	บ้านเลขที่ ๒๓ ม. ๒ บ้านวานรนิวาส ตำบลวานรนิวาส อำเภอกวนนินิวาส จังหวัดสกลนคร	-หายจากอาการ บาดเจ็บ และออก จากโรงพยาบาล วานรนิวาส หลัง ประสบอุบัติเหตุ (๒๑.๐๐ น. ตามวัน เวลาที่สมควร)	-ส่งเสริมขวัญ กำลังใจ -เรียกขวัญให้ กลับเข้ามาอยู่ กับร่างกาย ผู้ ที่ประสบ อุบัติเหตุ	-หมอสูด -นางแดง เทพารักษ์ (ผู้ถูกเรียก ขวัญ) -ญาติพี่น้อง -ชาวบ้าน เพื่อนบ้าน	-สามี เตรียมงาน และกำหนดวันประกอบ พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ -หมอสูดขวัญนั่งตรงข้ามกับนางแดง เมื่อเริ่มพิธี เจ้าภาพ หมายถึง สามีนางแดง ผูกแขนหมอสูด จากนั้นหมอสูดจุดธูปเทียน ปักลงในพานบายศรี สู่ขวัญ -ยกขัน ๕ ขึ้น แล้วกล่าวคำไหว้พระ ซึ่งคำกล่าว ไหว้พระ จะเป็นคำบูชาพระรัตนตรัย -หมอสูดปาวเทวดา (ชุมชนเทวดา) เป็นขั้นตอน การกล่าวคำอันเชิญเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ -หมอสูดยกขันน้ำมนต์มาตั้งบริเวณด้านหน้า ตัวเอง -จุดเทียนกิ่ง ปักที่ริมขันน้ำมนต์ -กล่าวอัญเชิญเทวดา -สูดขวัญเป็นท่วงทำนอง -ชาวบ้านร้องประสานเสียงเป็นระยะว่า “มาเคื้อ ขวัญ เอ๊ย” จนหมอสูด สูดขวัญเสร็จ -หมอสูดยกแก้วน้ำ เอามัดใบมะยม จุ่มลงไปแล้ว สลัด ไปทั้งสี่ทิศ แล้วกล่าวมิดฟายไปด้วย -กล่าวคำผูกแขนและผูกแขน	-พานบายศรี ๓ ชั้น -ขัน ๕ -ไข่ต้มสุก -กล้วยสุก ๔ ลูก -เทียนกิ่ง -เทียนธรรมดา -ดอกไม้และใบไม้ -ผ้าขาว -เสื้อของนางแดง -ขันน้ำมนต์ -อาหารคาว หวาน -ด้ายสายสิญจน์	-๑ สูดขวัญประกอบพิธี -๒ รับประทานอาหารสู่ขวัญ -๓ และ ๔ ร้องประสานเสียงเป็น ระยะว่า “มาเคื้อ ขวัญเอ๊ย” จน หมอสูด สูดขวัญ เสร็จ -หมอสูดกล่าวคำมิดฟาย -หมอสูดกล่าวคำผูกแขนและผูก แขนให้นางแดง -สามี ชาวบ้าน ญาติพี่น้อง ผูก แขนให้นางแดง -รับประทานอาหารร่วมกัน

พิธีกรรม	ประเภท	สถานที่	เวลาหรือโอกาส	จุดมุ่งหมาย	ผู้เข้าร่วม	ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	อุปกรณ์	การสังสรรค์ระหว่างผู้เข้าร่วมพิธี
สู่ขวัญควาย	สู่ขวัญสัตว์	-บริเวณหน้าบ้าน บ้านเลขที่ ๓๖ บ้านวังบง ตำบล วานรนิวาส อำเภอ วานรนิวาส จังหวัดสกลนคร	-ทำก่อนเริ่มฤดู การ ทำนาครั้งแรก -หรืออาจทำหลัง เลิกการทำนาแล้ว พาขวัญที่จัดไว้มีน้ำ อบน้ำหอมและ หญ้า (๐๕.๐๕ น.)	-เป็นการ รำลึกถึง บุญคุณ ควาย วัว หรือ จัว และขอขมาที่ ได้คำว่า และ เมียนดี ระหว่าง ทำงาน ร่วมกัน -เป็นการ ส่งเสริม กำลังใจให้กับ เจ้าของวัว หรือควายด้วย	-หมอสูด -ควาย (เจ้าของ ขวัญ) -เจ้าของควาย -คนใน ครอบครัว ของเจ้าของ ควาย -ชาวบ้าน	-เจ้าของควาย เตรียมงาน และกำหนดวัน ประกอบพิธีสู่ขวัญ -หมอสูดขวัญนั่งตรงข้าม เมื่อเริ่มพิธี เจ้าภาพ หมายถึง เจ้าของควาย ผูกข้อมือหมอสูด จากนั้นหมอสูดจุดธูปเทียน ปักลงในพาน บายศรี -ยกขัน ๕ ขึ้น แล้วกล่าวคำไหว้พระ ซึ่งคำกล่าว ไหว้พระ จะเป็นคำบูชาพระรัตนตรัย -หมอสูดปาวเทวดา (ชุมชนเทวดา) เป็น ขั้นตอนการกล่าวคำอันเชิญเทวดา และตั้ง สักคี่สี่ทิศ -หมอสูดยกขันน้ำมันตั้งบริเวณด้านหน้า ตัวเอง -จุดเทียนตั้ง ปักที่ริมขันน้ำมัน -กล่าวอัญเชิญเทวดา -สู่ขวัญเป็นท่วงทำนอง -ชาวบ้านร้องประสานเสียงเป็นระยะว่า “มาเด้อ ขวัญ เอ๊ย” จนหมอสูด สูดขวัญเสร็จ -หมอสูดยกแก้วเหล้า เอามัดหญ้าคา จุ่มลงไป แล้วสลัด ไปทั้งสี่ทิศ แล้วกล่าวมิดฟายไปด้วย -กล่าวคำผูกแขนและผูกเขาควยด้วยฝ้าย	-พานบายศรี ๓ ชั้น -ขัน ๕ -ไข่ต้มสุก -กล้วยสุก ๔ ลูก -เทียนตั้ง -เทียนธรรมดา -ดอกไม้และใบไม้ -หญ้าอ่อน ๑ กระบุง -น้ำอบ น้ำหอม -ด้ายสายสิญจน์	-สู่ขวัญประกอบพิธี -รับฟังการสู่ขวัญ -ชาวบ้าน ร้องประสานเสียงเป็น ระยะ ว่า “มาเด้อ ขวัญเอ๊ย” จน หมอสูด สูดขวัญ เสร็จ -เจ้าของควายผูกเขาควยด้วย ฝ้าย และข้าวต้มมัด -เปลี่ยนกระดิ่งให้ใหม่ -เปลี่ยนเชือกผูกควายให้ใหม่ -มิดฟายความ ด้วยน้ำอบน้ำหอม -เอาหญ้าอ่อนให้ความกิน

พิธีกรรม	ประเภท	สถานที่	เวลาหรือโอกาส	จุดมุ่งหมาย	ผู้เข้าร่วม	ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	อุปกรณ์	การสังสรรค์ระหว่างผู้เข้าร่วมพิธี
สูขว์ญขำว	สูขว์ญ สิ่งของ	บ้านเลขที่ ๑๓๖ หมู่ ๔ บ้าน หิน เหิบ ตำบลวานร นิवास อำเภอวานร นิवास จังหวัด สกลนคร	-มีการเก็บเกี่ยวข้าว เสร็จแล้ว พร้อมทั้ง จะนำไป รับประทาน เป็น การนำเอาพิธีและ ขั้นตอนการสร้าง บ้านมาพูดในที่ ประชุม (๐๕.๑๕ น.) -ความสมควรแก่ เวลาและสถานที่ นั้น ๆ	-เพื่อให้คน ที่มาในพิธี รู้จักบุญคุณ ของข้าว ก่อนที่จะมา เป็นเมล็ด จะต้องมีการ เพียรพยายาม และยังเป็น แสดงความ เคารพในพระ แม่โสภพ โดย ความเชื่อว่า ท่านเป็น ผู้ดูแลรักษา ข้าวให้แก่ ชาวบ้าน เป็น สิริมงคล แก่ ตนเองพร้อม ทั้งครอบครัว อีกด้วย	-หมอสูด -เจ้าของบ้าน หรือเเฮอน และผู้อาศัย ทั้งหมด -ญาติพี่น้อง -เพื่อนบ้าน	-เจ้าของบ้านและคนในครอบครัวเตรียมงาน และกำหนดวันประกอบพิธีกรรมการสูขว์ญ ข้าว -นิมนต์พระมาฉันภัตตาหารเช้า หรือเพล -หมอสูดขว์ญนั่งตรงข้ามกับเจ้าของบ้านและผู้ อาศัยในบ้าน เมื่อเริ่มพิธี เจ้าภาพ หมายถึง ตัวแทนกรรมการวัด มรรคทายก จะผูกแขน หมอสูด จากนั้นหมอสูดจุดธูปเทียน ปักลงใน พานบายศรี -ยกขัน ๕ ขึ้น แล้วกล่าวคำไหว้พระ ซึ่งคำ กล่าวไหว้พระ จะเป็นคำบูชาพระรัตนตรัย -หมอสูดปาวเทวดา เป็นขั้นตอนการกล่าวคำ อันเชิญเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ -หมอสูดยกขันน้ำมนต์มาตั้งบริเวณด้านตน -จุดเทียนปักที่ริมขันน้ำมนต์ -กล่าวอัญเชิญเทวดา -สูดขว์ญเป็นท่วงทำนอง -ชาวบ้านร้องประสานเสียงเป็นระยะว่า “มา เคื้อ ขว์ญ เเฮีย” จนหมอสูด สูดขว์ญเสร็จ -หมอสูดยกแก้วน้ำ เอาใบมะยม จุ่มลงไปแล้ว สลัดไปทิ้งสี่ทิศ แล้วกล่าวมิดฟายไปด้วย -กล่าวคำผูกแขน และผูกแขนเจ้าบ้านและผู้ อาศัย	-พานบายศรี ๕ ชั้น -ขัน ๕ -ไข่มุก -กล้วยสุก ๘ ลูก -เทียนกิ่ง -เทียนธรรมคา -ดอกไม้และใบไม้ -ขันน้ำมนต์ -อาหารคาว หวาน -ค้ายสายสิญจน์ - ที่รดน้ำมนต์	สูดขว์ญประกอบพิธี รับฟังการสูดขว์ญ ร้องประสานเสียงเป็นระยะ ว่า “มาเคื้อ ขว์ญเเฮีย” จนหมอสูด สูดขว์ญ เสร็จ -ฟังพระเทศน์และถวาย ภัตตาหาร -รับประทานอาหารร่วมกัน มีการผูกแขนให้แก่ผู้ที่มา ร่วมงานด้วย

พิธีกรรม	ประเภท	สถานที่	เวลาหรือโอกาส	จุดมุ่งหมาย	ผู้เข้าร่วม	ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	อุปกรณ์	การสังสรรค์ระหว่างผู้เข้าร่วมพิธี
สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ หรือ สู่ขวัญเฮือน	สู่ขวัญ สิ่งของ	บ้านเลขที่ ๑๓๖ หมู่ ๔ บ้าน หินเห็บ ตำบลวานรนิวาส อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร	-หลังสร้างบ้านหรือยกเสาเอกเสร็จและพร้อมที่จะเข้าอยู่อาศัย เป็นการนำเอาพิธีและขั้นตอนการสร้างบ้านมาพูดในที่ประชุม (๑๐.๐๐ น.) -ความสมควรแก่เวลาและสถานที่นั้น ๆ	-เพื่อให้คนที่มาในพิธีรู้จักการสร้างบ้านให้เป็นสิริมงคล ถ้าบ้านเรือนไม่ถูกแบบ ก็จะนำแต่ความไม่เป็นมงคลมาให้ ของบ้าน	-หมอสูด -เจ้าของบ้านหรือเฮือนและผู้อาศัยทั้งหมด -ญาติพี่น้อง -เพื่อนบ้าน	-เจ้าของบ้านและคนในครอบครัวเตรียมงาน และกำหนดวันประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ -นิมนต์พระมาฉันภัตตาหารเช้า หรือเพล -หมอสูดขวัญนั่งตรงข้ามกับเจ้าของบ้านและผู้อาศัยในบ้าน เมื่อเริ่มพิธี เจ้าภาพ หมายถึงตัวแทนกรรมการวัด มรรคทายก จะผูกแขนหมอสูด จากนั้นหมอสูดจุดธูปเทียน ปักลงในพานบายศรี -ยกขัน ๕ ขึ้น แล้วกล่าวคำไหว้พระ ซึ่งคำกล่าวไหว้พระ จะเป็นคำบูชาพระรัตนตรัย -หมอสูดปาวเทวดา (ชุมชนเทวดา) เป็นขั้นตอนการกล่าวคำอันเชิญเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ -หมอสูดยกขันนํ้ามนต์มาตั้งบริเวณด้านหน้าตัวเอง -จุดเทียนคิง ปักที่ริมขันนํ้ามนต์ -กล่าวอัญเชิญเทวดา -สูดขวัญเป็นท่วงทำนอง -ชาวบ้านร้องประสานเสียงเป็นระยะว่า “มาเด้อ ขวัญเฮีย” จนหมอสูด สูดขวัญเสร็จ -หมอสูดยกแก้วน้ำ เอาใบมะขม จุ่มลงไปแล้วสลัดไปทั้งสี่ทิศ แล้วกล่าวมิดฟายไปด้วย -กล่าวคำผูกแขน และผูกแขนเข้าบ้านและผู้อาศัย	-พานบายศรี ๓,๕ ชั้น -ขัน ๕ -ไข่มต้มสุก -กล้วยสุก ๔ ลูก -เทียนคิง -เทียนธรรมดา -ดอกไม้และใบไม้ -ขันนํ้ามนต์ -อาหารคาว หวาน -ด้ายสายสิญจน์	-๑ สูดขวัญประกอบพิธี -๒รับฟังการสู่ขวัญ -๓ และ๔ ร้องประสานเสียงเป็นระยะ ว่า “มาเด้อ ขวัญเฮีย” จนหมอสูด สูดขวัญเสร็จ -ฟังพระเทศน์และถวายภัตตาหาร -รับประทานอาหารร่วมกัน